

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

LINA SKINDERĖ

(ŠVIETIMO IR MOKSLO POLITIKOS IR VADYBOS STUDIJŲ PROGRAMA)

**STUDIJŲ PASKOLŲ IR JŲ ĮTAKOS STUDIJŲ
PRIEINAMUMUI VERTINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS
VALSTYBĖSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Dr. Nadežda Kučaidze

VILNIUS, 2023

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKLŲ SĄRAŠAS	4
PRIEDAI	6
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
ĮVADAS	8
1. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ MODELIŲ IR PRIEINAMUMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	12
1.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų formavimas ir įgyvendinimas.....	12
1.2. Aukštojo mokslo studijų paskolos, jų rūšys, tipai ir savybės	18
1.3. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir prieinamumą ribojantys veiksniai	29
1.4. Aukštojo mokslo studijų paskolų ir prieinamumo tyrimai	37
2. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ ĮTAKOS STUDIJŲ PRIEINAMUMUI VERTINIMO METODOLOGIJA.....	39
2.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinamojo tyrimo teorinis pagrindimas.....	39
2.2. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo konceptualaus modelio kūrimas	41
2.4. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui tyrimo metodologija	51
3. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ PRIEINAMUMUI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE VERTINIMAS	55
3.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų ir studijų prieinamumo padėties Europos Sąjungos valstybėse analizė	55
3.2. Aukštojo mokslo studijų paskolos ir jų paplitimas ES valstybėse.....	63
3.3. Nyderlandų, Lietuvos ir Bulgarijos atvejis	83
IŠVADOS	92
REKOMENDACIJOS	94
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	95
SANTRAUKA	102
SUMMARY	103
PRIEDAI	105

LENTELIŲ SĄRAŠAS

<i>1 lentelė.</i> Aukštojo mokslo finansinės paramos priemonės	15
<i>2 lentelė.</i> Aukštojo mokslo studijų paskolų modelių panašumai ir skirtumai.....	20
<i>3 lentelė.</i> Studijų paskolų modeliai.....	21
<i>4 lentelė.</i> Veiksmingos studijų paskolų sistemos principai.....	27
<i>5 lentelė.</i> Aukštojo mokslo studijų prieinamumo sąvokos apibrėžimai.....	30
<i>6 lentelė.</i> Aukštojo mokslo studijų prieinamumo veiksniai.....	31
<i>7 lentelė.</i> Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų vertinimo metodai.....	41
<i>8 lentelė.</i> Aukštojo mokslo sistemos studijų prieinamumo vertinimo metodai.....	43
<i>9 lentelė.</i> Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodai.....	44
<i>10 lentelė.</i> Tyrime naudojami rodikliai ir jų pagrindimas.....	50
<i>11 lentelė.</i> ES valstybės pagal BVP vienam gyventojui 2021 m., lyginant su ES-27 vidurkiu.....	57
<i>12 lentelė.</i> Valstybių pasiskirstymas pagal dotacijų rūšis ir sumas.....	69
<i>13 lentelė.</i> Valstybių rodiklių santrauka.....	74
<i>14 lentelė.</i> Studijų paskolų sąlygos Lietuvoje, Nyderlanduose ir Bulgarijoje.....	88

PAVEIKLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Aukštojo mokslo finansavimo diversifikavimas.....	12
2 pav. Finansinės paramos priemonių formos	18
3 pav. Studijų paskolų modelių elementai.....	23
4 pav. Palūkanų normų rūšys ir įtakos šaltiniai.....	25
5 pav. Aukštojo mokslo studijų paskolų sistemos tikslai.....	26
6 pav. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo teisingumo dimensijos.....	32
7 pav. Aukštojo mokslo studijų prieinamumas studijų proceso kontekste.....	34
8 pav. Dešimtokų, manančių, kad įstoję į VNF vietą imtų paskolą studijoms, dalis.....	37
9 pav. Tyrimo modelio kūrimo sąlygos.....	39
10 pav. Konceptualus aukštojo mokslo studijų paskolų modelių įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelis.....	48
11 pav. Aukštojo mokslo studijų paskolų modelių įtakos studijų prieinamumui vertinimo etapai.....	49
12 pav. BVP vienam gyventojui apimties indeksai, 2021 m. (ES=100).....	56
13 pav. Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui 2021 m. (% nuo BVP).....	57
14 pav. ES valstybių išlaidos auštajam mokslui (% nuo BVP).....	58
15 pav. Švietimo išlaidos vienam studentui, 2019 m.....	59
16 pav. Valstybių teikiama finansinė parama studentams.....	60
17 pav. Procentinė dalis 25-34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą 2021 m.....	61
18 pav. Pirmos pakopos studentų, mokančių metinį mokestį, viršijantį 100 eurų, proc. 2019-2020 m.....	63
19 pav. Pirmosios pakopos studentų, mokančių metinį mokestį, viršijantį 100 eurų, proc. 2022 m.....	63
20 pav. Valstybių pasiskirstymas į grupes, pagal studentus, mokančius studijų įmokas.....	64
21 pav. AM finansinės paramos priemonės pirmosios pakopos dieninių studijų studentams, - 2020/2021 m.....	66
22 pav. Pirmosios pakopos dieninių studentų, gaunančių universaliasias, poreikiais arba nuopelnais pagrįstas stipendijas, procentas, 2022 m.....	67
23 pav. Dotacijų sumos pagal paskirtį pirmos pakopos nuolatiniais studentams (pagal dažniausiai skiriamas sumas).....	69
24 pav. Paskolų žemėlapis ES valstybėse 2022 m.....	71
25 pav. Studentai, turintys valstybės subsidijuojamas studijų paskolas, 2022 m.....	72
26 pav. Pirmosios pakopos nuolatinė studijų studentų, turinčių valstybės subsidijuojamas paskolas, procentas (2019–2020 m.).....	73

27 pav. Bendroji įsitraukimo į studijas norma 2015-2019 m.	80
28 pav. Bendroji studijų baigimo norma 2016-2020 m.....	81
29 pav. Studijų paskolos pragyvenimo išlaidoms skaičiuoklė Nyderlanduose.....	84

PRIEDAI

ES valstybių studijų paskolų sąlygos.....	91
---	----

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

AM – aukštasis mokslas

AMS – aukštojo mokslo studijos

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

EURYDICE – Europos švietimo informacinis tinklas

EUROSTAT - Europos Bendrijos statistikos tarnyba

MMA – minimalus atlyginimas

SES - socialinis-ekonominis statusas

VSF – valstybinis studijų fondas

IVADAS

Temos aktualumas. Aukštasis mokslas – viena iš trijų sudedamųjų švietimo sistemos dalių. Aukštojo mokslo studijos nėra privalomos, tačiau jos yra itin svarbios ir reikšmingos visuomenei. Išsilavinęs žmogus – visuomenės vertybė, kurianti didesnę pridėtinę vertę. Kartu su išsilavinimu studentas įgauna žinių įvairovę ir gebėjimą jomis naudotis, lavina kritinį mąstymą, kūrybiškumą, užsitikrina socialinį stabilumą.

Europos Komisijos teigimu aukštasis mokslas yra svarbus komponentas, sprendžiant Europos socialines ir demografines problemas (Europos Komisija, 2017, p. 2). Kiekvienos valstybės tikslas – teisingai suformuotas žmogiškasis kapitalas, turintis pridėtinę vertę valstybės ekonominei padėčiai ir aukštam šalies konkurencingumo lygiui. Įvardintiems tikslams pasiekti turi būti užtikrinamas aukštojo mokslo studijų prieinamumas visiems šalies piliečiams, nepriklausomai nuo jų ekonominės padėties ar socialinės aplinkos. D. Vaičiulio teigimu, kiekviena valstybė savo piliečiui turi „padėti įgyti aukštąjį išsilavinimą bei atitinkamą kvalifikaciją ir parengti aktyviai profesinei, visuomenei ir kultūrinei veiklai“ (Vaičiulis, 2011, p. 171).

Dar XX a. pabaigoje globalios švietimo tendencijos lėmė ženkliai išaugusius studentų skaičius. Aukštasis mokslas prarado elitinę reikšmę ir įgavo masinio reiškinių pavidalą. Universitetams sumažinus kartelę daugeliui žmonių aukštosios studijos tapo prieinamos, tačiau valstybės susidūrė su aukštojo mokslo finansavimo problema. Kartu su didėjančiu studentų skaičiumi valstybės turėjo ieškoti sprendimo finansavimo klausimu. Eigoje priimtas sprendimas aukštojo mokslo finansavimo diversifikavimui – tai yra dalis aukštojo mokslo finansavimo perkelta privačiam sektoriui, dažniausiai tai ant studentų ir jų šeimos narių pečių. Masiškumas sąlygojo masinę kritiką dėl aukštojo mokslo studijų kokybės. Tai kėlė nemažus iššūkius valdžios atstovams: kaip nedidinant išlaidų patenkinti masiškumo poreikius ir užtikrinti kokybę aukštojo mokslo sektoriuje (Želvys, 2018, p. 3). Masinis aukštasis mokslas, jo kokybė, finansavimo diversifikavimas ir prieinamumas kelia klausimus, apie kuriuos plačiai diskutuoja Lietuvos ir užsienio mokslininkai, politikai, švietimo atstovai ir kiti.

Siekiant užtikrinti aukštojo mokslo kokybę Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2021 metais pritarė didinti aukštojo mokslo finansavimą mažinant valstybės finansuojamų vietų skaičių, dėl ko ženkliai pabrango aukštojo mokslo studijos. Nutarimas tarp visuomenės narių kelia diskusijas, ar kokybės didinimas nėra įgyvendinamas prieinamumo sąskaita.

Pastaraisiais metais keliamas aukštojo mokslo tikslas – išlaikyti kokybę ir suteikti galimybes talentingiems ir gabiems asmenims įgyti aukštąjį išsilavinimą, nepriklausomai nuo

socialinio ar ekonominio statuso. Veiksny, sąlygojantis aukštojo mokslo prieinamumą yra studijų finansavimo sistema. Viena šios sistemos dalių – studijų paskola.

Aukštojo mokslo studijų finansavimas, studijų paskolos, jų modeliai, metodai ir studijų prieinamumas yra plačiai analizuojami Lietuvos ir užsienio mokslininkų bei tyrėjų: Curay, (2015, 2018, 2020) Jonestone (2003, 2007, 2014, 2016), Marginson (2012, 2016), Zideran (2009), Clancy (2007, 2015), Altbach, Reisberg ir Rumbley (2019), Yang ir McCall (2014), Capano G., Pritoni A., Vicentini G. (2020), Woodhall (2004), Vaičiulis D. (2011), Mačerinskienė I., Kučaidze N. (2014), Želvys (2013), Dilytė – Kotenko A. (2021), Tidikis (2014), Bikulčiūtė ir Želvys (2015), Jakaitienė ir Želvys (2022), Ambras ir Švedaitė (2014) ir kiti.

Pasak R. Bikulčiūtės ir R. Želvio (2015) pirmasis pasaulyje studijų paskolų modelis sukurtas 1950 metais Kolumbijoje. Neilgai trukus pavyzdys perimtas JAV ir kelių Europos žemyno valstybių. Pirmaisiais dešimtmečiais dominavo studijų paskolos pragyvenimo išlaidoms dėl nedidelių įmokų už studijas ir didelių pragyvenimo išlaidų. Antrasis studijų paskolų etapas vyko 1990 m., studijų paskolas taikė daugiau valstybių, keitėsi paskolų modeliai.

Europos Komisijos ataskaitoje Nacionalinės studijų įmokų ir paramos sistemos Europos aukštajame moksle (angl. k. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education*) pateikiama, kaip studijų įmokų ir paramos sistemos, įskaitant dotacijas ir paskolas, sąveikauja aukštajame moksle Europoje. Detalizuojama studijų paskolų situacija Europos šalyse. Ataskaitoje pateikta, kad dvejuose trečdaliuose Europos Sąjungos šalių yra įgyvendinama paskolų studentams sistema, tačiau pasinaudojusiujų mažuma.

Problema / probleminis klausimas. 2009 m. 31,1 proc. 30–34 metų amžiaus ES gyventojų turėjo aukštąjį išsilavinimą, tuo tarpu Europa 2030 nustatytas tikslas, kad 25–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą būtų 45 proc. 2021 metų EUROSTAT duomenimis daugiau nei pusė ES valstybių, tikslo dar nepasiekė. Lietuvoje 2021 m. 57,5 proc. gyventojų turėjo aukštąjį išsilavinimą ir tapome pirmaujantys ES, taigi aukštasis mokslas tapo masiniu reiškiniu. Plačiai diskutuojama, ar aukštasis mokslas, tapęs masiniu reiškiniu, vis dar prieinamas socialiai pažeidžiamoms grupėms.

Europos Komisijos komunikate (2020) *Dėl Europos švietimo erdvės pasiekimo iki 2025 m.* pabrėžiama: *švietimui nepavyksta sumažinti nelygybės, susijusios su socialine ekonomine padėtimi.* Išskiriamas vis dar ženklus studentų iš nepalankios aplinkos atstovavimo atotrūkis. Covid-19 pandemija dar ryškiau pabrėžė įtraukties ir teisingumo svarbą švietime ir parodė studentų ir šeimų geografinės padėties svarbą. Komisijos keliama tikslai: iki 2030 m. 30–34 metų amžiaus asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis turėtų būti bent 50 proc., o aukštasis mokslas turi būti prieinamas įvairioms studentų grupėms. Europos Komisijos ataskaitoje (2020) įvardinami įvairūs veiksniai, kurie

turi įtakos studentų norui ir galimybėms įgyti aukštąjį mokslą, bet atlikti tyrimai parodė, kad pagrindinė problema – finansiniai ištekliai studijoms finansuoti.

Rengiamame Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakyme „Dėl aukštojo mokslo socialinės dimensijos 2023-2026 metų plėtros prioritetų patvirtinimo“ yra pabrėžiama aukštojo mokslo prieinamumo problema ir nepakankamas atstovavimas asmenų, esančių žemo socialinio-ekonominio statuso. Lietuvos Respublikos Vyriausybės strateginio analizės centro STRATA (2020) atlikti tyrimai rodo, kad vos 25 proc. 8 klasę lankiusių mokinių, kilusių iš nepasiturinčių šeimų, sudėtingos socialinės ekonominės aplinkos jaunuoliai į stipriausius šalies universitetus įstoja tris kartus rečiau nei abiturientai iš socialiai stipresnių šeimų. „Patekimo studijuoti į aukštąją mokyklą per pastaruosius dešimt metų duomenų analizės pagrindu galima daryti prielaidą, kad aukštojo mokslo prieinamumas Lietuvoje mažėja“ (Lietuvos švietimo taryba, 2021). 2019 m. iš 100 įstojusiųjų 6 kreipėsi į Valstybinį studijų fondą dėl valstybės remiamos paskolos. Tarp riboto paskolų patrauklumo priežasčių gali būti studentui tenkanti didelė rizikos dalis, kadangi įgytas išsilavinimas negarantuoja darbo vietos ir pajamų.

ES Komisijos ataskaitoje Nacionalinės studentų mokesčių ir paramos sistemos Europos aukštajame moksle (angl. k. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2020/21*) pateikiami 2019-2020 metų pirmosios pakopos nuolatinių studijų studentų turėjusių valstybės subsidijuojamas paskolas rodikliai. Keturiuose valstybėse studentų, pasinaudojusių studijų paskolų sistema, skaičius nesiekė 1 proc., penkiose šalyse paskolas turėjo 1-15 proc. studentų ir keturiuose šalyse virš 15 proc., iš kurių dvi šalys – Švedija ir Nyderlandų Karalystė turėjo virš 50 proc. studentų, pasinaudojusių studijų paskolų sistema.

Lietuvoje 2021 metais ženkliai padidėjus norminei valstybės nefinansuojamų studijų kainai, aukštojo mokslo prieinamumo klausimas aštrėja. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija parengė aukštojo mokslo socialinės dimensijos 2023–2026 m. plėtros pirmenybių projektą, kuriame numatomas studijų paskolų sistemos tobulinimas. Apžvelgus visas problemines aukštojo mokslo studijų prieinamumo sritis – baigiamojo darbo problema: kokios yra aukštojo mokslo studijų paskolos ir kaip jos veikia aukštojo mokslo studijų prieinamumą?

Tyrimo objektas. Aukštojo mokslo studijų paskolos ir jų įtaka studijų prieinamumui Europos Sąjungos valstybėse.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – atlikus aukštojo mokslo studijų paskolų analizę Europos Sąjungos valstybėse, atskleisti kokią įtaką aukštojo mokslo studijų prieinamumui turi valstybių taikomos studijų paskolos.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinė literatūra ir teisės aktais išanalizuoti aukštojo mokslo studijų paskolas, jų rūšis, panašumus ir skirtumus, paėmimo ir grąžinimo sąlygas, privalumus ir trūkumus.
2. Atskleisti aukštojo mokslo studijų prieinamumo teorinius aspektus ir prieinamumą ribojančius veiksnius.
3. Atlikti mokslinių tyrimų analizę, pateikti išanalizuotų aukštojo mokslo studijų paskolų poveikio studijų prieinamumui tyrimo metodikų vertinimą.
4. Palyginti ES valstybių aukštojo mokslo studijų paskolų modelius, jų taikymo sąlygas.
5. Atlikti pasirinktų šalių lyginamąją analizę ir įvertinti priežastis/pasekmes tarp ekonomiškai stiprių valstybių ir didelio procento studijų paskolų gavėjų ir ekonomiškai silpnųjų valstybių ir mažo paskolos gavėjų procento.

Tyrimo strategija. Teorinėje dalyje analizuojama mokslinė literatūra, teisės aktai ir oficialūs duomenys aukštojo mokslo studijų paskolų tematika. Atskleidžiami ir pateikiami studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir prieinamumą ribojantys veiksniai. Analizuojamos ES šalių aukštojo mokslo studijų paskolos, jų teikimo ir grąžinimo sąlygos, privalumai ir trūkumai bei naudojimosi mastas. Atlikta lyginamoji analizė tarp pasirinktų ekonomiškai stiprių šalių ir didelį procentą studijų paskolų turinčių studentų ir ekonomiškai silpnųjų šalių su mažu procentu išduotų studijų paskolų. Logografiniu metodu (vaizdiniais elementais, pav. lentelėmis, diagramomis) pavaizduoti analizės rezultatai. Pasak R. Tidikio (2003), šiuo metodu sugretinami reiškiniai išskiriant jų panašumus ir skirtumus. Tyrimo duomenų pateikimas – apibendrinimo ir logografinio vaizdavimo metodais. Pateiktos išvados bei rekomendacijos.

Tyrimo metodai.

Pirmas uždavinys bus realizuojamas taikant mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų analizės metodą. Pasak J. Daubarienės (2018) šiuo metodu analizuojamos mokslininkų idėjos, susisteminama ir pateikiama aktuali tyrimui informacija, taip suteikiant tyrimui kontekstą ir parodant jo svarbą;

Antras uždavinys bus įgyvendinamas taikant mokslinės literatūros analizę;

Trečias uždavinys bus realizuojamas taikant statistinių duomenų, teisės aktų ES šalyse analizės metodą;

Ketvirtas ir penktas uždavinys bus įgyvendinami taikant surinktų duomenų lyginamąją analizę. Pasak R. Tidikio (2003), šiuo metodu sugretinami reiškiniai išskiriant jų panašumus ir skirtumus. Tyrimo duomenų pateikimas – apibendrinimo ir logografinio vaizdavimo metodais.

1. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ MODELIŲ IR PRIEINAMUMO TEORINIAI ASPEKTAI

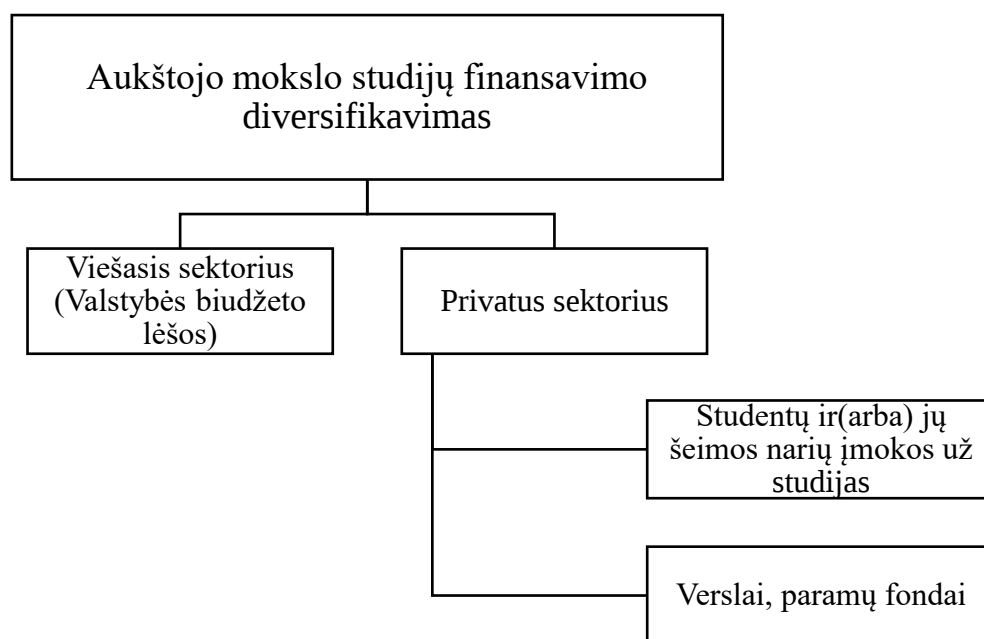
1.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų formavimas ir įgyvendinimas

„Išsilavinimas ugdo pasitikėjimą. Išsilavinimas žadina viltį. Viltis gimdo ramybę“ – tai kinų išminčiaus Confucius žodžiai ir šiandien yra tokie pat aktualūs, kaip ir pirmą kartą parašyti 500 m. pr. Kr. Švietimas stiprina pasitikėjimą ir viltį, todėl kiekvienas žmogus turi turėti galimybę mokytis. Aukštojo mokslo kilmė tradiciškai siejama su XIII a. įkurtais pirmaisiais Bolonijos (1088 m.) ir Paryžiaus (1199 m.) universitetais. Universitetuose, arba dar kitaip „*prisiekusioje dėstytojų ir studentų bendruomenėje*“ buvo koncentruojamasi ties mokymu ir dalinai mokslo žinių kūrimu. Pirmųjų universitetų bruožai – autonomiškumas, nepriklausomybė nuo išorinių apribojimų ir kontrolės bei prieinamumas visiems, neatsižvelgiant į kompetencijos skirtumus. Kartu su universitetų atsiradimu mokslo žinios „*tapo kultūrine jėga, universitetai rengė daug inteligentijos atstovų, kurie stūmė priekį visą to meto gyvenimą*“ (Tinfavičienė, 2007, p. 187).

Europos Komisija (2023) aukštojo mokslo sektorių apibrėžia kaip „*užimantį unikalią vietą švietimo, mokslinių tyrimų ir inovacijų kryžkelėje, tarnaujantį visuomenei ir ekonomikai*.“ Švietimas yra prasminga ir vertinga visuomenės funkcija, turinti ypatingą reikšmę žmogaus gyvenime. Išsilavinimas laikomas kertiniu žmogaus ir valstybės gerovės pamatu, piliečiui suteikiamos platesnės galimybės darbo rinkoje, kartu užsitikrinant geresnį pragyvenimo lygį. Kaip rodo mokslinių tyrimų rezultatai „*šalys, neinvestuojančios į aukštąjį mokslą ir žmogiškuosius išteklius, neišvengiamai atsilieka nuo kitų šalių, nes vykstant mokslinei-techninei pažangai, investicijos į aukštąjį mokslą, kaip pagrindinę žmogiškojo kapitalo formą, tampa svarbiausiu išsivysčiusių šalių ūkio raidą lemiančiu veiksnium*“ (Tamašauskienė ir kt., 2008, p. 175). Taigi, iš visų švietimo sistemos dedamųjų – švietimo prieinamumas ir švietimo finansavimas turi būti itin svarbūs valstybių dienotvarkių klausimai.

Iki XX a. vidurio didžiojoje dalyje valstybių aukštasis mokslas buvo finansuojamas išimtinai valstybės biudžeto lėšomis. Ši tendencija buvo paplitusi ir Europoje. ES šalyse apskaičiuota, kad valstybinis finansavimas vidutiniškai sudarė daugiau nei 85 % viso aukštojo mokslo sistemos finansavimo (Clancy, 2015, p. 220). Ilgainiui besiplečiant aukštojo mokslo sektoriui ir masiškai didėjant studentų skaičiui valstybės susidūrė su ženkliai išaugusiu finansavimo poreikiu, kurio nebepajėgė užtikrinti (Bikulčiūtė ir Želvys, 2015, p. 117). Aukštojo mokslo transformacija iš *elitinio* į *masinį* sudarė sąlygas mokesčių už mokslą politikos peržiūrai (Debande, 2004, p. 161).

Išgryninus aukštojo mokslo svarbą ir naudą žmogui ir valstybei ir įvertinus pasaulines tendencijas, o taip pat ir šalių ribotus piniginius išteklius valstybės neišvengiamai ieškojo sprendimo finansinei naštai palengvinti. Priimtas sprendimas diversifikuoti finansavimą – dalinai perkelti studijų finansinę naštą privatiems finansavimo šaltiniams – aukštojo mokslo siekiantiems asmenims – studentams ir jų šeimoms, verslui ir paramų fondams. Pagrindiniai, bene lengviausiai prieinami studijų finansavimo šaltiniai – studentų ir (arba) jų šeimų įmokos už studijas (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 117).

1 pav. Aukštojo mokslo finansavimo diversifikavimas

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 117

Kartu išryškėjo dar viena tendencija – atskaitomybės poreikio didėjimas ir vis didesnis dėmesys viešųjų lėšų paskirstymui. Daugelis šalių reformavo savo finansavimo mechanizmus, siekdamos užtikrinti didesnę viešųjų investicijų veiksmingumą (Clancy, 2015, p. 220). Finansavimo reformos buvo grindžiamos įvairiomis ideologinėmis nuostatomis. Pagrindinė jų - „aukštasis išsilavinimas yra ne tik visuomeninė, bet ir asmeninė vertybė, atnešanti naudą ne tik visuomenei, bet ir pačiam aukštąjį išsilavinimą įgijusiam asmeniui“ (Želvys, 2013, p. 10). Taigi ir mokslo kaštai turi būti apmokami tiek iš valstybės, tiek iš studento lėšų: „kokiomis proporcijomis ir pagal kokį modelį valstybė ir aukštojo išsilavinimo siekiantis asmuo turėtų šias išlaidas dalytis, sprendžia kiekviena šalis atskirai priklausomai nuo jos politinių, teisinių, ekonominių ir finansinių ypatumų bei galimybių“ (Želvys, 2013, p. 10).

Lygių galimybių įgyti aukštąjį mokslą svarba buvo ne kartą pabrėžta deklaracijose, kurios įgarsintos 1998 m. Pasaulinėje aukštojo mokslo konferencijoje. UNESCO dar kartą patvirtino Visuotinės žmogaus deklaracijos 26 straipsnio 1 dalį: „Kiekvienas turi teisę į mokslą... aukštasis mokslas turi būti visiems vienodai prieinamas pagal nuopelnus“ (Altbach ir kt., 2019, p. 37). Aukštojo mokslo finansavimo šalininkų teigimu aukštojo mokslo finansavimo diversifikavimas turi būti susietas su studentų paskolomis ir tai yra vienas iš būdų paskirstyti aukštojo mokslo išlaidas tarp studentų, jų šeimų ir mokesčių mokėtojų. Literatūros šaltiniuose teigiama, jog dalinantis aukštojo mokslo išlaidomis tarp studentų ir jų šeimų, pastarieji yra skatinami siekti baigti studijas per trumpiausią laiką, taip sumažinant vieneto sąnaudas ir finansinius išlaidų rodiklius (Dachi, 2021, p. 95).

Besikeičianti aukštojo mokslo finansavimo situacija pasaulyje atvėrė naujas diskusijų ir tyrinėjimų šakas ne tik žmonėms ar valstybių politikams, bet ir mokslininkams. 2000 m. profesorius D. Bruce Johnstone, kartu su Jorge Balan pradėjo tarptautinį lyginamąjį aukštojo mokslo finansų ir prieinamumo projektą Bafale ICHEFP. Johnstone yra vienas iš svarbiausių autoritetų visame pasaulyje, nagrinėjančių aukštojo mokslo išlaidų perskirstymo nuo vyriausybių ir mokesčių mokėtojų ant studentų ir jų šeimų „pečių“. Kadangi aukštojo mokslo sąnaudos ir pajamų poreikiai ir toliau auga visame pasaulyje, o konkurencija dėl ribotų viešųjų pajamų proporcingai didėja, studijų įmokų, mokamų studentų arba jų tėvų, prisidėjimas tampa būtinas, nors ir labai ginčytinas tiek ideologiškai, tiek politiškai. Daugiau nei dešimtmetį trukęs aukštojo mokslo išlaidų pasidalijimo projektas lydimas tyrinėjimų, konferencijų įvairiose pasaulio šalyse ir didelio kiekio literatūros apie mokesčius už mokslą, finansinę pagalbą, paskolas studentams, ir kitomis temomis, susijusiomis su pasauliniu bandymu suderinti būtinybę užtikrinti aukštojo mokslo finansavimą ir būtinybę išlaikyti aukštojo mokslo prieinamumą (Johnstone, 2014, p. 236).

ICHEFP projekte ekonomistai stengėsi kiekybiškai įvertinti santykinės privačias ir socialines aukštojo mokslo grąžos normas. Pateikti duomenys rodo, kad 33 Europos šalyse vidutinė privačios grąžos norma yra 10,2 %, o socialinė grąžos norma yra 7,9 %. Remiantis rezultatais tyrime daroma išvada, kad aukštasis mokslas yra pelninga investavimo terpė tiek privačiai, tiek socialiai. Vis dėlto autoriai pažymi, kad pirmosios pakopos studijų kaina visoje Europoje yra palyginti maža. 2008 m. aštuoniolikoje šalių bakalauro studijoms mokesčiai netaikomi, septyniose – studijų kaina santykinai nedidelė ir tik aštuoniose valstybėse mokesčiai viršijo 500 eurų. Pažymima, kad daugelyje valstybių pradėta reformuoti aukštojo mokslo finansavimo politiką ir pagalbos studentams politiką. Imtasi išlaidų pasidalijimo politikos, o kai kurios valstybės, kalbant apie paramos studentams modelius, daugiau dėmesio skyrė paskolomis pagrįstai studentų finansinei paramos politikai (Clancy, 2015, p. 221).

Įgyvendinant mokesčių už mokslą padalijimą tarp viešojo ir privataus sektoriaus, tikslingas tinkamas paramos studentams mechanizmas, skirtas akademinę kvalifikaciją turintiems, bet nepalankioje socialinėje, ekonominėje padėtyje esantiems studentams. Valstybės susiduria su aukštojo mokslo kokybės iššūkiu ir aukštojo mokslo prieinamumo problema (Želvys, 2013, p. 10).

Pasak Karužaitės (2015), masinio aukštojo mokslo apraiškos siejamos su XX a. šeštuoju dešimtmečiu. Tai fenomenas, palietęs daugelį pasaulio ir Europos valstybių. UNESCO duomenimis, 1999 m. pasaulyje studijavo 72 mln., o 2005 m. – 133 mln. studentų, ES 2005 m. gyveno 490 mln. gyventojų, iš jų 17,5 mln. sudarė studentų.

1999 metais Bolonijoje, kurios procesas apjungia 47 valstybes su besireiškiančia masiškumo tendencija, buvo įtvirtinta deklaracija „Europos aukštojo mokslo erdvė“, kurioje Europos šalių ministrai, atsakingi už aukštąjį mokslą, išgrynino esminius prioritetus „sutelkiant dėmesį į aukštojo mokslo kokybę, prieinamumą ir aukštojo mokslo sistemų įvairovės plėtojimą“ (Karužaitė, 2015, p. 17). Deklaracijos tikslas – kurti vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę, gerinti kokybę pagal sukurtus bendrus standartus. Tuomet valstybės buvo įpareigosios „pasirinkti aiškia ir palyginamą laipsnių sistemą, pagrįstą dviem ciklais aukštajame moksle, įvedant kreditų sistemą, skatinant studentų ir dėstytojų mobilumą, bei užtikrinti aukštojo mokslo kokybę stiprinant Europos aukštojo mokslo idėją“ (Velykis, 2015, p. 12).

2005 m. Norvegijoje, Europos ministrų susitikimo patikslinti ir aptarti Europos aukštojo mokslo erdvės plėtojimo prioritetų ir tikslų metu, buvo išskirta socialinės dimensijos sritis. Valstybės įsipareigojo sudaryti sąlygas aukštojo mokslo prieinamumo užtikrinimui, užtikrinti geras pragyvenimo, studijų metu, sąlygas. Taip pat užtikrinti aukštojo mokslo finansines paramos priemones, leidžiančias užtikrinti prieinamumą ir patrauklumą visoms socialinėms grupėms. „Aukštasis mokslas turėtų būti vienodai prieinamas visiems, o studentai turėtų turėti galimybę baigti studijas be kliūčių, susijusių su jų socialine ir ekonomine padėtimi“ (Bolonijos proceso ataskaita, 2005, p. 2).

Pokyčiai aukštojo mokslo sektoriuje sudarė aplinkybes, kai valstybėms būtina ieškoti naujų finansavimo šaltinių, kurie greta tradicinių švietimo finansavimo šaltinių užtikrintų lėšų, reikalingų aukštojo mokslo mokymo veiklai įgyvendinti, plėtoti ir modernizuoti (Mariaa, Bleotu, 2014, p. 2229). Kartu su finansavimo diversifikavimu valstybės susidūrė ir su kitais problemineis klausimais. Buvo svarbu sudaryti mechanizmus, kurie palengvintų studentų našta mokėti už studijas patiems.

Debande (2004) išskiria dvi finansinės paramos studentams formas: tikslinės stipendijos arba dotacijų schemas ir studentų paskolų programas, suteikiančios galimybes pasinaudoti valstybės subsidijuojamomis paskolomis studijų kainai sumokėti arba pragyvenimo išlaidoms padengti. Kaip

teisingumo skatinimo priemonės, jos turi svarbią socialinę atsakomybę ir turi būti sukurtos taip, kad atitiktų mažas pajamas gaunančių studentų finansavimo poreikius (Salmi, 2003, p. 3).

Kučaidze N. (2020) savo disertaciniame darbe *Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse* išskiria 6 pagrindines finansinės paramos priemones plačiai naudojamas tiek pasaulio, tiek Europos Sąjungos valstybėse.

1 lentelė. AM finansinės paramos priemonės studentams

Finansinė paramos priemonė	Aprašymas
<i>Studijų vaučeriai</i>	Dokumentas, kuriuo įsipareigojama apmokėti studento studijų paslaugos kainą. Rečiau naudojamas aukštajame moksle, dažniau – bendrajame ugdyme. Esminis šio valstybinio finansavimo modelio principas <i>pinigai paskui mokinį</i> , kai studentas renkasi, o aukštosios mokyklos konkuruoja dėl studentų skaičiaus. Didesnis skaičius lemia didesnę valstybės finansavimą.
<i>Grantai</i>	Dar kitaip vadinama subsidijos, kuria siekiama padengti studento išlaidas, susijusias su švietimo paslaugų gavimu. Tai negrąžintina finansinės paramos forma, kuria studentui dalinai kompensuojamos pragyvenimo išlaidos, mokymosi programai reikalingos priemonės, įranga ar kitos asmeninės studento išlaidos. Dažniausiai sutinkamas pavyzdys – aukštųjų mokyklų skiriamos stipendijos už gerus studijų rezultatus arba sunkioje socialinėje-ekonominėje padėtyje esantiems studentams.
<i>Studijų paskolos</i>	Dažniau vieša nei privati paslauga. Studentas turi galimybę apmokėti studijas per paskolos sistemą ir pabaigus studijas dalimis grąžinti ją. Studijų paskola gali būti dviejų rūšių – studijų kainai apmokėti arba pragyvenimo išlaidoms padengti.
<i>Studijų apmokestinimas</i>	Studentas sumoka už mokslą po studijų baigimo. Kaip pažymi šio metodo šalininkai – tai puiki studijų finansavimo alternatyva, kuri yra „auksinis viduriukas“ tarp radikalios paskolų sistemos ir nemokamų aukštojo mokslo sistemos, finansuojamų iš mokestinių lėšų, kadangi studijų įmokas mokėtų tik studijuojantys asmenys.
<i>Mokestinės lengvatos</i>	Netiesioginės formos valstybinis (mokestinis) finansavimas įgyvendinamas per mokestinių lengvatų taikymą studentų arba švietimo įstaigų atžvilgiu. Mokesčio lengvata – tai mokesčių mokėtojai ar jų grupei mokesčio įstatymo nustatytos išskirtinės apmokestinimo sąlygos, kurios yra palankesnės, palyginti su įprastinėmis sąlygomis.
<i>Kreditų garantijos</i>	Valstybinė studijų paskolų grąžinimo garantinė forma, veikianti kai kuriose studijų paskolų sistemose taikančiose valstybėse. Esminis principas – studento studijų baigimas ir negalėjimas įsitraukti į darbo rinką perkelia studento paskolą valstybei.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Kučaidze N., 2020, p. 39

Valstybės finansinė parama studentams užima svarbią poziciją Europos šalių švietimo sistemose. Paramos modeliai būna įvairių formų ir dizaino, tačiau finansinė parama studentams paprastai grindžiama kaip ilgalaikė valstybės investicija į savo vidaus potencialą (Clausen, 2020, p. 4). „Pagrindinis studijų paramos tikslas – prisidėti prie stabilios studentų kasdienybės ir suteikti galimybę susitelkti į studijas“ (Taie, Bedjaoui, 2019, p. 4). Pasak A. Samalavičiaus (2019), tyrimais įrodyta aukštojo mokslo teikiama asmeninė nauda žmogui, todėl aukštojo mokslo finansavimo perkėlimas ant studentų pečių yra tikslingas. „Aukštojo išsilavinimo prieinamumo barjerą, sekant anglų pavyzdžiu, siūloma įveikti su pajamomis susietų paskolų sistema“ (Samalavičius, 2019, p. 6).

Svarbu pažymėti, kad išlaidų pasidalijimo politika kiekvienoje šalyje gali būti įgyvendinama skirtingai: studijų įmokų už studijas nebuvimas, visuotinė studijų įmokų politika arba studijų mokesčiai, skirti tik kai kurioms studentų kategorijoms. Švietimo sistemoje skirtingoms studijų pakopoms gali būti taikomos skirtingos mokesčių politikos: studijų pakopoms, studijų rūšims ar vietiniams bei užsienio studentams. ES valstybės aukštojo mokslo sistemoje teikia bent vieną tiesioginės paramos rūšį: dotacijas ir/arba studijų paskolas, taip pat teikia ir netiesioginę paramą – mokesčių lengvatų ir/arba pašalpų šeimai formą. „Norint suprasti skirtingas politikos realijas Europos aukštojo mokslo sistemose ir įvertinti galimą jų poveikį studentams, mokesčių ir paramos politika neturėtų būti vertinama atskirai. Reikėtų kartu analizuoti studentų mokesčio ir valstybės institucijų nustatytos finansinės paramos derinį“ (Eurydice, 2020, p. 40). Kučaidze N. (2020), nagrinėdama aukštojo mokslo studijų prieinamumą per finansavimo modelius, pabrėžia „vien pasitelkiant studijų įmokas, jų dydį, sunku įvertinti aukštojo mokslo finansavimą kiekvienoje valstybėje, jas palyginti, kadangi į aukštąjį mokslą investuoja ne tik individas, bet ir valstybė (tam tikru santykiu), todėl būtina kartu analizuoti ir valstybės finansinį indėlį, finansavimo metodus“. Taip pat autorė susistemina ir išskiria keturias valstybių kategorijas, kuriomis remiantis Europos Sąjungos atsakingos institucijos atlieka lyginamąsias aukštojo mokslo finansavimo modelių analizes. Į keturias grupes valstybės skirstomos pagal aukštojo mokslo studijų įmokas ir valstybinės paramos studentams sistemas: 1 grupė: *Didelių studijų įmokų-didelių grantų modelis*; 2 grupė: *Mažų studijų įmokų-mažų grantų modelis*; 3 grupė: *Didelių studijų įmokų-mažų grantų modelis*; 4 grupė: *Mažų studijų įmokų-didelių grantų modelis* (Kučaidze, 2020, p. 61; Skrbinjek, 2019, p. 422).

Pasak Bikulčiūtės ir Želvio (2015) studijų finansinės paramos priemonė – studijų paskolos – vertinama, kaip pagrindinis finansinių sunkumų sprendimas. Daugelis mokslininkų sutinka, kad:

- „apmokestinus studijas, studijų paskolos leidžia atskleisti stipriąją aukštojo mokslo išlaidų pasidalijimo paradigmos pusę – aukštojo mokslo efektyvumą, kuris reiškia mažesnę finansinę naštą visiems mokesčių mokėtojams ir sukuria galimybę gauti papildomų lėšų

nemažinant aukštojo mokslo prieinamumo ir padidinant motyvuoto pasirinkimo tikimybę, nes investuojant lėšas pamatuojiama būsima ekonominė nauda, ir socialinės lygybės (teisingumo) užtikrinimo pusiausvyrą.“ (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 117).

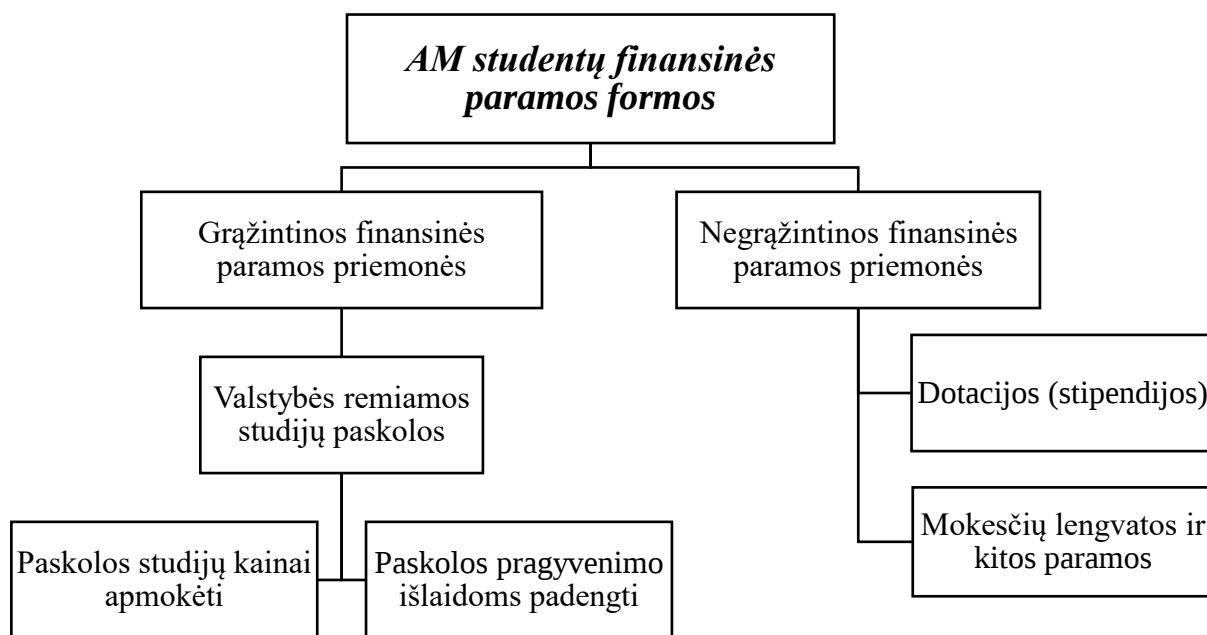
- Studijų paskolas galima traktuoti kaip studijų finansavimo priemonę, sudarančią sąlygas išplėsti ir pagilinti ne tik studijų prieinamumą, bet ir sėkmingą jų tęsimą bei užbaigimą. Paskolų paskirtis – didelius mokesčius už mokslą padaryti patrauklesnius tiek politiniu, tiek socialiniu požiūriu (Thoppan ir kt., 2019, p. 64).
- Aukštajame moksle taikomos studijų paskolų sistemos gali vaidinti itin teigiamą ir apgalvotą vaidmenį, su tikslu didinti studijų prieinamumą žemą socio-ekonominį statusą turintiems asmenims ir kitoms marginalinėms grupėms dalyvauti aukštajame moksle (Ziderman, 2009, p. 229).

1.2. Aukštojo mokslo studijų paskolos, jų rūšys, tipai ir savybės

Mokslinėje literatūroje studentų paramos priemonės apibrėžiamos skirtingai. Vienių tyrėjų darbuose aptinkamos sąvokos *parama studentams* (angl. *student support*) (Clancy, 2015), (Czarnecki, K., Korpi, T., ir Nelson, K. (2021)) bei *paslaugos studentams* (angl. *student services*) (Morgan, 2012) sąvokos, kitų – *paramos studentams paslaugos* (angl. *student support services*) (Skrbinjek, 2019). Pasak Tamulienės R. (2014), skirtingas autorių sąvokų vartojimas iš esmės turi bendrą reikšmę – tai įdiegta įvairių pagalbų sistema studentams, siekiantiems aukštojo mokslo. „Parama studentams – tai aukštosios mokyklos teikiamų paslaugų sistema, padedanti patenkinti studento emocinius, akademinius bei socialinius poreikius ir sudaranti prielaidas studento asmeninei gerovei ir studijų sėkmei užtikrinti“ (Tamulienė, 2014, p. 76).

Pasak Semenko (2019), pagrindinis skirtumas tarp AM studijų paskolų ir įprastų vartojimo paskolų yra tas, kad jų reikalavimai skiriasi: supaprastintos išdavimo sąlygos, lengvatinis laikotarpis paskolai ar palūkanoms sumokėti, supaprastinta registravimo sistema ir užstato ar laiduotojo nebuvimas (Semenko, 2019, p. 91). Kaip teigia Maria ir Bleotu (2014), studijų paskolos prisideda prie aukštojo mokslo finansavimo išteklių didinimo ir kartu yra mechanizmas, skatinantis studentus pasirinkti norimą specializaciją ir laiku baigti studijas. Inovatyvi aukštojo mokslo finansavimo forma sudaro sąlygas aukštojo mokslo prieinamumui didinti ir kai kuriose valstybėse yra plačiai naudojama kaip finansinės paramos forma studentams, neskaitant stipendijų ar dotacijų (Maria, Bleotu, 2014, p. 2229). „Daugelis besivystančių šalių daug dėmesio skiria studentų paskolų didinimui, siekiant sumažinti valstybės investicijas į aukštąjį mokslą ir sumažinti spaudimą švietimo biudžetui“ (Panić, Crvenković, 2019, p. 8).

Clancy P. (2015) nagrinėdamas Airijos aukštojo mokslo finansavimą ir paramų sistemą, išskyrė dvi valstybių teikiamas studentų paramos formas:

2 pav. *Finansinės paramos priemonių formos*

Šaltinis: parengta darbo autorės pagal Clancy, 2015, p. 234, Kučaidze, 2020, p. 151; Czarnecki ir kt., 2020, p. 2152.

Visos paramos priemonių sistemos skirtos studentų „socialinių, emocinių bei akademinų poreikių patenkinimui siekiant aukštojo mokslo.“ Pasitelkus skirtingas paramos priemones, atitinkančias studento ir valstybės lūkesčius, siekiama užtikrinti studijų prieinamumą, studentų poreikius ir valstybės, išsilavinimą turinčių asmenų, aukšto procento rodiklius (Sajienė, Tamulienė, 2012, p. 125).

Pastarųjų metų tendencija – augantis studentų poreikis finansinėms paramos priemonėms. Vienų autorių jos skirstomos į dvi dalis: grąžinamos finansinės paramos priemonės (studijų paskolos) ir negrąžinamos finansinės paramos priemonės (grantai, stipendijos, mokesčių lengvatos, pašalpos, parama studijoms ir kt.) (Kučaidze, 2020, p. 151), kitų – į tris: *tiesioginę grąžinamąją paramą, tiesioginę negrąžintiną paramą ir netiesioginę paramą* (Czarnecki ir kt., 2020, p. 2152). Pirmajai grupei yra priskirtos studentų paskolos, antrajai stipendijos (atsižvelgiant į studento poreikius ir (arba) nuopelnus), ir paskutinei grupei priskiriamos įvairios mokestinės lengvatos ir mokesčių kreditai, teikiami studijuojančio asmens šeimai. Negrąžintinos finansinės paramos tikslas – padėti studentams, kuriems reikalinga finansinė pagalba, įgyti aukštąjį išsilavinimą ir siekti savo karjeros tikslų, be jokių finansinių sunkumų ar išipareigojimų po studijų pabaigos. Tai taip pat padeda sumažinti studentų skolų našta ir užtikrinti, kad jie galėtų skirti daugiau laiko studijoms ir mokantis.

Reikia atkreipti dėmesį, kad negrąžinamos finansinės paramos kiekis ir prieinamumas gali skirtis priklausomai nuo šalies, universiteto ar mokymosi programos (Czarnecki ir kt., 2020, p. 2152).

Grašinamos finansinės paramos priemonės – studijų paskolos ištakos siejamos su XX a. penktuoju dešimtmečiu. 1950 metais Kolumbijoje įkurtas pirmasis paskolų institutas Icetex (Salmi, 2003, p. 2). Neilgai trukus toks finansavimo modelis paplito kitose valstybėse. Pasak H. A. Dach (2021) paskolos didina studentų informuotumą apie jų mokymosi išlaidas. Suvokimas apie kainos ir kokybės santykį yra vienas iš būdų skatinti aukštojo mokslo konkurencingumą rinkoje, o tai savo ruožtu gerina kokybę ir standartus.

Prieš daugiau nei 40 metų paskolų modelį taikė iki trijų dešimčių valstybių, plačiausiai metodas taikytas Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono valstybėse, taip pat neturtingose Afrikos valstybėse. Tuo metu Europos žemyne vyravo negrąžintinos finansinės paramos studentams formos, ir tik Islandijos valstybė taikė studijų paskolų sistemą. Svarbu paminėti, kad tuo laikotarpiu išduodamų paskolų paskirtis buvo studentų pragyvenimo išlaidoms padengti, kadangi aukštojo mokslo mokesčių kaštai nebuvo dideli (Bikulčiūtė ir Želvys, 2015, p. 120).

Antrasis studijų paskolų etapas prasidėjo po dešimtmečio, t. y. 1990 metais. Iki dviejų dešimčių aukštojo mokslo studijų paskolų modelių veikė Lotynų Amerikoje ir Karibų jūros regione, keturios – Vidurio Rytuose ir Šiaurės Amerikoje, septynios – Šiaurės Afrikos valstybėse ir apie penkiolika – Vakarų Europoje. Paminėtina, kad tuo laikotarpiu Jungtinėje Karalystėje buvo įvesta studijų paskolų sistema, kuri pakeitė tuo metu veikusias finansinės paramos studentams rūšis (Bikulčiūtė ir Želvys, 2015, p. 120).

Trečiasis etapas siejamas su ekonominės krizės laikotarpiu. Europos valstybės paskolų modelius keitė, plėtė ir tobulino. Pavyzdžiui, Ispanijos valstybėje aukštojo mokslo studijų paskolas galėjo pasiimti ne tik bakalauro studijų studentai, bet ir magistro bei doktorantūros studentai. Dabartiniais laikais studijų paskolų modeliai plačiai paplitę pasaulyje su tikslu plėsti universitetų sistemą, didinti aukštojo mokslo prieinamumą, patenkinti specializuotos darbo jėgos poreikį ir diversifikuoti aukštojo mokslo finansavimo šaltinius. Nuo pat atsiradimo pradžios iki dabar studijų paskolų modeliai yra tobulinami, siekiant padidinti jų patrauklumą studentams, taip pat plečiamas galinčių jomis pasinaudoti studentų ratas, kartu peržvelgiant ir lengvinant grąžinimo sąlygas (Bikulčiūtė ir Želvys, 2015, p. 121).

2008 metais valstybių remiamos studentų paskolų sistemos buvo taikomos maždaug 70 šalių ir regionų visame pasaulyje. Paskolų modeliai įvairiose šalyse skyrėsi organizacine struktūra, pradinio finansavimo šaltiniais, studentų kompensacijos sistema, paskolų skyrimo tvarka ir grąžinimo metodais. Tačiau vienas elementas, būdingas beveik visoms paskolų sistemoms: valstybių subsidijavimas. Tai reiškia, kad, priešingai nei komercinės paskolos, didelė dalis visų paskolų bus

grąžinta valstybių lėšomis. Ši atotrūkį tarp visų paskolų suteikimo ir bendro paskolų susigrąžinimo lemia du elementai. Pirma tai subsidijuojamos palūkanų normos, įtrauktos į paskolų sistemą, antra – mažas grąžinančiųjų skaičius ir didelės administravimo išlaidos (Shen, Ziderman, 2009, p. 316).

2 lentelė. Studijų paskolų modelių panašumai ir skirtumai

Aukštojo mokslo studijų paskolų modelių panašumai ir skirtumai	
<i>Panašumai</i>	<i>Skirtumai</i>
- Valstybių subsidijavimas: *didelė dalis grąžinta valstybių lėšomis *subsidijuojamos palūkanų normos *mažas grąžinančiųjų skaičius *didelės administravimo išlaidos - Dažniausiai prieinamos visiems studentams	Organizacinė struktūra
	Pradinio finansavimo šaltinis
	Studentų kompensacijos sistema
	Paskolų skyrimo tvarka
	Paskolų grąžinimo metodas

Šaltinis: parengta darbo autorės pagal Shen ir Ziderman, 2009, p. 316; Clancy, 2015, p. 235

Paskolų su lengvatinėmis sąlygomis teikimo su valstybės institucijų garantija sistema išskyla kaip alternatyvus finansavimo būdas daugiausia aukštojo mokslo, bet taip pat ir aukštesniųjų vidurinių bei profesinių studijų kai kuriose Europos šalyse (Funding of education of Europe, Eurydice report, 2021 p. 77). Studijų paskolos yra priemonė, leidžianti išplėsti ir pagilinti prieinamumą bei užtikrinti studijų tęstinumą ir sėkmingą baigimą. Nesudėtingas paskolų suteikimo procesas palengvina studento finansinę naštą ir dideles studijų kainas padaro patrauklesnes tiek politiniu, tiek socialiniu požiūriu (Thoppan ir kt., 2019, p. 64).

Daugelyje valstybių sprendimas diversifikuoti aukštojo mokslo išlaidas, perkeltas ant studentų ir jų šeimų pečių, buvo priimtas kartu su paskolų schema. Australijos aukštojo mokslo paskolų modelis buvo pristatytas 1989 m. ir yra vienas žinomiausių ir labiausiai paplitusių modelių pasaulyje. Tai nuo būsimų studento pajamų priklausančios studijų paskolos, todėl grąžinimas pradedamas tik tada, kai absolvento pajamos viršija nustatytą ribą.

Kaip jau minėta anksčiau, autorių išskiriamos trys paramos rūšys: dotacijos, valstybės remiamų paskolų sistemos ir mokesčių lengvatos bei kitos paramos. Eurydice (2021) studentų paramos sistemų analizėje nustatyta, kad nors visos Europos šalys, išskyrus Islandiją, taiko tam tikras dotacijų schemas, dviejuose trečdaliuose šalių taip pat veikia valstybės remiama paskolų schema. Daugumoje šalių taikoma mišri dotacijų ir paskolų sistema. Tikslus derinys ir kriterijai, pagal kuriuos skiriamos dotacijos ir paskolos, skiriasi. Kai kurios šalys (Danija, Suomija, Švedija ir Velsas) turi universaliųjų dotacijų sistemą, o kitose valstybėse (Airijoje, Nyderlanduose, JK (išskyrus Velsą) ir

Belgijoje (prancūzų bendruomenėje)) dotacijos teikiamos tik pagal finansinius poreikius. Dažniausiai valstybės derina šiuos du kriterijus, skirdamos vieną dotaciją pagal finansinį poreikį, o kitas – pagal akademinis rezultatus. Nors dauguma valstybių, skiriant stipendijas, atsižvelgia į poreikiais pagrįstus kriterijus, paskolų sistemoje to nėra. Taikant paskolų sistemą, jos dažniausiai yra prieinamos visiems valstybės studentams (Clancy, 2015, p. 235).

Autoriai, nagrinėjantys aukštojo mokslo finansavimo mechanizmus, pažymi, kad nors studijų paskolų sistemos mokslinėje erdvėje sulaukia nemažai kritikos, jos vis dažniau naudojamos siekiant užtikrinti aukštojo mokslo teisingumą ir prieinamumą. Analizuodami studijų paskolas autoriai išskiria kelis pagrindinius jų modelius (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 122).

3 lentelė. Studijų paskolų modeliai

Studijų paskolų modeliai		
<i>Paskolos rūšis</i>	<i>Sąlygos skolininkui</i>	<i>Sąlygos valstybei</i>
Įprastos studijų paskolos (<i>angl. mortgage-type loan; conventional loan; fixed-scheduled loan</i>)	• Yra nustatytas grąžinimo terminas; • Grąžinimas vyksta pagal nurodytą grafiką; • Paskolos grąžinimas neatsižvelgiant į skolininko gebėjimą grąžinti skolą.	• Paprastesnis studijų paskolų grąžinimo skaičiavimas; • Mažesnės administracinės išlaidos; • Mažesnis valstybės finansavimas.
Paskolos, susijusios su studento pajamomis (<i>angl. income contingent loan</i>)	• paskolos grąžinimo pradžia, laikotarpis ir grąžinama suma priklauso nuo asmens pajamų; • grąžinimas nėra taikomas pagal įprastą mokėjimo grafiką; • įmokos dydis priklauso nuo valstybės nustatytų normų; • esant mažoms pajamoms, praėjus terminui paskola apmokama valstybės lėšomis.	• Sudėtinga prognozuoti paskolų grąžinimo skaičių; • Didelės administravimo išlaidos; • Didesnės skiriamos valstybės lėšos.
Mišrios paskolos (<i>angl. hybrid fixed shedule-income contingent loan; soft income contingency loan</i>)	• iki tam tikro nustatyto pajamų lygio paskola grąžinama kaip pajamų dalis, pakilus pajamoms ir viršijus nustatytą lygį, paskola grąžinama pagal grafiką.	• Mišrioms paskoloms būdingas įprastų ir su studento pajamomis susijusių sąlygų valstybei derinys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Jonestone, 2014, p. 239; Dearden, 2019, p. 12; Bikulčiūtė, Želvys, 2015 p. 123

Lentelėje nurodytas *įprastų paskolų modelis* iš esmės panašus į vartojimo ar būsto paskolos modelį. „Tai hipotekos tipo paskola, kuri suteikiama tiesiogiai arba garantuojama vyriausybės, o pagrindinė savybė yra ta, kad absolventai grąžina pasiskolintą sumą per nustatytą

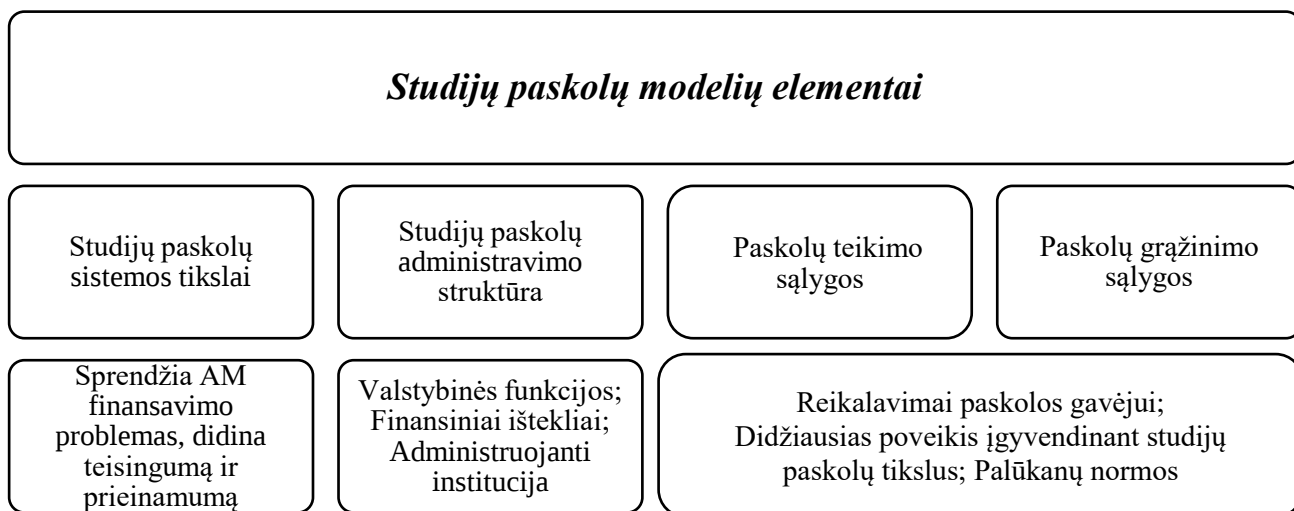
laikotarpį“ (Chapman, Doris, 2019, p. 109). Pagrindinis šio modelio niuansas – paskolos grąžinimas neatsižvelgiant į skolininko gebėjimą grąžinti skolą. Tai gali būti pagrindinė vengimo naudotis paskolų sistema priežastis (Dearden, 2019, p. 12).

Anglijoje ir Australijoje taikomas paskolų, susijusių su studento pajamomis modelis. „Jis suteikia pajamų sąlyginę apsaugą tik tiems, kurių dabartinės pajamos yra mažos, bet taip prailgina grąžinimo terminus tiems, kurie naudoja apsaugą.“ Įmokos už studijas yra atidedamos ir grąžinamos nuo būsimo uždarbio nuskaičiuojant tam tikrą procentą. Jų grąžinimas nėra taikomas pagal įprastą fiksuotą mokėjimų grafiką. Esant nepalankiai studento padėčiai pabaigus mokslus bei uždirbant mažas pajamas praėjus tam tikram laikotarpiui likusi skola panaikinama (Jonestone, 2014, p. 239). Pasak B. Chapman, A. Doris (2019) tai alternatyvus būdas pirmajai paskolos rūšiai, sistema, kuri priklauso nuo studento pajamų ir nors ji nėra itin paplitusi, tačiau taikoma kai kuriose šalyse kaip alternatyva hipotekos tipo paskoloms. Svarbiausias tokios rūšies paskolos bruožas yra tas, kad paskolos gavėjas grąžina paskolą tik esant jo pajamų viršijimui nustatytai tam tikrai ribai, o grąžinimo dydis ir trukmė priklauso nuo skolininko pajamų (Chapman, Doris, 2019, p. 109). Kaip pažymi D. B. Jonestone (2016), tokią paskolų teikimo formą gali įgyvendinti ekonomiškai stipresnės valstybės, dėl pastovaus valstybės finansavimo paskolų padengimui. Ekonomiškai silpnesnėms valstybėms būtų sudėtinga kas kart padengti finansavimo deficitą siekiant nurašyti paskolas (Jonestone, 2016, p. 505) „Tarptautiniu mastu, nors hipotekos tipo paskolos išlieka labiausiai paplitusi paskolų forma, per pastaruosius 30 metų pastebima tyli tendencija priimti nuo pajamų priklausančią paskolų sistemą“ (Chapman ir kt., 2022, p. 21).

Mokslinėje literatūroje paplitusi teigiama nuomonė apie studijų paskolų, susietų su studento pajamomis, modelį. Teigiama, kad tokios formos paskolų našta studentui yra ženkliai mažesnė, nei įprastai teikiamų paskolų modelyje. Studentų požiūris į tokio modelio paskolas yra palankesnis dėl esamo finansinio neužtikrintumo ir didesnės rizikos. Studijos negarantuoja darbo vietos ir pastovių pajamų. Toks modelis apsaugo studentus nuo galimos paskolų naštos neįsiliesius į darbo rinką. „Be to, kai mokesčių ir socialinės apsaugos sistemos efektyvios, su pajamomis susietos studijų paskolos yra tinkamesnės siekti pagrindinių finansinės paramos tikslų“ (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123). Kita vertus, tai sudėtingesnis mechanizmas valstybei, kuriai sudėtinga prognozuoti tokio modelio paskolų grąžinimą. Taip pat sistema turi ženkliai didesnes administravimo išlaidas, taigi valstybės turi skirti didesnę lėšų modelio įgyvendinimui arba išlaidų kaštus padalinti studijų paskolų gavėjams didinant palūkanų normą (Johnstone, 2009, p. 197).

Mokslininkų pažymima, kad patraukliausia paskolų sistema labiau priklauso ne nuo pasirinkto modelio, bet nuo paskolų grąžinimo sąlygų: grąžinimo įmokos ir grąžinimo trukmės. Kiekviena valstybė renkasi sau priimtinausią modelį (arba tokio neturi ir netaiko) ir kiekvienoje

šalyje paskolos yra skirtingos, individualios ir unikalios. Autorių nuomone sudėtinga išskirti bendrąsias ar sėkmingas praktikas, o įvairių valstybių paskolų modelių skirtumus nulemia skirtingai keliama jiems tikslai, administravimo struktūra, paskolų suteikimo ir grąžinimo sąlygos (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123).

3 pav. *Studijų paskolų modelių elementai*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Bikulčiūtė, Želvys, 2015 p. 123

Studijų paskolos gali būti apibrėžiamos kaip valstybės kuriamas finansinės paramos studentams projektas, kurio tikslas – „padengti tiesiogines ir (ar) netiesiogines studijų išlaidas ir sukurti studentams prievolę grąžinti šią paramą nustatytu būdu“ (Bikulčiūtė, Želvys, 2015 p. 123). Studijų paskolų modelių struktūra susideda iš trijų pagrindinių elementų:

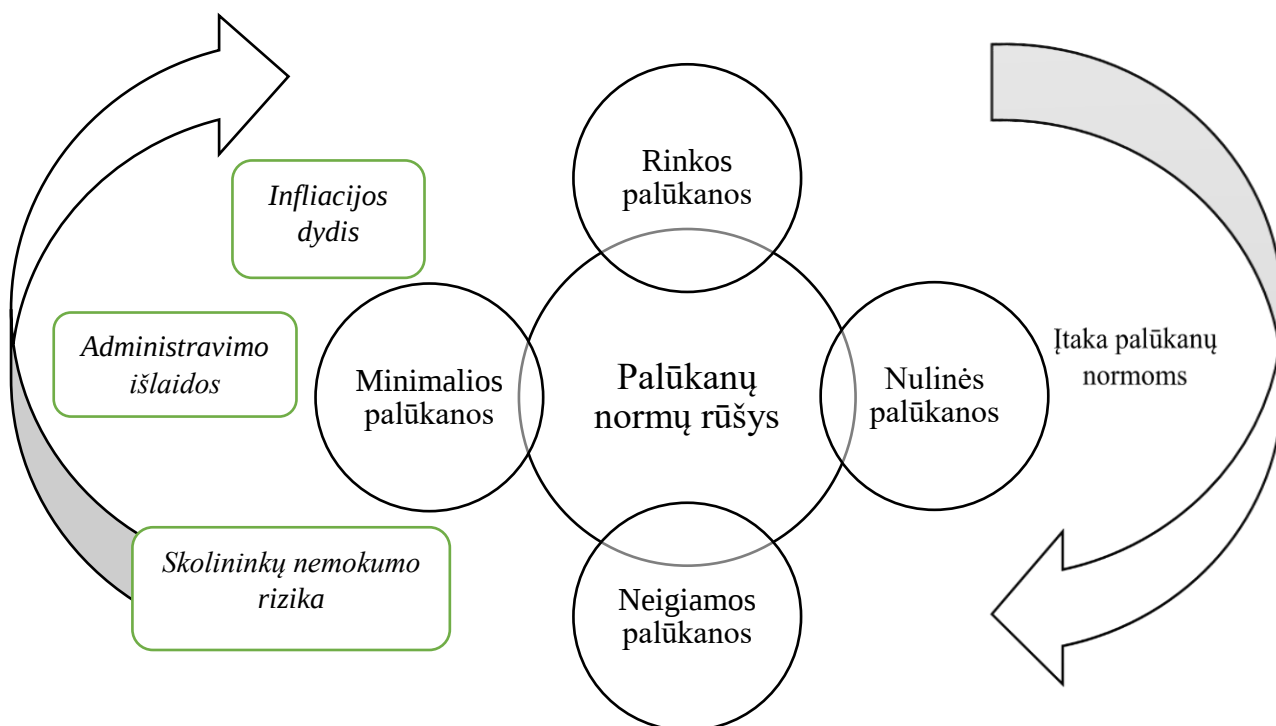
1. **Studijų paskolų modelių tikslai.** Paskolų modeliai kuriami tam tikroms aukštojo mokslo problemoms spręsti. Pagrindinės jų – aukštojo mokslo teisingumas ir prieinamumas visoms socialinėms grupėms. Sistemos tikslus nustato aukštojo mokslo politikos kūrėjai.
2. **Studijų paskolų administravimo struktūra** atvaizduoja valstybės funkcijas studijų paskolų, lėšų šaltinių ir kitų elementų klausimais. Autoriai šį elementą skaido į kelias dalis:
 - 2.1. *valstybinių funkcijų įvairovė teikiant studijų paskolas* – valstybė skolina lėšas arba valstybė garantuoja už studijų paskolas, kompensuoja administracines išlaidas ir kt. „Valstybės intervencija į paskolų sistemą pašalina rinkos trūkumus – asmenims, neturintiems pakankamai turto ir kurių kreditingumas mažas, suteikiama galimybė pasiskolinti lėšų.“ Taigi esminis valstybės vaidmuo - įsipareigojimų ir dalies paskolos grąžinimo rizikos prisiėmimas.

2.2. *finansiniai ištekliai paskoloms teikti* – gali būti valstybiniai, privačių kredito įstaigų, rečiau ir aukštųjų mokyklų lėšos. Finansinių išteklių pakankumas garantuoja paskolų sistemos tvarumą. Studijų paskoloms finansavimas svarbus dėl nuolatinių investicijų į sistemą. Autoriai, analizuodami įvairias studijų paskolų sistemas, pažymi kad studijų paskolų modelio veiksniumi nepakanka tik grąžinamų paskolų lėšų, taigi investicijų poreikis į finansinę paramos priemonę išlieka svarbus, tačiau jos neturi būti pastovios, ilgainiui gali mažėti.

2.3. *studijų paskolas administruojanti institucija* – valstybinė arba privati. Studijų paskolų, kaip paramos priemonių, modelio efektyvumui turi įtakos tik administruojančios įstaigos veiklos efektyvumas. Mokslo literatūroje autoriai pripažįsta, kad kredito institucijų turima veiklos patirtis suteikia pranašumo administruojant studijų paskolas. Kita vertus paskolų administravimas valstybės įstaigoje gali būti palankesnis nagrinėjant aukštojo mokslo problemas.

3. ***Paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos.*** Svarbiausias paskolų teikimo struktūros elementas. Šių sąlygų nustatymas daro didžiausią poveikį įgyvendinant iškeltus paskolų modelio tikslus. *Paskolų teikimo sąlygos* - „reikalavimai paskolos gavėjui, jie gali būti susiję su studijų forma ar kryptimi, studento amžiumi, socialine padėtimi, akademiniais pasiekimais, aktyvia studento būsena ir pan.“ Įvardintų kriterijų nustatymas siejamas su aukštojo mokslo prieinamumo klausimu, siekiant didinti asmenų iš socialiai pažeidžiamų grupių atstovavimą. *Paskolos suma* – dažniausiai tai tokia pati suma, kaip ir nustatyta studijų kaina (paskola studijų kainai apmokėti) arba valstybės nustatyta suma (pragyvenimo išlaidoms padengti). Paskolos išmokamos skirtingais būdais – tiesiogiai į studento sąskaitą, aukštojo mokslo institucijai ar studento šeimai. Paskolos suma išmokama skaidant arba neskaidant išmokas.

Metinės palūkanų normos – priklauso nuo kiekvienos šalies esamos ekonominės padėties ir valstybės teikiamų subsidijų. Palūkanų normos nustatymui įtakos turi infliacijos dydis, administravimo išlaidos, skolininkų nemokumo rizika. Palūkanos yra viena iš studijų paskolų sąlygų gali skirtis priklausomai nuo valstybės teikiamos paskolos studentams konstrukcijos. Dažniausiai pasitaikanti paskolų sistema su valstybės subsidijuojamomis palūkanomis, leidžiančiomis paskolos gavėjui grąžinti paskolą su mažesne nei rinkoje taikoma palūkanų norma (Bartekova, Slahor, 2018). Dažnas atvejis palūkanų norma neatskleidžia realios paskolos kainos dėl teikiamos valstybės subsidijuojamos dalies.

4 pav. *Palūkanų normų rūšys ir įtakos šaltiniai*

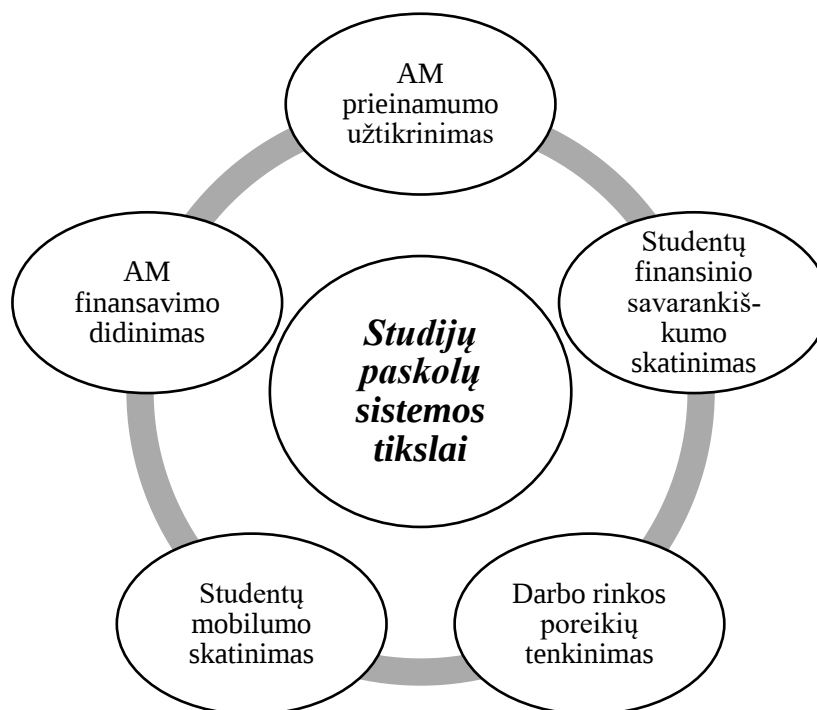
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Bartekova, Slahor, 2018, p. 40-41; Njenga, 2014, p. 22; Woodhall, 2004, p. 46

Studijų paskolos, kaip ir bet kokios kitos paskolos, teikiamos taikant palūkanas. Dauguma paskolų schemų siūlo tradicines hipotekos tipo paskolas. Su hipotekos paskolomis grąžinimas atliekamas per tam tikrą laikotarpį, dažniausiai fiksuotomis, mėnesio ar ketvirčio lygiomis įmokomis; nustatytos palūkanų normos ir maksimalus grąžinimo laikotarpis apibrėžia fiksuotų periodinių mokėjimų dydį (Njenga, 2014, p. 22). Palūkanos yra mokestis skolintojui, kuris skaičiuojamas už skolininkui suteiktą paskolą.

Woodhall (2004) įvardija tokias studijų paskolų palūkanų normų rūšis:

- Rinkos palūkanos – centrinių bankų nustatyta, rinkoje taikoma palūkanų norma.
- Minimalios palūkanos – nesiekia rinkoje nustatytos palūkanų normos, bet pilnai padengia visus studijų paskolų išdavimo kaštus.
- Nulinės palūkanos – studijų paskolų administravimo išlaidų neatperka, tačiau dengia infliaciją.
- Neigiamos palūkanos – pilnai subsidijuojamos valstybės palūkanos (Woodhall, 2004, p. 46).

Teikiamų studijų paskolų paskirtis skirstoma į dvi dalis – studijų kaštams apmokėti ir studento pragyvenimo išlaidoms padengti (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123).

5 pav. Aukštojo mokslo studijų paskolų sistemos tikslai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Bikulčiūtė, Želvys, 2015

Studijų paskolų grąžinimo sąlygos yra vienas iš pagrindinių ir lemiamų rodiklių studentui paskolų patrauklumui ir sprendimui pasinaudoti jomis. Eurydice (2017) duomenimis, didžioji dalis ES šalių taiko studijų paskolų su valstybės garantija modelį ir didesnėje dalyje valstybių taikomos žemos palūkanų normos, t. y. apie 1-2 proc. Kaip pažymi R. Želvys (2015) studijų paskolų grąžinimo, atidėjimo ar atleidimo nuo mokėjimo už paskolą sąlygos siejamos su valstybės iškeltais tikslais. Svarbu pabrėžti, kad atleidimo nuo studijų paskolos grąžinimo taikymas turėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai paskolos grąžinimo tikimybė yra itin maža.

Maksimalus grąžinimo laikotarpis įvairiose valstybių sistemose skiriasi – nuo penkerių metų Latvijoje iki keturiasdešimties metų Egipte. Daugelyje šalių, įskaitant Australiją, Angliją ir Velsą, Etiopiją, Gana, Naująją Zelandiją, Švediją ir Pietų Afriką, paskolos grąžinamas yra proporcingas absolvento pajamoms (Njenga, 2014, p. 22). Paskolos grąžinimo laikotarpis kiekvienoje valstybėje yra individualus, labiausiai paplitęs – 10 metų (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123).

Kiekvienos ES valstybės politika lemia pasirinktus studijų paskolų modelio elementus. Išsiginčius studijų paskolų modelio tikslus, „labai svarbu pasirinkti tinkamą studijų paskolų

administravimo struktūrą bei paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas – būtent nuo jų priklauso studijų paskolų sistemos efektyvumas, t. y. pasiekiami sistemai keliami tikslai.“ Modeliuojamas studijų paskolų modelis koreliuoja su valstybių keliamais tikslais: maksimaliu aukštojo mokslo sistemos finansavimu, aukštojo mokslo finansinės naštos perkėlimu ant studentų ir jų šeimų pečių ir minimalių studijų paskolų sistemos administravimo kaštų. Autorių išanalizuoti ir aukščiau paminėti tikslai ir siekis įgyvendinti sėkmingą paskolų sistemos modelį turi būti kuriamas vadovaujantis žemiau paminėtais principais (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123).

4 lentelė. Veiksmingos studijų paskolų sistemos principai

<i>Veiksmingos studijų paskolų sistemos principai</i>	
Bendrojo prieinamumo	Lygi galimybė gauti studijų paskolą, asmeniui atitinkant nustatytus kriterijus.
Pakankamumo	Paskolos dydis yra pakankamas studento poreikiams tenkinti.
Pagrįstumo poreikiais	Paskolos teikiamos didžiausią poreikį turintiems asmenims.
Subsidijavimo	Nustatyta paskolos kaštų dalis dengiama valstybės lėšomis.
Atsipirkamumo	Studijų paskolų administravimas ir subsidijų dydis užtikrina paskolų sistemos tvarumą.
Grąžintinumo	Teisingi paskolų grąžinimo, atleidimo nuo paskolos ir nemokumo kriterijai.
Likvidumo	Sukuriamos galimybės privačiam investuotojui perimti studijų paskolas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Bikulčiūtė, Želvys, 2015 p. 124

Svarbu pažymėti, kad esminis valstybių tikslas kuriant ir pritaikant studijų paskolų sistemą – finansiškai nepajėgiems studentams įgyti aukštąjį išsilavinimą. Nepalankioje padėtyje esantiems, neturintiems studentams ir mažumų grupėms subsidijuojamų paskolų schemos gali sudaryti geresnes galimybes įgyti universitetinį išsilavinimą ir taip prisidėti prie socialinio teisingumo (Njenga, 2014, p. 23).

Pasak Njenga (2014) didžiausia studijų paskolų problema, su kuria susiduria valstybės, yra studentų, nevykdančių įsipareigojimus grąžinti paskolas, procentas. Kai kurie valstybių taikomi modeliai laikomi itin sėkmingais, tačiau yra valstybių, susiduriančių su didžiuliais sunkumais. Vienas iš elementų, būdingų visoms remiamų paskolų sistemoms su subsidijuojamomis palūkanų normomis yra neveiksmingumas ir atotrūkis, kurį lemia negrąžintų paskolų skaičius ir didelės administravimo išlaidos. Taigi, norint užpildyti minėtą atotrūkį tarp išmokėjimų ir susigrąžinimų, reikalinga nuolatinė valstybės parama.

Studentų paskolų programos vis dažniau naudojamos kaip svarbi politikos priemonė, skatinanti lygias galimybes įgyti aukštąjį mokslą. Tačiau norint, kad studentų paskolų programos būtų veiksmingos ir tvarios, reikia stiprių institucinių gebėjimų, sudėtingų technologijų ir aukštos kvalifikacijos finansinio personalo. Pažymėtina, kad studentų paskolų programos dažnai nepateisina lūkesčių, nes jos neatitinka užsibrėžtų finansinio tvarumo tikslų. Paskolų sistemos nesėkmę gali lemti silpnas paskolų modelio kūrimo procesas, administracinės problemos, kompetencijų stygius arba įsipareigojimų nevykdymas. Nesėkmę taip pat gali sukelti pernelyg dosnios paskolų sąlygos ir didelės subsidijos (Njenga, 2014, p. 24).

Apibendrinant, galima teigti, kad studijų paskolų pradžia siejama su aukštojo mokslo masiškumu ir finansavimo diversifikavimu. Kadangi studijų įmokų perkėlimas ant studento ir jo šeimos „pečių“ yra didelė našta, valstybės ieško naujų būdų, kaip palengvinti studentams šią naštą. Vienas iš tokių būdų yra AM studijų paskola, kuri gali būti naudinga studentams, siekiant patenkinti emocinius, akademinus ir socialinius poreikius ir užtikrinti sėkmingą studijų eigą. Studijų paskolos gali būti skirtingos, skiriasi jų organizacinė forma, tikslai, suteikimo ir grąžinimo sąlygos bei palūkanų norma. Vis dėlto kiekviena valstybė, taikanti studijų paskolas kaip finansinės paramos formą, siekia palengvinti studentų finansinę naštą ir užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą visiems, nepriklausomai nuo jų socialinės ar ekonominės padėties.

1.3. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir prieinamumą ribojantys veiksniai

Aukštojo mokslo politikoje teisingumo samprata, kilusi iš gerovės ekonomikos, buvo pradėta vartoti skirtingais laiko momentais, įvairiose pasaulio vietose, paprastai kartu su perėjimu nuo elitinių universitetų prie masinių aukštojo mokslo sistemų. Aukštojo mokslo politikoje nėra vieno teisingumo apibrėžimo, tačiau keli, kurie yra ryškesni tiek literatūroje, tiek tarp praktikų, parodydami sąvokos lankstumą ir skirtingą tiek mokslininkų, tiek politikos formuotojų supratimą apie tai. Teisingumas suprantamas kaip lygybė, suteikianti lygias galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą ir sėkmingai studijuoti, siekiant išlyginti nuo žmogaus nepriklausančias aplinkybes, pavyzdžiui šeimos finansinius išteklius ar tėvų išsilavinimą (Torotcoi, 2020, p. 178). Pasak Kučaidze N. (2020), lygios galimybės yra studijų prieinamumo didinimo pamatas, siekiant studentų įvairovės visuose studijų proceso etapuose.

Iki 2000 m. aukštųjų mokyklų studentų skaičius išaugo iki 100 mln., o Pasaulio bankas prognozuoja, kad iki 2025 m. jų skaičius išaugs iki 150 mln. Tai lėmė ne tiek demografiniai pokyčiai, kiek valstybių priimta socialinė ir ekonominė politika. Studentų skaičiaus didėjimą daugiausia lėmė

ekonominiai prioritetai, susiję su technologiniais pokyčiais, globalizacija ir didėjančia tarptautine konkurencija. Besiplečianti masiškumo tendencija kelia klausimą ir socialinio teisingumo tema. Susirūpinimą kelia ne masiškumo reiškiny, bet galimybė įgyti aukštąjį išsilavinimą nepakankamai atstovaujamoms, socialiai pažeidžiamoms grupėms (Clancy, Goastellec, 2007, p. 136).

Tyrėjai savo darbuose išskiria tris, vieną po kito sekusius istorinius etapus, kurie dominavo formuojantis aukštojo mokslo prieinamumo politikai: *paveldėti nuopelnai*, *teisių lygybė* ir *teisingumas*, kitaip dar apibrėžiamas kaip *galimybių lygybė*. Sąvoka *paveldėti nuopelnai* apima pirmojo etapo prieinamumo aukštajame moksle ypatumus ir priklauso tik akademiškai atrinktiems studentams, taigi yra pagrįsta nuopelnais. „Nuopelnai yra paveldimi, priklausomi nuo aplinkybių ir nuo sėkmės gimti tam tikrose palankiose socialinėse grupėse ar kategorijose“ (Clancy, Goastellec, 2007, p. 138). 1971 metais 9,9 % pasauliniu mastu ugdymo įstaigą baigusiu mokinių įstojo į dviejų metų (ar ilgiau trunkančias) aukštojo mokslo studijas. Aukštasis mokslas dažniausiai buvo panašus į mažą *elitinį* sektorių (Marginson, 2016, p. 415-416).

Palaisniui, 20 amžiaus pabaigoje, besikeičianti ekonominė, demografinė, politinė ir ideologinė padėtis, *paveldimų nuopelnų* etapą keičia į *teisių lygybės* etapą. Pakito požiūris į aukštojo mokslo prieinamumą, dažniau ir plačiau diskutuojama apie prieinamumą didesniai studentų skaičiui, nepaisant jų socialinės kilmės. Autorių nuomone, tuo metu vyravo tendencija: „aukštasis mokslas turi reprezentuoti tautinę įvairovę ir liudyti demokratinę valstybės teisėtumo dimensiją“ (Clancy, Goastellec, 2007, p. 139). Pasak McCowan (2016) *teisių lygybės* etape nebuvo leidžiama aiškiai diskriminuoti studentų, nors praktika parodė, kad nepaisant formalių kliūčių trūkumo, marginalinėms grupėms vis dar buvo labai sunku patekti į ją.

Šios priežastys lėmė trečiojo etapo pradžią. *Lygių galimybių* metodą, skirtą spręsti susiformavusią nelygybę, neleidžiančią studentams iš nepalankių šeimų įgyti aukštojo mokslo, ypač elitinėse institucijose. Paskutinis etapas pasižymėjo daugeliu teigiamai vertinamų veiksmų arba *pozityvios diskriminacijos politikos ir praktikos*. Teigiamai vertinami veiksmai metė iššūkį, tariamai nuopelnais pagrįstam priėmimo procedūrų pagrindui – ypač elitinių institucijų – suteikiant pirmenybę studentams, turintiems tam tikrų savybių (McCowan, 2016, p. 5).

Klaidinga manyti, kad masinis aukštasis mokslas lygus aukštojo mokslo prieinamo sąvokai. Nepaisant daugybės politinių iniciatyvų, platesnis nepalankių socialinių grupių dalyvavimas aukštajame moksle nėra didelis. Atliktais tyrimais nustatytos aukštojo mokslo prieinamumo kliūtys susideda iš daugelio kintamųjų. Siekiant užtikrinti vienodas galimybes įgyti aukštąjį mokslą, reikia įveikti socialinę ir ekonominę nelygybę kiekvienoje šalyje ir su tuo susijusius atitinkamus atsiradusius skirtumus (Altbach ir kt., 2019, p. 39).

5 lentelė. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo sąvokos apibrėžimai

Autorius	Metai	Prieinamumo apibrėžimas
N. Kučaidze	2020	Tai reiškiny, kuris parodo įsitraukimo į studijų procesą, dalyvavimo šiame procese bei studijų užbaigimo didinimą, užtikrinant lygias galimybes visiems visuomenės nariams norintiems ir galintiems studijuoti, neatsižvelgiant į jų socialinę ekonominę padėtį, lytį, tautybę, religiją ir kitus veiksnius, dėl kurių gali atsirasti diskriminacija ir nepalankios ugdymo galimybės siekti kokybiško aukštojo mokslo išsilavinimo.
Marie-Agnès Défourbe	2018	Įvairių sluoksnių žmonių galimybę gauti aukštąjį mokslą santykinai vienodais pagrindais.
Glossary of Education	2014	Švietimo srityje terminas prieinamumas paprastai reiškia būdus, kuriais švietimo institucijos ir politika užtikrina, kad studentai turėtų lygiavertes galimybes visapusiškai dalyvauti aukštajame moksle.
McCowan	2016	Aukštojo mokslo institucijoje gauta aukštojo mokslo vieta.
Graeme Atherton	2017	Politika, kuria siekiama išplėsti prieigą prie aukštojo mokslo ir skatinti dalyvavimą aukštajame moksle.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Daugelyje tiriamųjų darbų autoriai apibrėžia AM prieinamumą kaip galimybę siekti kokybiško mokslo nepaisant asmens socialinio-ekonominio statuso, šeimos padėties ar turimų finansinių išteklių. Pasak Detourbe M. A. (2018), prieinamumas, nepriklausomai nuo jų socialinės, ekonominės ir etninės kilmės, yra teisingumo sąvoka, idėja, kad aukštojo mokslo politikos ir praktikos prieinamumas turėtų būti pagrįstas socialinio teisingumo ir teisingumo principais ir turi būti sukurtas taip, kad būtų užtikrintos *lygios galimybės, vienodi ištekliai*. UNESCO (2017) yra iškėlęs tikslą, kad iki 2030 metų *valstybės turėtų sudaryti vienodas galimybes visiems asmenims gauti įperkama ir kokybišką techninį, profesinį ir aukštąjį išsilavinimą, įskaitant universitetą*. Pažymima, kad valstybių ir aukštųjų mokyklų pareiga parengti politiką, kurios pagrindas būtų tvarios, naujoviškos ir teisingos visuomenės kūrimo katalizatorius, o mokslas būtų įtraukus ir įperkamas visoms studentų grupėms (UNESCO, 2017).

Svarbu paminėti ir socialinio mobilumo įtaką prieinamumui. „Socialinis mobilumas – galimybė pasiekti aukštesnį SES, nepriklausomai nuo to, kokioje šeimoje būtum gimęs, svarbi visose demokratinėse valstybėse“ (Strata, 2020, p. 3). Socialinio mobilumo tikslas, skirtingai nuo nelygybės ir skurdo mažinimo tikslų, gerovės valstybės kūrimo metu pabrėžiamas kone visose politinėse ideologijose (liberaliojoje, konservatyviojoje ar socialdemokratinėje) daugumoje valstybių. Garantuoti lygias galimybes kiekvienam asmeniui įgyti aukštąjį išsilavinimą reikšminga ir dėl kitų moralinių (lygios galimybės mokytis yra žmogaus teisė) bei pragmatinių (ekonominė pusė – optimalus žmoniškųjų išteklių paskirstymas ir talentų realizacija) priežasčių. Taip pat pabrėžtina

išsilavinusio asmens nauda valstybei: didesnės mokesčių įmokos, kurios finansuoja socialinės, sveikatos apsaugos ar viešosios tvarkos užtikrinimą ir valstybei kainuoja mažesnius kaštus (Strata, 2020, p. 3).

6 lentelė. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo veiksniai

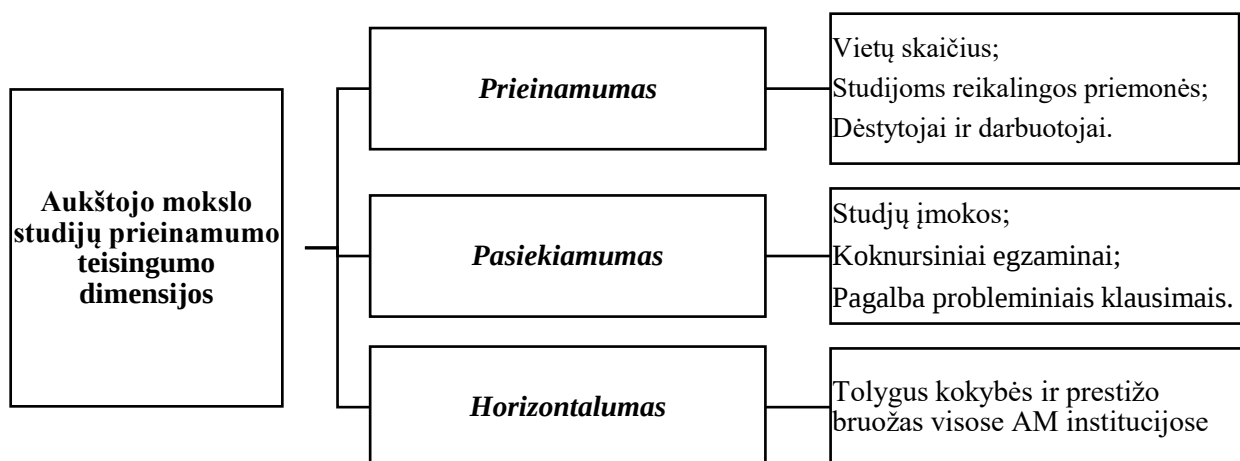
Aukštojo mokslo studijų prieinamumo veiksniai		
<i>Autorius</i>	<i>Metai</i>	<i>Prieinamumo veiksniai</i>
Kučaidze N.	2020	Prieinamumą sudaro dviejų rūšių grupės: *nuo studentų priklausomi veiksniai: dedamos pastagos aukšties mokslo rezultatams pasiekti, pasiruošimas stojamiesiems egzaminams, aukštai išlaikyti konkursiniai stojamieji balai ir kt.; *nuo studentų nepriklausomi (nekontroliuojami) veiksniai: lytis, amžius, rasė, tautybė, gyvenamoji vieta, neįgalumas, nepalankus socio-ekonominis statusas, tam tikri studijų finansavimo metodai ir kt. Pateiktos dvi grupės veiksnių yra pagrindiniai prieinamumo dedamieji, darantys poveikį tam tikrų grupių asmenims. Prieinamumo didinimo dėmesys turi būti orientuotas į antrosios grupės veiksnius.
Detourbe M. A.	2018	Prieinamumą galintys riboti veiksniai: rasė, religija, lytis, seksualinė orientacija, negalia, intelektiniai gebėjimai, ankstesni akademiniai rezultatai, specialusis išsilavinimas, užsienio kalbų mokėjimas, šeimos pajamos, šeimos išsilavinimo lygis.
McCowan T.	2016	Apribojimai, kurie nustatomi atsižvelgiant į veiksnius, kurių asmuo negali kontroliuoti (nesąžiningi apribojimai) (pvz., lytis, rasė, religija, socialinė-ekonominė padėtis, tautybė ir kt.).
Veugelers R.	2011	Prastas pasirengimas studijoms, nepalankus socialinis ir ekonominis pagrindas, nepakankamas finansavimas, prastos įsidarbinimo perspektyvos.
Romer J.	1998	Asmens kontroliuojami veiksniai (asmuo yra atsakingas pats už juos) ir nekontroliuojami (pvz., tam tikros aplinkybės).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dilytė-Kotenko A. (2021) pateikia veiksnius, lemiančius asmens galimybes studijuoti, siekti aukštojo mokslo ir užsitikrinti poziciją švietimo sistemoje – „pradedant nuo individualių veiksnių – asmens gabumai, motyvacija, asmens pasirinkimas, tęsiant mezo aplinka – šeimos, socialinės, kultūrinės aplinkos kontekstas, baigiant struktūriniais veiksniais – mokyklos, švietimo sistemos bruožai, ir net makro kontekstu – šalies socio-ekonominė aplinka“. Pasak Harrison N. ir Waller R. (2018), kad vis dar fiksuojamas atotrūkis tarp studijuojančiųjų asmenų iš mažas pajamas gaunančių asmenų ir vidutines ir dideles pajamas gaunančių šeimų. „Ypač svarbu, kad tie, kurie kilę

iš šeimų, neturinčių tradicijos studijuoti aukštosiose mokyklose ir kurių siekiai menki, būtų remiami valstybės tiek mokantis pagrindiniame ugdyme, tiek siekiant toliau studijuoti“ (Harrison, Waller, 2018, p. 2).

Mokslininkai pabrėžia vis dar dominuojantį mažą socialiai pažeidžiamų grupių asmenų pasirengimą aukštajam mokslui, lyginant su bendraamžiais. Pastebimas valstybių polinkis tapatinti priėmimą į aukštąją mokyklą su prieinamumu, tačiau žemas studentų studijų baigimas kelia diskusijas, ar priėmimo pakanka prieinamumo užtikrinimui (Altbach ir kt., 2019, p. 40). Prieinamumo apribojimus tyrinėjanti Detoubre M. A. (2018) pabrėžia: tokie veiksniai kaip rasė, religija, lytis, seksualinė orientacija, negalia, intelektiniai gebėjimai, ankstesni akademiniai rezultatai, specialusis išsilavinimas, užsienio kalbų mokėjimas, šeimos pajamos, šeimos išsilavinimo lygis gali prisidėti prie to, kad tam tikri mokiniai turės mažesnę prieinamumą prie aukštojo mokslo sistemos.

6 pav. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo teisingumo dimensijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal McCowan, 2016

McCowan T. (2016) išskiria tris prieinamumo teisingumo dimensijas, kurios, autoriaus nuomone, garantuoja sąžiningą aukštojo mokslo sistemą: *prieinamumas*, *pasiekiamumas* ir *horizontalumas*. Prieinamumą jis sieja su bendru laisvų vietų skaičiumi, taip pat su tinkamomis priemonėmis, dėstytojais, personalu ir kt. Vietos aukštojoje institucijoje užtikrinimas yra viena sudėtinė dalis viso AM prieinamumo užtikrinime. Valstybės turi keisti požiūrį į prieinamumo užtikrinimą: sudaryti sąlygas ne tik pakankamam vietų aukštosiose mokyklose pasiekiamumui, bet ir sąlygas padėti visiems patekti į tas vietas ir nuolatos išlaikyti aukštą mokslo kokybę bei pripažinimą.

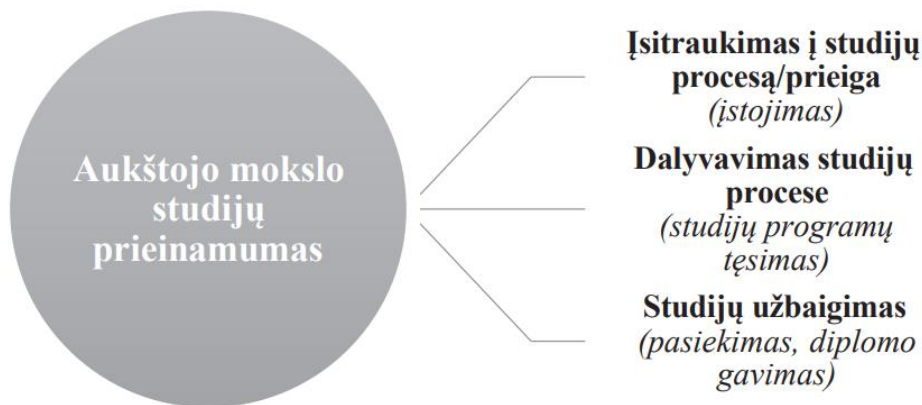
Pažymėtina, kad vietų aukštojoje mokykloje užtikrinimas nereiškia prieinamumo visoms etninėms grupėms ar asmenims. Čia susiduriama su kitomis kliūtimis, pavyzdžiui, mokesčiais už mokslą, konkursiniais egzaminais, kurie gali būti esminiai nepalankioje padėtyje esantiems,

prastos kokybės ankstesnį išsilavinimą turintiems asmenims, taip pat svarbi geografinė institucijų padėtis, alternatyvios išlaidos, taip pat daugybė kitų su kalba, kultūra ir tapatybe susijusių suvaržymų. Pasiiekiamumas reikalauja pašalinti šias kliūtis, taip pat taikyti politiką ir intervencijas, skirtas teikti informaciją, kelti siekius ir užtikrinti tinkamą pasirengimą (McCowan, 2016, p. 7).

Pasak Detourbe M. A. (2018), norint padidinti prieinamumą, mokyklos paprastai turi teikti papildomas paslaugas arba pašalinti visas esamas ar galimas kliūtis, kurios gali trukdyti kai kuriems studentams lygiavertei dalyvauti tam tikruose kursuose ar akademiniuose programose. McCowan T. (2016), kalbėdamas apie *horizontalumą*, nagrinėja aukštųjų įstaigų stratifikacijos problemą. „Universitetuose egzistuoja prestižo ir kokybės hierarchija, o nepalankioje padėtyje esantys studentai paprastai apsiriboja žemesnio rango institucijomis“ (McCowan, 2016, p. 7). Horizontalumą autorius prilygina tolygaus prestižo ir kokybės visoje aukštojo mokslo sistemoje bruožiui: tai nereiškia, kad AM įstaigos turi būti identiškos, omenyje turima įvairovė, kuri gali būti vertinga ir naudinga atsižvelgiant į specializaciją, institucijos dydį, dėstomų kursų pasiskirstymą, mokslinių tyrimų kryptį (McCowan, 2016, p. 7).

Plačiai diskutuotina prieinamumo tematika vis tik detalizuoja pagrindinę studentų iš nepalankių soc-ekonominių aplinkybių problemą – finansavimą. „Gabiems studentams, iš mažas pajamas gaunančių šeimų, sudėtinga įgyti aukštąjį išsilavinimą dėl finansinių išlaidų“ (Dachi, 2021, p. 95). Ziderman A. (2009) teigimu, siekiant užtikrinti AM prieinamumą, studijų paskolų sąlygos nepalankioje padėtyje esantiems studentams turėtų būti palankesnės t. y. labiau subsidijuojamos valstybių. Autorius išskiria esminius galimus subsidijavimo bruožus: „sumažintos palūkanų normos; pratęstas lengvatinis laikotarpis prieš grąžinant; ilgesnis grąžinimo laikotarpis; ir netgi dalinis paskolos „atleidimas“ tam tikrais atvejais“ (Ziderman, 2009, p. 229). Šio diskurso tyrėjai padarė išvadą, kad „finansinės pagalbos prieinamumas mažas pajamas gaunantiems, mažumoms priklausantiems ir kitiems nepalankioje padėtyje esantiems studentams yra lemiamas teisingumo veiksnys“, taip pat pažymėjo, kad „veiksminga finansinės pagalbos studentams sistema yra esminė sąlyga siekiant užtikrinti efektyvią, teisingą ir tvarią aukštojo mokslo finansavimo sistemą“ (Dachi, 2021, p. 95).

Finansinės paramos per studijų paskolų sistemą kritikai teigia, kad skolos našta gali riboti mažas pajamas gaunančius studentus, o tai neoponuoja prieinamumo per paskolų sistemą principui. Studentų skolos gali smukdyti ekonomiką, nes paskolos mokėjimai sunaudoja didelę skolininkų disponuojamų pajamų dalį ir jie labiau linkę atsisakyti pirkinių ir investicijų (Dachi, 2021, p. 96).

7 pav. Aukštojo mokslo studijų prieinamumas studijų proceso kontekste

Šaltinis: Kučaidze, 2020, p. 70

Aukščiau pavaizduotas studijų prieinamumas studijų proceso kontekste, kurį sudaro trys etapai: įstojimas į aukštojo mokslo studijas, jų tęsimas ir užbaigimas. Pasak Kučaidze N. (2020), studijų prieinamumas yra visų trijų etapų visuma. Siekiant įgyvendinti studijų prieinamumo tikslą, valstybės turi užtikrinti studentui pagalbą visą studijų proceso laiką (Kučaidze, 2020, p. 70). Kaip jau minėta anksčiau, įstojimas į AM studijas nėra prieinamumo užtikrinimas. McCowan T. pabrėžia, siekiant užtikrinti sėkmingą prieinamumą svarbūs ne tik įstojimo, bet ir dalyvavimo bei baigimo kriterijai: „svarbu į aukštojo mokslo prieinamumo klausimus žvelgti atsižvelgiant į visą švietimo sistemą“ (McCowan, 2016, p. 661). Esant netinkamam ar nepakankamam pasiruošimui ne dėl studento kaltės, turėtų būti sudarytos papildomos nemokamos parengiamosios priemonės siekiant išlaikyti studijų tęstinumą (McCowan, 2016, p.661)

UNESCO (2022) Aukštojo mokslo 2030 konferencinėje ataskaitoje („*Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education*“) išskiria ir pabrėžia vis dar nepakankamą aukštojo mokslo prieinamumą. Ataskaitoje pabrėžiama svarba nuo ankstyvojo amžiaus mokymo programų skirti didelį dėmesį skirtumų pašalinimui. „Jeigu priimant į aukštąjį mokslą nekreipiama dėmesio į socialinę nelygybę, talentingi ir nusipelnę asmenys, gimę nepasiturinčiose šeimose, į aukštojo mokslo sistemą neįtraukiami. Tai lemia skirtumų atkūrimą ir sumažina socialinio mobilumo galimybes“ (UNESCO, 2022, p. 27). Siekiant užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą, UNESCO (2022) išskiria pagrindinius rodiklius, į kuriuos valstybės turėtų atkreipti dėmesį:

1. „Talentai ir nuopelnai pasireiškia įvairiomis formomis, o priėmimo mechanizmai, kurie nėra informuoti apie teisingumą, gali tiesiog atkurti nelygybę“.

2. „Finansavimo schemas taip pat galėtų veikti kaip priėmimo kliūtys, sukeliančios atskirtį ir (arba) socialinę ir ekonominę segregaciją, o tai savo ruožtu kenkia demokratijai ir socialinei sanglaudai“.
3. Privatūs finansavimo šaltiniai neturėtų būti susieti tik su namų ūkiais ar asmeniniais studento įnašais. Valstybės turi atkreipti dėmesį į įmones, kurios taip pat gali prisidėti keliais būdais, susijusiais su profesine ar akademinė aukštojo mokslo veikla.

Ataskaitoje pažymima, kad didelė dalis valstybių galėtų priimti „tikslinį nemokamą mokslą“, kuriuo remiantis mažas pajamas turinčių namų ūkių 40–60 procentų studentų aukštojo mokslo sistemoje studijuotų nemokamai, o studentai iš ekonomiškai stiprių šeimų turėtų susimokėti už studijas. „Toks požiūris gali būti finansiškai tvarus ilgalaikėje perspektyvoje ir užtikrina turtingiausių visuomenės grupių kryžmines subsidijas skurdžiausiems segmentams“ (UNESCO, 2022, p. 29).

Pasak Altbach, P. G., Reisberg, L., ir Rumbley, L. E. (2019), prieinamumas aukštajame moksle yra neatsiejamai susijęs su kitomis švietimo, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, todėl turi būti gerinamas vidurinio išsilavinimo baigimo rodiklis, švietimo išlaidos turi būti skiriamos siekiant padėti įstoti, studijuoti ir sėkmingai pabaigti mokslus žemą socialinį-ekonominį statusą turintiems studentams. Pažymima, kad studentai, kurie stoja į nemokamas valstybines institucijas, patiria išlaidų, kurios gali tapti lemtinga kliūtimi sėkmingai baigti vidurinį išsilavinimą. Autorių nuomone, paskolų suteikimas nėra finansinių kliūčių sprendimas. Studentai iš socialiai jautresnių, mažesnes pajamas gaunančių šeimų dažnesniu atveju nesiryžta priimti skolos rizikos ir atsisako paskolų studijoms (Altbach, Reisberg, ir Rumbley, 2019, p. 49).

Apibendrinanimas. Atsižvelgiant į atliktą mokslinės literatūros AM studijų prieinamumo tematika galima teigti, kad AM prieinamumas yra teisingumo sąvokos dalis. Teisingumas suprantamas kaip lygybė, suteikianti vienodas galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą ir sėkmingai studijuoti, siekiant išlyginti nuo žmogaus nepriklausančias aplinkybes, pavyzdžiui šeimos finansinius išteklius ar tėvų išsilavinimą. AM prieinamumą ribojančius veiksnius autoriai skirsto į nuo asmens priklausančius (aukšti balai, geras pasiruošimas egzaminams ir pan.) ir nepriklausančius (lytis, amžius, rasė, tautybė, gyvenamoji vieta, neįgalumas, nepalankus socio-ekonominis statusas, ir kt.). Studijų prieinamumas susideda iš trijų etapų: įstojimas į AM studijas, studijų tęsimas ir sėkmingas užbaigimas. Siekiant įgyvendinti studijų prieinamumo tikslą, valstybės turi užtikrinti studentui pagalbą visą studijų proceso laiką. Tikslas gali būti pasiekiamas per valstybių teikiamą finansinės paramos priemonę – studijų paskolas. Taigi, AM studijų prieinamumas yra svarbi tema, kurią reikia nuolat kelti ir sprendžiant visuomenės lygių galimybių klausimus. Tik taip galima

užtikrinti, kad visi, nepriklausomai nuo jų išsilavinimo, gyvenamosios vietos ar kitų veiksnių, turėtų lygias galimybes siekti aukštųjų studijų ir pasiekti savo tikslus.

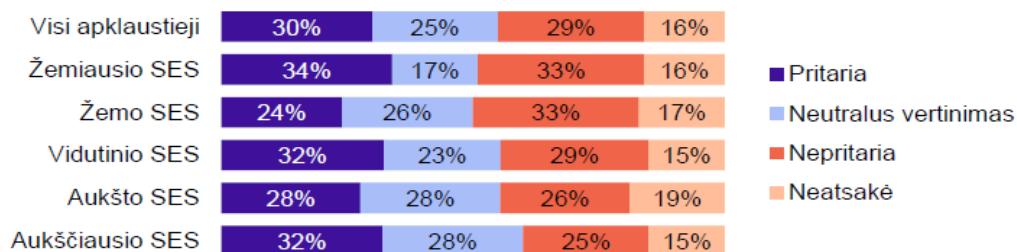
1.4. Aukštojo mokslo studijų paskolų ir prieinamumo tyrimai

Callender C., Mason, G. (2017) atliko tyrimą, siekiant nustatyti studijų paskolų naudojimosi mastą ir išsiaiškinti nepatrauklumo paskoloms priežastis. Autoriai lygino 2002-2015 metų laikotarpį. Tyrimo metu nustatyta, kad 2015 m. studentai buvo labiau linkę sutikti imti paskolas, nei 2002 m., grindžiant tuo, kad aukštojo mokslo laipsnis yra gera investicija į ateitį. Taip pat nustatyta, kad studijuojančiųjų aukštosiose mokyklose kiekvienais metais daugėjo, taip pat ir iš socialiai-ekonomiškai jautresnių asmenų grupės. Tačiau pažymima, kad socialinė-ekonominė nelygybė išliko, ir studentai žemesnio SES buvo linkę vengti aukštojo mokslo dėl baiminimosi skolintis (Calleder, Mason, 2017, p. 1-10).

Lietuvoje 2020 m. STRATA atliko aukštojo mokslo prieinamumo tyrimą „*Kaip skirtingo SES moksleiviams sukurti lygias galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą*“, kurio metu siekiama įvertinti galimybes studijuoti AM skirtingo SES moksleivius ir nustatyti AM prieinamumo kliūtis. Taip pat buvo įvertinta paklausa studijų paskolai gauti. Tyrimo metu išryškėjusios kliūtys:

- **Akademiniai pasiekimai.** Lyginant duomenis išryškėjo žemo SES žemesni akademiniai pasiekimai lyginant su aukštą SES turinčius moksleivius.
- **Finansinės kliūtys.** Esant žemiems pasiekimų rezultatams žemo SES moksleiviai turi mažiau galimybių įstoti į valstybės finansuojamą vietą ir tai apsunkina finansiškai jautresius studentus bei jų šeimas.
- **Su informacija ir požiūriu susijusios kliūtys.**

Studijų paskola – kaip finansinė studijų įmokų naštos ar pragyvenimo išlaidų lengvinimo priemonė Lietuvoje nepatraukli. Apie 30 proc. dešimtokų mano, kad neįstojus į AM valstybės finansuojamą vietą, pasinaudotų studijų paskola. Statistiniai rodikliai rodo kiek prastesnę situaciją – „santykinis studijų paskolų skaičius 2009–2019 m. augo ir laikotarpio pabaigoje siekė apytiksliai 6 proc., kitaip tariant, 2019 m. 100 įstojusiųjų teko 6, kurie kreipėsi į Valstybinį studijų fondą dėl valstybės remiamos paskolos ir gavo teigiamą atsakymą“ (Strata, 2020, p. 23).

8 pav. Dešimtokų, manančių, kad įstoję į VNF vietą imtų paskolą studijoms, dalis

Šaltinis: Strata, 2020, p. 23

Tyrime keliamos prielaidos paskolų patrauklumo problemai. Autoriai įvardina ribotą patrauklumą dėl studentui tenkančios didelės rizikos ir atsakomybės, kadangi studijos negarantuoja darbo ir pajamų. Taip pat grąžinimo sąlygos yra nepatrauklios studentams. Paskolos grąžinimo atidėjimas galimas tik esant itin mažoms šeimos pajamoms. „Paskolos gavėjas, kurio šeimos pajamos per mėnesį vienam šeimos nariui pastaruosius 6 mėnesius buvo ne daugiau kaip 50 procentų didesnės už valstybės remiamų pajamų dydį (valstybės remiamų pajamų dydis nuo 2023-01-01 yra 157 EUR)“ (Valstybinis studijų fondas, 2023). Dar viena priežastis – palūkanos. Jeigu palūkanos nėra apmokamos iš valstybės biudžeto, jas turi mokėti pats studentas nuo paskolos gavimo pradžios (Strata, 2020, p. 34).

Tyrimo išvadose pabrėžiama, kad siekiant užtikrinti vienodą AM prieinamumą visiems mokiniams, būtina siekti kokybiško ugdymo jau nuo pradinių klasių. Taip pat siūloma valstybei ieškoti alternatyvių patekimo į AM kelių, trumpų studijų programų plėtra ir AM išsilavinimo teikimo lankstumas prisidėtų prie prieinamumo didinimo. Siekiant sumažinti finansines kliūtis, būtina tobulinti studijų paskolų sistemą ir didinti negrąžinamą paramą žemesnio SES studentams. Taip pat išskiriama ir labai svarbi visapusė pagalba studentams visais su studijomis susijusiais klausimais.

Apibendrinimas. Išanalizavus atliktus tyrimus galima daryti išvadą, kad studijų prieinamumas išlieka aktuali problema, su kuria susiduria daugybė valstybių. Nors pastaraisiais metais studijų paskolos tampa vis populiariesne grąžintina finansine parama, jos vienos nepakanka arba jos sąlygos nėra palankios studentui, kad būtų išspręsta studijų prieinamumo problema. Kaip rodo kitų autorių tyrimai - studentai bijo pasiskolinti pinigų studijoms, nes po studijų nebūna garantijų dėl darbo ir pajamų. Norint padidinti studijų prieinamumą per studijų paskolas, svarbu sukurti palankias studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, taip pat atsižvelgti į asmeninę studento socioekonominę situaciją ir suteikti didesnę valstybinę subsidijavimą studijų paskoloms.

2. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ ĮTAKOS STUDIJŲ PRIEINAMUMUI VERTINIMO METODOLOGIJA

Teorinėje darbo dalyje išanalizuoti aukštojo mokslo studijų paskolų modeliai, studijų paskolų poreikio pradžia, studijų paskolų rūšys, tikslai, išdavimo ir grąžinimo sąlygos, taip pat studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir jį ribojantys veiksniai. Atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje išanalizuotas temas, praktinėje darbo dalyje pristatomas aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelis, pasirinkti tyrimo instrumentas bei metodai, kurių pagalba atliekamas aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse. Taip pat aprašoma tyrimo proceso eiga, tyrimo imtis ir tyrimo apribojimai.

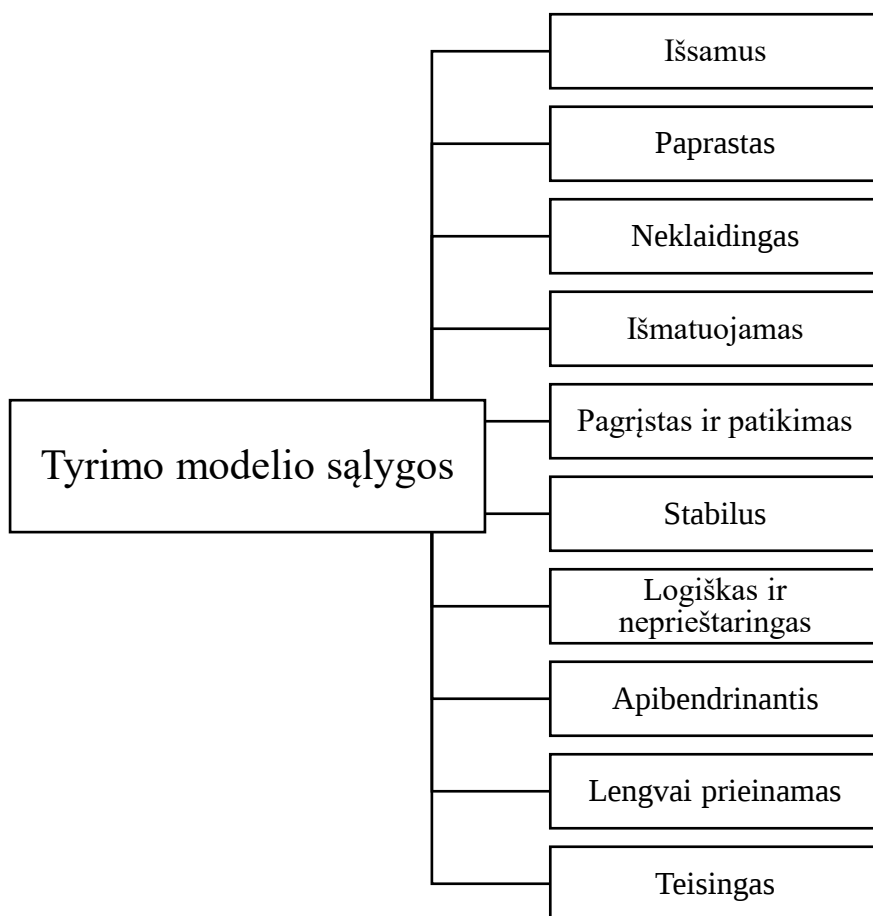
2.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinamojo tyrimo teorinis pagrindimas

Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelio tikslas – atskleisti, kokią įtaką aukštojo mokslo prieinamumui turi valstybių taikomos finansinės paramos priemonės – studijų paskolos. Išanalizuoti valstybių taikomi studijų paskolų tipai, jų išdavimo ir grąžinimo sąlygos, panašumai ir skirtumai tarp ES valstybių, naudojimosi mastas leis atskleisti kaip skirtingos paskolų sistemos daro įtaką studentų pasinaudojimui paskolomis ir kokia yra AM studijų paskolų įtaka studijų prieinamumui. Tyrimo modelis atvaizduos teorinėje dalyje išanalizuotą mokslinę literatūrą aukštojo mokslo studijų paskolų kontekste ir leis atlikti ES valstybėse taikomų aukštojo mokslo studijų paskolų ir jų įtakos studijų prieinamumui ES valstybėse vertinimą.

Siekiant suformuoti tinkamą tyrimo modelį, leisiantį įvertinti aukštojo mokslo prieinamumą per studijų paskolų sistemą, svarbu suprasti iš kokių savybių modelis yra konstruojamas. Pasak Kučaidze N. (2020), modelį galima apibrėžti kaip abstrakčią konstrukciją, kuria siekiama pateikti tam tikrą dalį realaus pasaulio savybių. „Modelis suprantamas kaip tam tikro reiškinių-komplekso supaprastinta versija, taikoma tam tikroms analizėms bei problemų sprendimui, arba tam tikrų prielaidų, prognozių darymui“ (Kučaidze, 2020, p. 99).

Mokslinėje literatūroje pažymima, modelio kūrimo procese svarbu atsižvelgti į visas modeliui taikomas sąlygas. Kuriant modelį svarbu į jį įtraukti visus esminius komponentus, kad modelis būtų išsamus, paprastai ir lengvai suprantamas, jis turi pasižymėti nedidele paklaida, išvengiant klaidinančių detalių: „išorinės struktūros ar kintamieji neturi trukdyti suprasti vidinių priežasčių ryšių, o taipogi netikri atsitiktiniai ryšiai neturi būti supainioti su reikšminiais ryšiais“

(Kučaidze, 2020, p. 99). Visos kuriamo modelio savybės (8 pav.) yra reikšmingos ir tikslingos, siekiant tyrimo validumo ir tikslumo.

9 pav. Tyrimo modelio kūrimo sąlygos

Šaltinis: Kučaidze, 2020, p. 99-100

Magistro baigiamojo darbo tikslas – atlikus aukštojo mokslo studijų paskolų analizę ES valstybėse, atskleisti kokią įtaką aukštojo mokslo studijų prieinamumui turi valstybių taikomos studijų paskolos. Tyrimo tikslo įgyvendinimui pasirinktas konceptualus tyrimo modelis. „Konceptualus modelis – mokslinės metodologijos teorijoje suprantamas kaip vaizdinis metodas (dažniausiai, grafinis), vaizduojantis priežastinius ryšius tarp faktorių, kurie, kaip manoma, yra reikšmingi nagrinėjamai problemai ir objektui“ (Kučaidze, 2020, p. 100). Teisingas konceptualus tyrimo modelis kuriamas susiejant objektą su jį tiesiogiai veikiančiais faktoriais, netiesioginiais faktoriais ir strateginėmis veiklomis, kurios turi įtakos šiems faktoriams. Svarbu paminėti, modelio kūrimo etape turi būti aprašomos visos modelio sudedamosios dalys ir jų elgesį apibrėžiančios taisyklės. Konceptualaus modelio pranašumas – vizualizacija, leidžianti lengvai nustatyti grėsmes ir galimybes. Modelis turi ir trūkumą – jis gali būti labai sudėtingas ir nevaldomas, todėl, siekiant tyrimą apsaugoti nuo paminėto trūkumo, bus pasitelkta taisyklė, kuri nustato, kad viename tiriamojo darbo

puslapyje negali būti pavaizduota daugiau kaip 25 modelio vaizdiniai elementai (Kučaidze, 2020, p. 100).

2.2. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo konceptualaus modelio kūrimas

Siekiant tinkamai išanalizuoti ir parengti aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodikas ir jų rodiklius, šiame skyriuje nagrinėjamos trys metodų grupės:

1. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų vertinimo metodai.
2. Aukštojo mokslo sistemos studijų prieinamumo vertinimo metodai.
3. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodai.

Atlikta pateiktų trijų grupių metodų analizė padės parengti konceptualų Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelį, įtraukiant į jį visus svarbiausius rodiklius, kartu atsižvelgiant į pagrindines studijų paskolų dedamąsias dalis ir ypatumus.

2.2.1. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų vertinimo metodai

Daugelyje mokslinių darbų autoriai analizuodami aukštojo mokslo studijų paskolas pasitelkia literatūros šaltinių analizę, teisės aktų analizę, dokumentų analizę, lyginamąją analizę, duomenų grupavimą ir lyginimą, sisteminimą, grafinį vaizdavimą ir statistinių duomenų aprašymo metodus. Tyrėjai sutinka, kad aukštojo mokslo studijų paskolų sistema, kaip studijų finansinės paramos priemonė, yra ir aukštojo mokslo prieinamumo didinimo priemonė. Svarbu pažymėti, kad skirtingų paskolų rūšys gali skirtingai įtakoti studentų norą pasinaudoti siūloma finansine parama. Taigi, svarbus tinkamas ir palankus studentui modelis, siekiant studijų paskolų, kaip studijų prieinamumo priemonės efektyvumo.

Tamašauskienė Z. (2004) savo darbe nagrinėdama aukštojo mokslo finansavimo nepakankamumą ir švietimo kaštų pasidalinimą per studijų paskolas taiko literatūros analizės, duomenų sisteminimo ir lyginimo metodus, statistinių duomenų analizę, konkrečius šalių pavyzdžius ir modeliuojamą paskolos paskaičiavimą. Darbe autorė tiria studijų paskolų prieinamumą per studijų paskolas susietas su studentų būsimomis pajamomis, pabrėždama didesnę prieinamumo užtikrinimą ir mažesnę riziką studentui.

Želvys R. ir Bikulčiūtė R. (2015) tirdami studijų paskolų efektyvumo veiksnius rėmėsi mokslinės literatūros analize ir sinteze, dokumentų turinio analize. Tyrime nustatė studijų paskolų, kaip studentų finansinės paramos priemonių faktą, kurio tikslas palengvinti studentų našta studijų kainai susimokėti. Pabrėžė, kad kiekvienoje valstybėje taikoma studijų paskolų sistema yra unikali ir

išskirtinė. Valstybės renka jiems priimtinausią ir tinkamiausią paskolų sistemą. Taip pat autoriai išskyrė tris pagrindinius aspektus, kurie sudaro studijų paskolų sistemas: – „studijų paskolų sistemos administracinė struktūra, studijų paskolų sistemos tikslai bei paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos” (Bikulčiūtė, Želvys, 2015, p. 123).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai moksliniuose literatūros šaltiniuose taikomi vertinimo metodai – mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, duomenų turinio analizė ir kt. Pagrindiniai uždaviniai, kuriuos bando išanalizuoti, susisteminti ir apibendrinti autoriai – išryškinti esminius aukštojo mokslo studijų paskolų sistemų aspektus, nuo kurių priklauso studentų požiūris į studijų paskolų sistemą, sistemos patrauklumas ir valstybių orientacija į aukštojo mokslo prieinamumo siekį.

7 lentelė. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų vertinimo metodai

Autoriai	Metai	Tiriamas objektas	Rodikliai	Tyrimo instrumentai
Johnstone B. D.	2016	• su skolininko pajamomis susieta studijų paskola	• paskolų rūšys • paskolų paėmimo ir grąžinimo sąlygos • Atleidimo nuo paskolos sąlygos	• Literatūros analizė • Dokumentų turinio analizė • Lyginimo metodas
Bikulčiūtė R., Želvys R.	2015	• Studijų paskolos • Studijų paskolų efektyvumas	• studijų paskolų administracinė struktūra • studijų paskolų sistemos tikslai • paskolų teikimo sąlygos • paskolų grąžinimo sąlygos	• Mokslinės literatūros analizė ir sintezė • Dokumentų turinio analizė
Ambras A., Švedaitė E.	2014	• studijų kreditavimo sistema; • valstybės paskola; • valstybės remiama paskola; • valstybės garantija.	• Studijų paskolų gavėjų skaičius; • Studijų paskolų rūšys; • Palūkanos; • Nurašytas ir valstybės padengtas paskolų skaičius	• Literatūros analizė • Sisteminė analizė • Lyginimo metodas
Tamašauskienė Z.	2004	• aukštojo mokslo finansavimo nepakankamumas	• lėšos, skiriamos AM • studijų paskolų rūšys	• literatūros analizės, duomenų sisteminimo ir

		• švietimo kaštų pasidalinimas per studijų paskolas	• grąžinimo sąlygos	lyginimo metodai • konkrečių šalių pavyzdžių modeliavimas
--	--	---	---	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Apibendrinant lentelėje pateiktus duomenis matome, kad visų autorių naudojami tyrimo instrumentai yra panašūs. Siekiant ištirti nustatytą tyrimo objektą, studijų paskolas, autoriai taikė mokslinės literatūros analizės metodą, duomenų turinio analizės ir sisteminimo metodą bei lyginamąjį metodą. Tiriant aukštojo mokslo studijų paskolas tyrėjų dažniausiai vertinami rodikliai yra: studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos, studijų paskolų rūšys, atleidimo nuo paskolos sąlygos, paskolų gavėjų skaičius. Taip pat tiriamas lėšų, skiriamų AM, skaičius, studijų paskolų administracinė struktūra ir studijų paskolų sistemos tikslai. Atliekant šio darbo analitinę dalį ir sudarant conceptualų tyrimo modelį bus remiamasi lentelėje išnagrinėtų autorių darbuose tirtais rodikliais.

2.2.2. Aukštojo mokslo sistemos studijų prieinamumo vertinimo metodai

Mokslinėje literatūroje aptinkamas aukštojo mokslo prieinamumo ir teisingumo tapatinimas. Autoriai Torotcoi (2020), Kučaidze (2020), McCowan (2016), Altbach, Reisberg, ir Rumbley (2019) ir kt. pabrėžia, kad aukštojo mokslo teisingumas ir prieinamumas yra lygios galimybės kiekvienam visuomenės sluoksniui turėti vienodą galimybę studijuoti aukštojo mokslo sistemoje, ypač išskiriamos labiausiai pažeidžiamos socialinės grupės ir nuo asmens nepriklausantys veiksniai, galintys turėti neigiamos įtakos aukštojo mokslo prieinamumui.

Kučaidze (2020), Detourbe (2018) ir McCowan (2016) savo darbuose pabrėžia, kad valstybių užtikrinamos vietos aukštojo mokslo sistemoje ir sudarytos sąlygos įstoti į aukštojo mokslo studijas nėra studijų prieinamumo užtikrinimas. Autoriai studijų prieinamumą skirsto į tris grupes: įstojimas į aukštojo mokslo studijas, jų tęsimas ir užbaigimas. Autorių darbuose atliekamos: mokslinės literatūros analizės, dokumentų, duomenų, statistinės, lyginamosios, atliktų tyrimų ir kt. analizės leido išgryninti pagrindinius studijų prieinamumo aspektus.

Daugelis autorių ir švietimo institucijų, nagrinėdami studijų prieinamumo aspektus, tyrė stojančiųjų ir baigusiųjų studijas rodiklius, socialiai pažeidžiamų asmenų rodiklius, aukštojo mokslo sistemos finansavimą, studijų paskolų sąlygas, socialinio teisingumo rodiklius. Remiantis autorių taikytas tyrimo metodais bus modeliuojamas šio darbo tyrimo metodas.

8 lentelė. Aukštojo mokslo studijų prieinamumo vertinimo metodai

Tyrimo autoriai	Vertinimo metai	Vertinimo kriterijai	Vertinimo rodikliai
Kučaidze N.	2020	Aukštojo mokslo studijų finansavimas ir studijų prieinamumas	Finansavimo rodikliai: - Išlaidų dalis aukštajam mokslui nuo BVP - Viešosios išlaidos aukštajam mokslui kaip dalis nuo visų viešųjų išlaidų - Išlaidos vienam studentui nuo BVP - BVP vienam gyventojui Prieinamumo rodikliai: - Studijuojančiųjų skaičius ES - Jaunimo skaičius ES - Išsilavinimo lygis (proc. nuo AM išsilavinimą įgijusių 30-34 m. gyventojų) - Bendra įsitraukimo į studijas norma (angl. k. Gross Enrolment Rate) (proc.) - Bendra įsitraukimo į studijas norma (vyrų) - Bendra įsitraukimo į studijas norma (moterų) - Bendroji studijų baigimo norma (angl. k. Gross graduation rate) (proc.)
Naujosios Zelandijos švietimo ministerija (angl. <i>New Zealand Ministry of Education</i>)	2019	Aukštojo mokslo studijų prieinamumas	- Įstojimo į AM rodikliai; - Studentų dalyvavimas skirtingose AM kategorijose; - Aukštojo mokslo finansavimas; - Paskolų gavėjų amžiaus profilio tendencijos; - Paskolų sumos vidurkis, baigus studijas; - Skolinimo kaina (palūkanos); - Bendras aktyvių skolininkų skaičius ir naujų aktyvių skolininkų kiekvienais mokslo metais; - Studentų pašalpų palyginimas su studentų paskola; - Studentų, kurie skolinasi pragyvenimo išlaidoms padengti

			ir gauna studentų pašalpas, skaičius;
Finansinės paramos studentams patariamasis komitetas (angl. <i>Advisory Committee on Student Financial Assistance</i>)	2013	• Aukštojo mokslo studijų prieinamumas	• Baigusiųjų vidurinį ugdymą rodikliai; • Įstojimo į AM ir baigimo rodikliai; • Studijų įmokos.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Pateiktoje lentelėje matome dviejų įstaigų ir mokslinio autoriaus išnagrinėtus darbus. Siekiant išnagrinėti prieinamumą AM savo darbuose tyrėjai nagrinėjo baigusiųjų vidurinį ugdymą ir stojančiųjų į AM rodiklius, valstybių BVP, išlaidų aukštajam mokslui, išlaidų studentui nuo BVP rodiklius. Taip pat analizuojant AM prieinamumą autoriai tyrė studijų įmokas, gaunančiųjų studijų paskolas ir pašalpas skaičių, bendrą studijų įsitraukimo ir baigimo normą, o Naujosios Zelandijos švietimo ministerija šiek tiek plačiau apėmė studijų paskolų rodiklius, analizuodama aktyvių skolininkų skaičių, profilio amžių ir kt. Konceptualaus tyrimo modelio sudarymo metu bus remtasi aukščiau lentelėje pateiktais vertinamaisiais rodikliais.

2.2.3. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodai

Aukštojo mokslo studijų paskolos ir jų daroma įtaka aukštojo mokslo studijų prieinamumui mokslininkų yra vertinama įvairiai. Autoriai tyrimais bando nustatyti, ar valstybės taikoma aukštojo mokslo studijų paskolų sistema ir jos sudėtiniai komponentai, tokie kaip studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos, pasinaudojusiųjų procentas, aukštojo mokslo finansavimas daro įtaką studijų prieinamumui užtikrinti. Aukštojo mokslo studijų paskolų sistemos ir studijų prieinamumo ryšio nustatymui dėmesį skiria Želvys ir Bikulčiūtė (2015), Altbach, Reisberg, Rumbley (2019), McCowan (2016), Dachi (2021) ir kt.

9 lentelė. Aukštojo mokslo sistemos studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodai

Tyrimo autoriai	Vertinimo metai	Vertinimo kriterijai	Vertinimo rodikliai	Tyrimo metodai
OECD	2020	• Aukštojo mokslo mokesčių mokėjimo tvarka	• Dotacijų ir paskolų vaidmuo valstybės išlaidoms	• Mokslinės literatūros analizė • Dokumentų, duomenų ir

		- Finansinė parama studentams - Studijų paskolos - Prieinamumas, stipriosios ir silpnosios pusės ir rizika	- Finansinę paramą gaunančių studentų procentas - Studijų įmokos - Grąžinamos ir negrąžinamos studentų finansavimo rūšys - Studentų įsiskolinimo įtaka	politikos analizė Lyginamoji analizė
Skrbinjek V.	2019	Studijų prieinamumas per tiesiogines finansines paramas	- Studentų procentas, gaunantis paramą - Paramos teikimo sąlygos - Paramos grąžinimo sąlygos	- Mokslinės literatūros analizės metodas - Lyginamoji analizė
Bartekova M., Slahor L.	2018	Studijų paskolos ir studijų prieinamumas	- Pasinaudojimo studijų paskolomis rodikliai - Valstybės teikiamos finansinės paramos lėšos - Valstybės skiriamų išlaidų švietimui metiniai lyginamieji rodikliai	- Mokslinės literatūros analizė - Dokumentų, duomenų ir politikos analizė - Lyginamoji analizė
Ilie S., Rose P.	2018	AM prieinamumas	- Valstybės skiriamos išlaidos aukštajam mokslui - Stojančiųjų studentų rodikliai: - pagal lytį, - pagal gyvenamą vietą, - socialinę – ekonominę padėtį, - neįgalumą, - mokymosi pasiekimus.	- Mokslinės literatūros analizė - Prieinamų tarptautinių AM rodiklių analizė - Lyginamoji analizė - Tyrimų analizė
Clancy P., Goastellec G.	2007	- Aukštojo mokslo teisingumas - Aukštojo mokslo studijų prieinamumas	Dalyvavimo aukštajame moksle indeksas, kuris vertinamas naudojant rodiklius: Bendra įsitraukimo į studijas norma	- Literatūros analizė - Lyginamoji analizė - Apibendrinimo metodas

			• Registracijų į studijas amžiaus grupė • Studentų stojimų intensyvumas • Gyventojų (25-34 m.), turinčių auštąjį išsilavinimą proc. • Gyventojų (35-44 m.), turinčių aukštąjį išsilavinimą proc.	
Finnie R.	2002	• Studijų paskolos • Studijų paskolų grąžinimo problemos • AM prieinamumas žemesnio soc-ekonominio statuso asmenims	• Pasinaudojusių studijų paskolomis procentas • Studijų kainos • Dotacijų sistema • Paskolų grąžinimo sąlygos	• Mokslinės literatūros analizė • Dokumentų, duomenų analizė • Lyginamoji analizė

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Išanalizuotų tyrimų autoriai savo darbuose siekė įvertinti studijų paskolas ir jų įtaką studijų prieinamumui. Atliekant tyrimus visų autorių dažniausiai taikyti metodai buvo mokslinės literatūros analizė, prieinamų rodiklių analizė, lyginamoji analizė, atliktų įvairių tyrimų analizė susijusia analizuojama tema ir pan. Vertinant studijų prieinamumą per paskolas autoriai nagrinėjo gyventojų išsilavinimo lygį, pasinaudojusiųjų studijų paskolomis procentą, dotacijų sistemą, mokančiųjų už studijas procentą, valstybių skiriamas išlaidas švietimui.

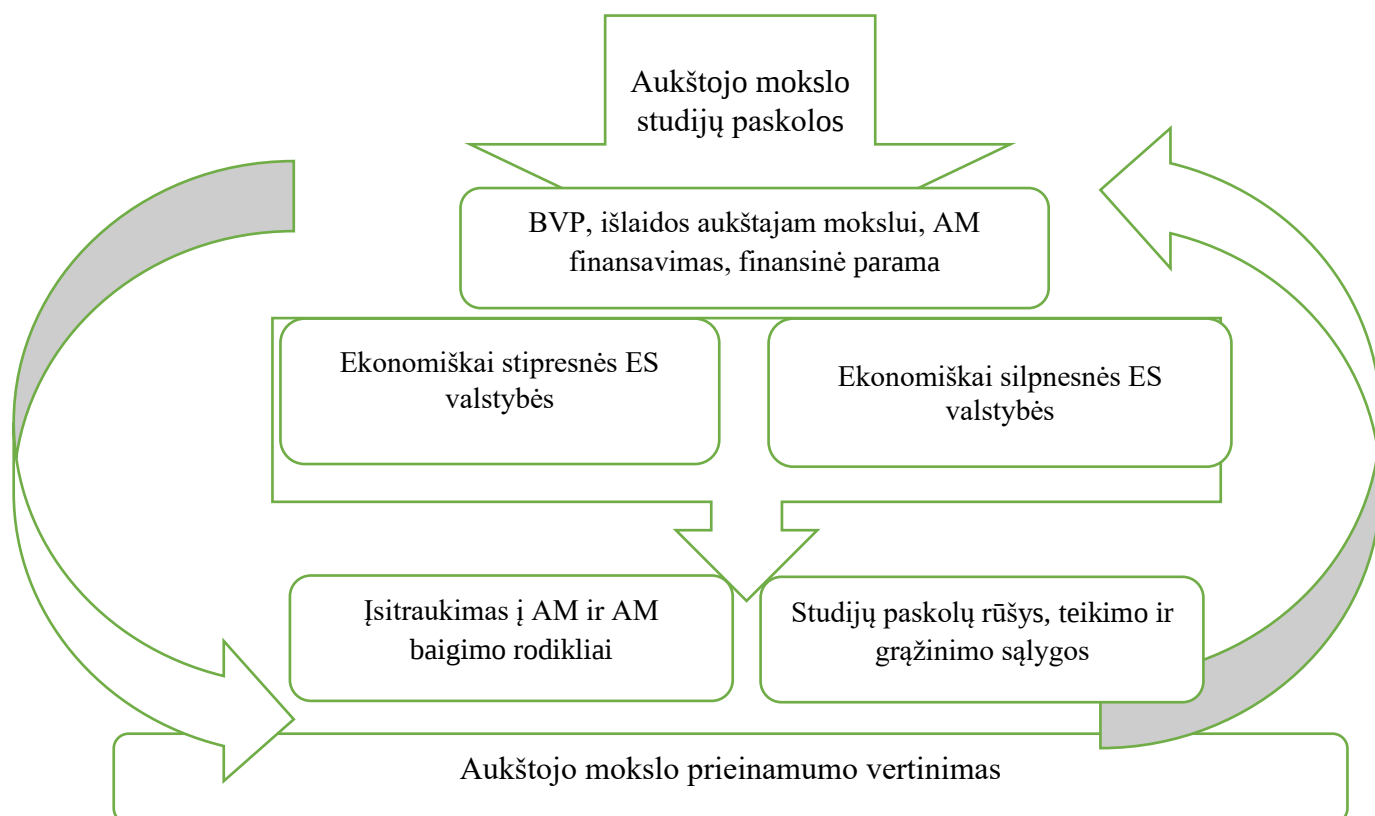
Baigiamojo darbo tikslas atlikti AM studijų paskolų ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimą, tikslui pasiekti bus naudojamas konceptualus tyrimo modelis remiantis Rudzkiene V. (2012), pasak kurios modelio forma -vaizdinis metodas- leis „atskleisti priežastinius ryšius tarp faktorių kurie yra reikšmingi nagrinėjamai problemai ar objektui“. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo konceptualaus modelio tikslas – pateikti galimą aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo schemą. Modelis atvaizduos pasirinktas aukštojo mokslo studijų paskolų sistemas pagal valstybes ir valstybių grupes, atskleis studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, pateiks studijų paskolų naudojimosi masto rodiklius, kurie leis atlikti ES valstybių taikomų aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimą.

Remiantis teorinėje darbo dalyje atlikta aukštojo mokslo studijų paskolų klasifikacija, taip pat atlikus aukštojo mokslo studijų prieinamumo teorinę analizę, išskirti pagrindiniai magistro baigiamojo darbo tiriamojoje dalyje taikomi vertinimo komponentai (rodikliai). Europos Sąjungos valstybės nagrinėsime suskirstytas į ekonomiškai stiprias ir ekonomiškai silpnas valstybes pagal šalių BVP rodiklius ir ES BVP vidurkį.

Sugrupuotų valstybių esminiai sudėtiniai komponentai yra aukštojo mokslo studijų įmokos ir grąžintinos finansinės paramos, studijų paskolų, pasinaudojusiųjų studentų mastas bei šių komponentų santykis valstybėse. Tiriamojoje dalyje analizuojant ES valstybėse taikomus studijų paskolų modelius bus naudojama EURYDICE analitinė medžiaga „Nacionalinės studentų mokesčių ir paramos sistemos Europos aukštajame moksle“ (angl. k. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education*), kurioje nagrinėjamos valstybės 2022-2023 ir 2020-2021 metų intervalu. Aukštojo mokslo studijų paskolos, išdavimo ir grąžinimo sąlygos, naudojimosi mastas, įtakos aukštojo mokslo prieinamumui rodikliai analizuojami remiantis:

- Mokslinė literatūra, mokslininkų publikuojamais straipsniais, tiriamaisiais darbais susijusiais su nagrinėjama darbo tema. Duomenų paieškai naudojamos Mykolo Romerio universitete atviros prieigai duomenų bazės.
- EURYDICE (internetinis tinklalapis, kurio tikslas – teikti informaciją apie Europos švietimo sistemą, veiklą, naujienas ir pokyčius. Tinklalapyje skelbiami nacionalinių švietimo sistemų aprašymai, lyginamieji ir kiti atlikti tyrimai, suskirstyti skirtingomis temomis, švietimo statistika ir rodikliai) duomenų bazė ir joje pateikiama informacija. Internetinė prieiga: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>;
- EUROSTAT (Europos Sąjungos statistinės informacijos institucija, skelbianči visos Europos statistiką ir rodiklius, leidžiančius palyginti šalis ir regionus) duomenų bazė ir joje pateikiama informacija. Internetinė prieiga: <https://ec.europa.eu/eurostat> ;
- UNESCO (Jungtinių Tautų agentūra, kuri pirmauja visais lygmenimis švietimo srityje, stiprina pasaulio švietimo sistemas ir reaguoja į šiuolaikinius pasaulinius iššūkius per švietimą, kurio pagrindinis principas yra lyčių lygybė. Jos darbas apima ugdymo plėtrą nuo ikimokyklinio iki aukštojo mokslo ir ne tik) duomenų bazė ir joje pateikiama informacija. Internetinė prieiga: <https://www.unesco.org/en/our-expertise> ;

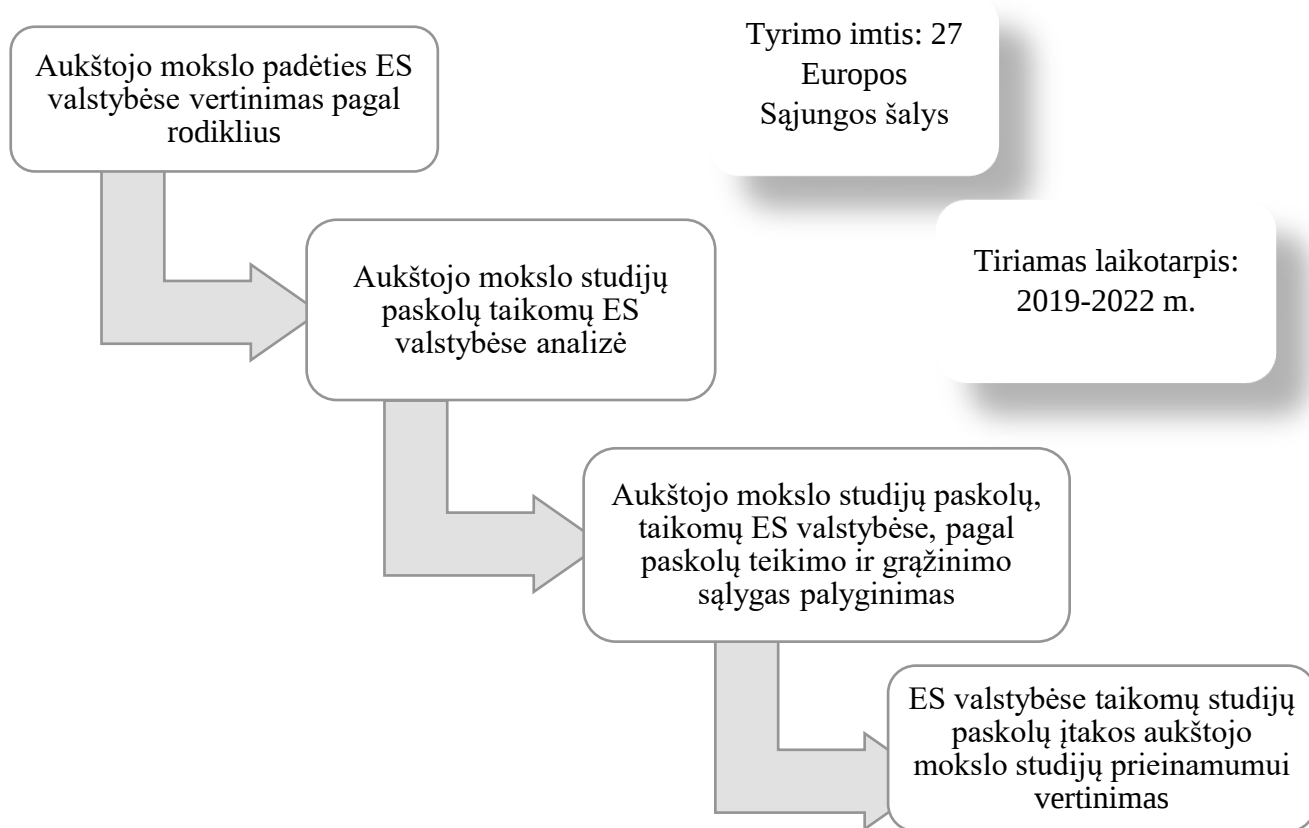
Žemiau, remiantis teorinėje dalyje išnagrinėtais mokslinės literatūros šaltiniais, išanalizuotais tiriamaisiais darbais studijų paskolų ir studijų prieinamumo tematika išgryninant analizuojamus rodiklius, pateikiamas darbo autorės kurtas konceptualus aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelis.

10 pav. Konceptualus aukštojo mokslo studijų paskolų modelių įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Siekiant tikslingai atlikti baigiamojo darbo tiriamąją dalį, žemiau (žr. 10 pav.) pateikiamas aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo procesas.

11 pav. Aukštojo mokslo studijų paskolų modelių įtakos studijų prieinamumui vertinimo etapai
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Atvejo tyrimas. ES Komisijos ataskaitoje Nacionalinės studentų mokesčių ir paramos sistemos Europos aukštajame moksle (angl. k. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2020/21) pateikiami 2019-2020 metų pirmosios pakopos nuolatinį studijų studentų turėjusių valstybės subsidijuojamas paskolas rodikliai. Keturiuose valstybėse studentų, pasinaudojusių studijų paskolų sistema, skaičius nesiekė 1 proc., penkiose šalyse paskolas turėjo 1-15 proc. studentų ir keturiuose šalyse virš 15 proc., iš kurių dvi šalys – Švedija ir Nyderlandų Karalystė turėjo virš 50 proc. studentų, pasinaudojusių studijų paskolų sistema. Atlikus visų ES valstybių tyrimą ir siekiant platesnės valstybių analizės, paskutinėje darbo dalyje bus atliekama trijų pasirinktų ES valstybių analizė. Valstybės pasirenkamos iš skirtingų ekonominių grupių su skirtingu rodikliu studentų, pasinaudojusių grąžintina finansinės paramos priemone – studijų paskolomis. Atvejo tyrimui pasirenkama viena valstybė iš ekonomiškai stipresnių valstybių grupės su dideliu procentu pasinaudojusiųjų studijų paskola – Nyderlandų Karalystė, antroji - iš ekonomiškai silpnėsnių valstybių grupės su mažu procentu pasinaudojusiųjų studijų paskola - Bulgarija. Trečioji valstybė - Lietuva, siekiant platesnės analizės ir palyginimo mūsų valstybės teikiamų studijų paskolų sąlygų su kitomis pasirinktomis dvejomis valstybėmis. Tikslas yra įvertinti ir palyginti trijų valstybių rodiklius,

studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, įvertinti prieinamumą ir nustatyti pasinaudojimo studijų paskolomis arba nesinaudojimo jomis priežastis, kartu pateikiant Lietuvai rekomendacijas studijų paskolų tobulinimui, taip didinant įtaką studijų prieinamumui.

2.4. Aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui tyrimo metodologija

Remiantis teorinėje darbo dalyje analizuotomis temomis apie aukštojo mokslo studijų paskolas, studijų paskolų formavimą ir įgyvendinimą, studijų paskolų sąlygas, rūšis, studijų prieinamumo aspektus ir prieinamumą ribojančius veiksnius bei studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui teoriniais aspektais, taip pat išanalizavus kitų mokslininkų taikomais tyrimo metodais, šioje darbo dalyje – pagrindžiami tyrimui taikytini rodikliai ir tyrimo metodai, kurių pagalba bus atliekamas aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimas ES valstybėse, aprašoma tyrimo proceso eiga, aptariama tyrimo imtis ir galimi tyrimo apribojimai.

10 lentelė. Tyrime naudojami rodikliai ir jų pagrindimas

Rodiklis	Rodiklio pagrindimas
<i>BVP vienam gyventojui proc.</i>	BVP vienam gyventojui yra naudingas rodiklis ekonomikos tendencijoms ir augimo lygiams vertinti. Rodiklis leis suskirstyti šalis į dvi grupes: ekonomiškai stipresnes ir silpnesnes lyginant valstybių rodiklius su ES vidurkiu.
<i>Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui proc. nuo BVP pagal ugdymo lygius</i>	Rodiklis leis įvertinti valstybių skiriamas išlaidas bendrai visam šalies švietimui ir palyginti kokią dalį visų švietimo sistemos išlaidų valstybės skiria AM. Rodikliu įvertinamos valstybių pastangos investuoti į AM.
<i>Švietimo išlaidos vienam studentui proc. nuo BVP</i>	Šis rodiklis, dar vadinamas vieneto kaina, rodo, kiek valstybė skiria išlaidų vienam studentui. Vieneto kaina gali būti apskaičiuota remiantis realiomis išlaidomis, kurias patiria studijų institucija, vidutinėmis išlaidomis arba fiksuota normine studijų kaina. Kuo didesnis rodiklis, tuo didesnę dalį BVP skiriama studijų kainai.
<i>Asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą proc.</i>	Rodiklis leis įvertinti koks procentas tam tikro amžiaus asmenų turi aukštąjį išsilavinimą ir ar jis pasiekia nustatytą ES tikslą.
<i>Mokančiųjų įmokas už studijas proc.</i>	Rodiklis parodys, koks procentas studijuojančiųjų AM studentų kiekvienoje ES valstybėje moka studijų įmokas. Tai leis nustatyti, kuriose valstybėse studentai yra labiausiai orientuoti į valstybinę finansinės paramos priemonę studijų dotacijas (stipendijas) ir (arba) studijų paskolas. Vertinami pirmosios pakopos nuolatinių studijų studentai, mokantys studijų įmokas procentais.
<i>Studentų, gaunančių valstybės dotacijas, proc.</i>	Rodiklis apskaičiuojamas kaip dalis visų studentų, kurie gauna finansinę paramą iš valstybės, iš visų studentų populiacijos. Tai svarbus rodiklis, nes jis rodo, kiek

	daugiau studentų gali pasiekti aukštąjį išsilavinimą dėl finansinės paramos iš valstybės.
<i>Studentų, pasinaudojusių studijų paskola proc.</i>	Rodiklis rodo, kiek studentų naudojasi šia finansine galimybe, kad finansuotų savo aukštąjį išsilavinimą. Tai gali rodyti, kokia dalis studentų yra pasirengusi prisiimti finansinę atsakomybę už savo išsilavinimą, o tai taip pat yra svarbus rodiklis vertinant šalies švietimo sistemą ir jos galimybes finansuoti aukštąjį išsilavinimą taip didinant AM prieinamumą.
<i>Bendroji įstojimo į studijas norma proc.</i>	Rodiklis nurodo vidutinį studentų skaičių, kurie pradeda studijuoti aukštojoje mokykloje, lyginant su tam tikru gyventojų ar amžiaus grupės skaičiumi. Tai yra svarbus rodiklis, kuris rodo šalies aukštojo mokslo populiarumą ir jaunimo norą įgyti aukštąjį išsilavinimą. Bendra įstojimo norma taip pat gali rodyti šalies švietimo sistemos veiksmingumą ir galimybes užtikrinti AM prieinamumą.
<i>Bendroji studijų baigimo norma proc.</i>	Šis rodiklis apskaičiuojamas kaip dalis studentų, kurie baigia savo studijas, iš visų studentų, kurie pradėjo studijuoti tam tikru laikotarpiu. Rodiklis yra svarbus, nes jis rodo šalies aukštojo mokslo kokybę ir prieinamumą, nuo ištraukimo į studijas iki jų baigimo. Rodiklis leis įvertinti, koks procentas studentų ES valstybėse sėkmingai įgyja aukštąjį išsilavinimą ir kuriose valstybėse išsilavinusių procentas mažiausias.
<i>Studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos</i>	Rodiklis leis įvertinti ir palyginti valstybių teikiamas studijų paskolas, nustatyti jų privalumus ir trūkumus, išryškinti patrauklumą ir pranašumą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Lentelėje išskirti ir pagrįsti svarbiausi tyrimo rodikliai. Išanalizuoti rodikliai leis palyginti ES valstybes tarpusavyje, sugrupuoti jas, išskirti valstybes su aukščiausiais ir žemiausiais rodikliais, įvertinti valstybėse taikomas finansines paramas ir jų dydžius bei paplitimą, taip pat atlikti AM studijų prieinamumo vertinimą.

Aukštojo mokslo finansavimo diversifikavimas, studijų paskolos ir jų rūšys, studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir studijų prieinamumą ribojančių veiksnių identifikavimas buvo analizuojami taikant:

- mokslinės literatūros analizę;
- apibendrinimo metodą.

Tyrimui atlikti taip pat taikyti bendrieji mokslinio tyrimo metodai:

- abstrakcijos metodas;
- duomenų analizės metodas (pritaikyta analizuojant EUROSTAT, EUROSTUDENT, UNESCO ir kt. duomenų bazėse pateikiamus rodiklius);
- Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizė;
- Apibendrinimo metodas;
- Lyginamoji analizė (taikomas teorinės medžiagos ir Europos Sąjungos valstybėse taikomų studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui analizei).

Atlikus mokslinės literatūros analizę ir informacijos sisteminimą, apžvelgus kitų tyrėjų taikytas metodikas, toliau darbe atliekamas empirinis tyrimas, taikant statistinės duomenų analizės ir lyginamosios analizės metodus, siekiant palyginti ir įvertinti ES valstybėse taikomų aukštojo mokslo studijų paskolų įtaką studijų prieinamumui. Tyrimo metu taip pat siekiama įvertinti Lietuvos aukštojo mokslo studijų paskolų sistemos situaciją Europos Sąjungos valstybių kontekste, taip pat pateikti gerosios praktikos rekomendacijas ir galimą studijų paskolų tobulinimo planą.

Tyrimo metodai. Tyrimui pasirinktos lyginamoji ir sisteminė analizės siekiant atskleisti aukštojo mokslo studijų paskolų taikomų modelių sąsają su studijų prieinamumo užtikrinimu. Valstybių palyginamas atliekamas remiantis EURYDICE naudojamu Europos šalių aukštojo mokslo modelių lyginimu, siejant ryšį tarp studijų įmokų ir studentams teikiamų finansinės paramos priemonių. „Siekiant atlikti lyginamąją analizę, nagrinėjamų tekstų (dokumentų) struktūroje yra išskiriami ir apibrėžiami konkretūs būsimos analizės ir lyginimo vienetai“ (Smailiukienė, Korsakienė ir Prakapas, 2011).

Pasak Tidikio R. (2003), lyginamosios analizės metodas taikomas lyginamąjį objektą skaidant dalimis, išskiriant jų savybes, toliau analizuojant ir gretinant jas, palaipsniui atskleidžiant dalių vienodumo, skirtingumo, tapatumo ir panašumo santykius (Tidikis, 2003, p. 415). Sisteminės analizės metodas pasirinktas remiantis pagrindiniais metodo principais – „analizuojamasis objektas nagrinėjamas kaip tam tikra aibė elementų, kurių ryšiai sąlygoja vientisas šios aibės savybes. Stengiamasi išsiaiškinti visus įvairiausius ryšius ir santykius, esančius tiriamo objekto viduje, ir jo savitarpio santykius su aplinka“ (Tidikis, 2003, p. 438).

Tyrimo imtis ir apribojimai. Tiriamajame darbe analizuojamos visos Europos Sąjungos šalys, taikančios studijų paskolas. Šiai dienai Europos Sąjungos narės yra 27 valstybės.

Svarbu pažymėti, kad tyrimas atliekamas analizuojant duomenis, susijusius su pirmosios pakopos dieninių studijų studentais. Tyrimo metu atliekant lyginamąją analizę atsižvelgiama tik į valstybinę paramos sistemą. Privatūs fondai ir kiti aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai nėra analizuojami. Remiantis duomenų prieinamumo galimybėmis ir siekiant tyrimo naujumo pasirinktas vertinimo laikotarpis apima ketverius metus – nuo 2019 m. iki 2022 m. Plačiausiai analizuojami naujausi duomenys iš 2022-2023 ir 2020-2021 metų EURIDYCE pateikiamos statistinės informacijos (angl. *National student fee and support systems in European higher education*).

Pasak Kučaidze N. (2020), kiekviena ES valstybė yra suinteresuota aukštojo mokslo prieinamumo klausimu, tačiau pažymima, kad ne visos valstybės įgyvendina studijų prieinamumui didinti skirtas priemones. Tyrimo apribojimu laikomas subjektyvus darbo autorės aukštojo mokslo

studijų prieinamumo vertinimo rodiklių pasirinkimas. Taip pat apribojimu laikomas dalies valstybių duomenų trūkumas, dėl kurio nebuvo galima įvertinti studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui.

Magistrinio darbo loginė struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Magistrinio darbo apimtis 80 psl. (su priedais 108 psl.), išanalizuota 80 literatūros šaltinių.

3. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ PASKOLŲ MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ PRIEINAMUMUI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE VERTINIMAS

Analitinėje darbo dalyje atliekamas Europos Sąjungos valstybių narių vertinimas studijų paskolų modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui, atsižvelgiant į metodologinėje dalyje aprašytą ir sudarytą conceptualų aukštojo mokslo studijų paskolų modelių įtakos studijų prieinamumui vertinimo modelį (žr. 9 pav.), tyrimo vertinio etapus (žr. 10 pav.) ir vertinimo metodiką (žr. 2.4 skyrių).

Analitinio tyrimo pirmoje dalyje atliekama aukštojo mokslo studijų paskolų modelių ir studijų prieinamumo Europos Sąjungos šalyse esamos padėties analizė 2019-2022 m. laikotarpiu. Valstybių analizė tęsiama suskirsčius valstybes į dvi grupes pagal ekonominius rodiklius, apžvelgtos valstybių skiriamos lėšos aukštajam mokslui ir studentui, finansinių paramų rodikliai, išgryninamos valstybės teikiančios grąžintiną studijų paramą – studijų paskolas, toliau nagrinėjamos studijų paskolų rūšys, teikimo sąlygos, grąžinimo reikalavimai, pasinaudojusių paskolomis procentas. Atrenkamos valstybės iš ekonomiškai stipresnės ir silpnės grupės, vertinant ir paskolų pasinaudojimo procentą, siekiant išanalizuoti ir palyginti tose valstybėse teikiamų studijų paskolų sąlygas ir įvertinti studijų paskolų įtaką studijų prieinamumui.

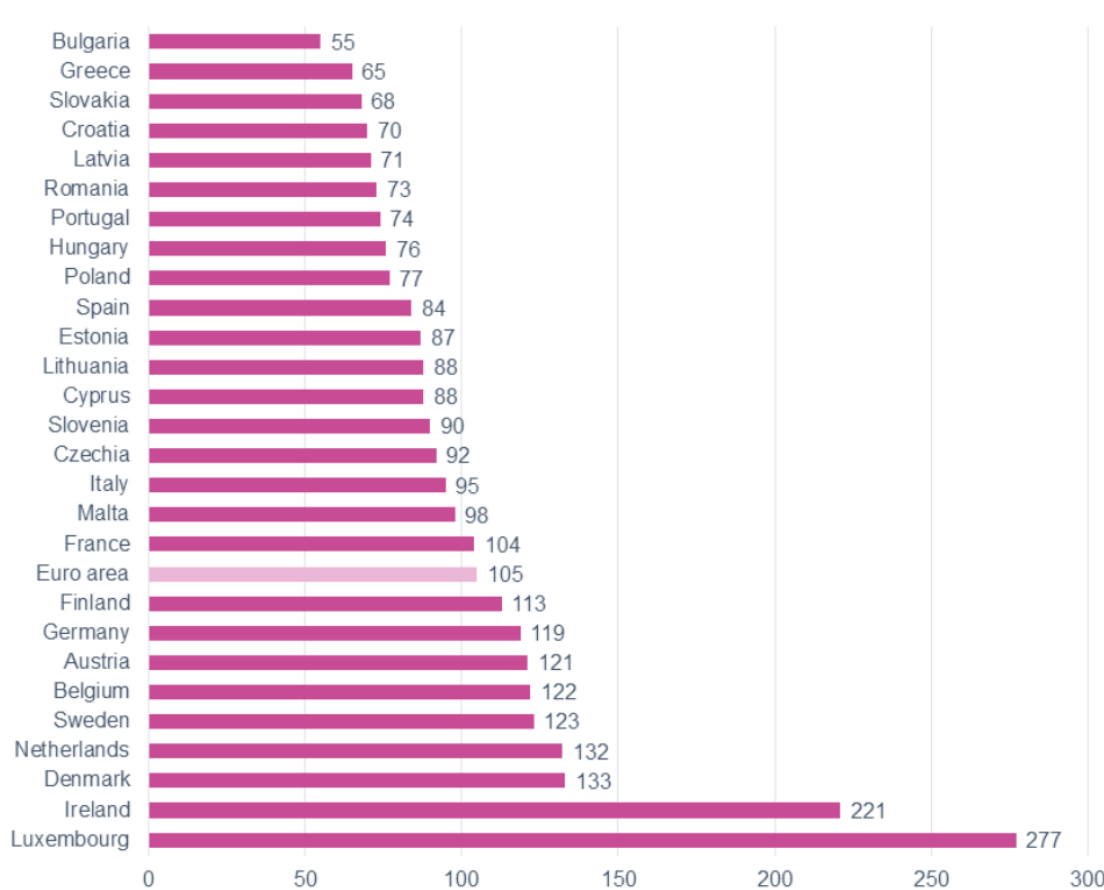
3.1. Aukštojo mokslo studijų paskolų ir studijų prieinamumo padėties Europos Sąjungos valstybėse analizė

Teorinėje darbo dalyje aptarta aukštojo mokslo svarba ir reikšmė žmogui ir valstybei. Tiek strateginiuose Europos Sąjungos dokumentuose, tiek mokslinėje literatūroje autoriai vieningai sutinka dėl teigiamos išsilavinimo naudos, kuri kuria didelę pridėtinę vertę žmogui ir, kartu, valstybei. Europos Sąjungos aukštojo mokslo ministrai, UNESCO, Bolonijos proceso deklaracija ir kt. kasmet pabrėžia ir kelia tikslus aukštojo mokslo erdvės kūrimui, plėtojimui, svarbai, taip pat išskiria prieinamumo, lyčių lygybės, socialinio teisingumo ir finansavimo svarbą:

- „Iki 2030 m. 25–34 metų amžiaus asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis turėtų būti ne mažesnė kaip 45 %“ (Europos Tarybos rezoliucija, 2021, p. C 66/15).
- „Nuo elitinio, diskriminacinio ir kartais atitrūkusio nuo savo viešųjų užduočių aukštojo mokslo iki žmonių teisių į aukštąjį mokslą suteikimo užtikrinant teisingą, finansuojamą ir tvarią prieigą“ (UNESCO, 2022, p. 27).

- „Aukštasis mokslas turėtų būti vienodai prieinamas visiems, o studentai turėtų turėti galimybę baigti studijas be kliūčių, susijusių su jų socialine ir ekonomine padėtimi“ (Bolonijos proceso ataskaita, 2005, p. 2).
- Visuotinės žmogaus deklaracijos 26 straipsnio 1 dalis: „Kiekvienas turi teisę į mokslą... aukštasis mokslas turi būti visiems vienodai prieinamas pagal nuopelnus“.
- „Nors Lietuva daug pasiekusi aukštojo mokslo prieinamumo didinimo srityje, tačiau duomenys ir tyrimai rodo, kad aukštasis mokslas menkai prieinamas mažas pajamas turinčių šeimų atžaloms, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims, taip pat asmenims su negalia. Todėl Nacionalinės pažangos programos keliamas uždavinys – pasiekti, kad kuo daugiau asmenų iš žemiausias pajamas turinčių namų ūkių įgytų aukštąjį išsilavinimą“ (ŠMSM, 2022, p. 29).

Pradedant nagrinėti Europos Sąjungos aukštojo mokslo prieinamumo klausimą, pradėsime nuo Europos Sąjungos valstybių pragyvenimo lygio. BVP (bendras vidaus produktas) - atskleidžia bendrą valstybės ekonominę pajėgumą. Valstybėms tai reikšmingas rodiklis – kuo šalies ekonomikoje daugiau piniginių santykių – tuo daugiau mokesčių gali būti surinkta į biudžetą. Tai reiškia didesnę šalies biudžetą, didesnes valstybės galias, o kartu ir didesnius pajėgumus įvairiais aspektais. Taigi valstybių ekonominė galia dažniausiai lyginama pagal per metus sukurtą bendrąjį vidaus produktą, lyginant jį su kitų valstybių sukurtu vidaus produktu per tą patį laikotarpį. Žemiau pateiktoje diagramoje pavaizduoti BVP rodikliai vienam gyventojui Europos Sąjungoje valstybėse narėse 2021 m.

12 pav. BVP vienam gyventojui, 2021 m. (ES=105)

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Volume_indices_of_GDP_per_capita,_2021,_%28EU%3D100%29_v3.png [Žiūrėta: 2023-03-19]

Iš pateikto grafiko matome, kad bendro vidaus produkto rodiklių sklaida Europos Sąjungos valstybėse yra pakankamai nemaža. Valstybė, turinti didžiausią BVP vienam gyventojui rodiklį – Liuksemburgas, kurio pranašumas yra 172 proc. didesnis už Europos Sąjungos vidurkį. Eurostat duomenimis, tokį atotrūkį galima paaiškinti dėl didelio skaičiaus dirbančiųjų gyventojų iš užsienio šalių. „Jų vartojimo išlaidos įrašomos į jų gyvenamosios šalies nacionalines sąskaitas“ (Eurostat, 2021). Sekanti valstybė, turinti didesnę atotrūkį nuo kitų valstybių yra Airija. Ji net 116 proc. viršija Europos Sąjungos vidurkį. Toliau iš eilės seka valstybės (Danija, Nyderlandai, Švedija, Belgija, Austrija, Vokietija ir Suomija), kurių BVP viršija ES vidurkį. Lietuva, Estija ir Ispanija yra 10–20 proc. žemiau ES vidurkio. Žemiausią BVP vienam gyventojui turi Kroatijos, Slovakijos ir Graikijos valstybės – mažiau nei 40 proc. ir Bulgarija, kurios BVP vienam gyventojui yra 45 proc. mažesnis už ES vidurkį.

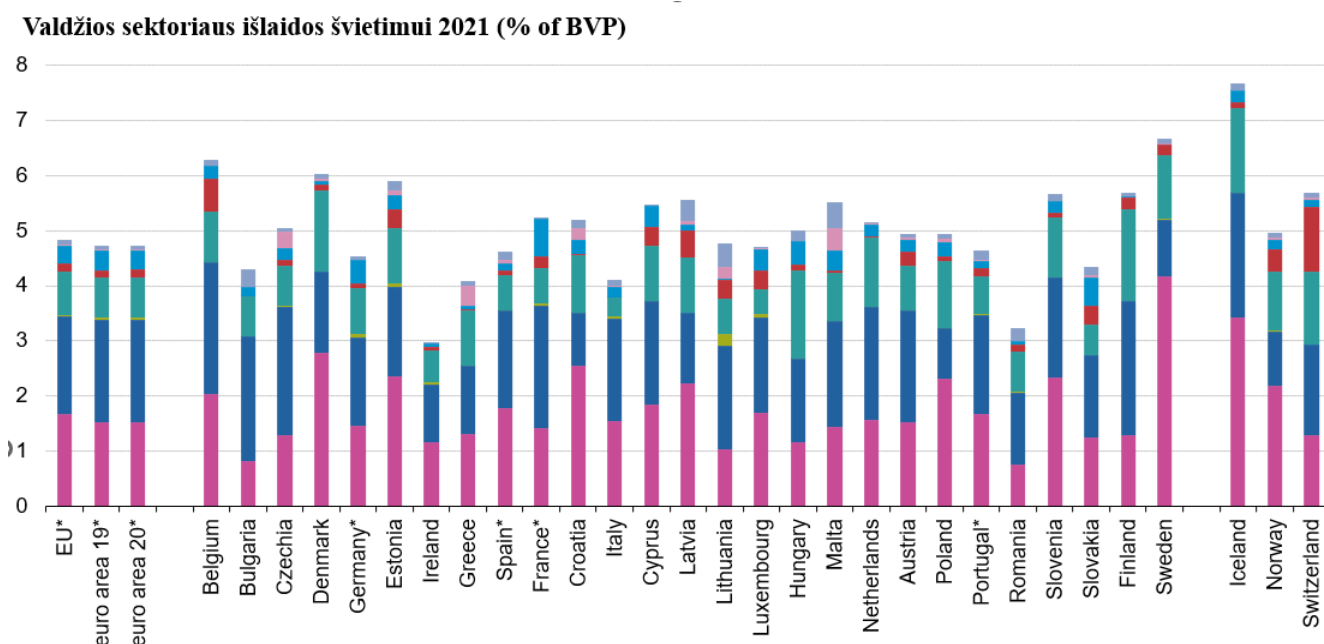
ES vidurkis lygus 105 taigi galime matyti ir paskirstyti visas 27 valstybes į du blokus: ekonomiškai stiprias ir ekonomiškai silpnas valstybes.

11 lentelė. ES valstybės pagal BVP vienam gyventojui 2021 m., lyginant su ES-27 vidurkiu

Valstybių grupės	ES valstybės
<i>Ekonomiškai stiprios ES valstybės narės</i>	Liuksemburgas, Airija, Danija, Olandija, Švedija, Belgija, Austrija, Vokietija, Suomija
<i>Ekonomiškai silpnos ES valstybės narės</i>	Prancūzija, Italija, Malta, Slovėnija, Kipras, Vengrija, Ispanija, Portugalija, Slovakija, Lenkija, Lietuva, Rumunija, Estija, Bulgarija, Latvija, Čekija, Graikija, Kroatija

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis.

„Išlaidos švietimui gali padėti skatinti ekonomikos augimą, didinti produktyvumą, prisidėti prie žmonių asmeninio ir socialinio vystymosi bei padėti mažinti socialinę nelygybę“ (Eurostat, 2021).

13 pav. Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui 2021 m. (% nuo BVP)

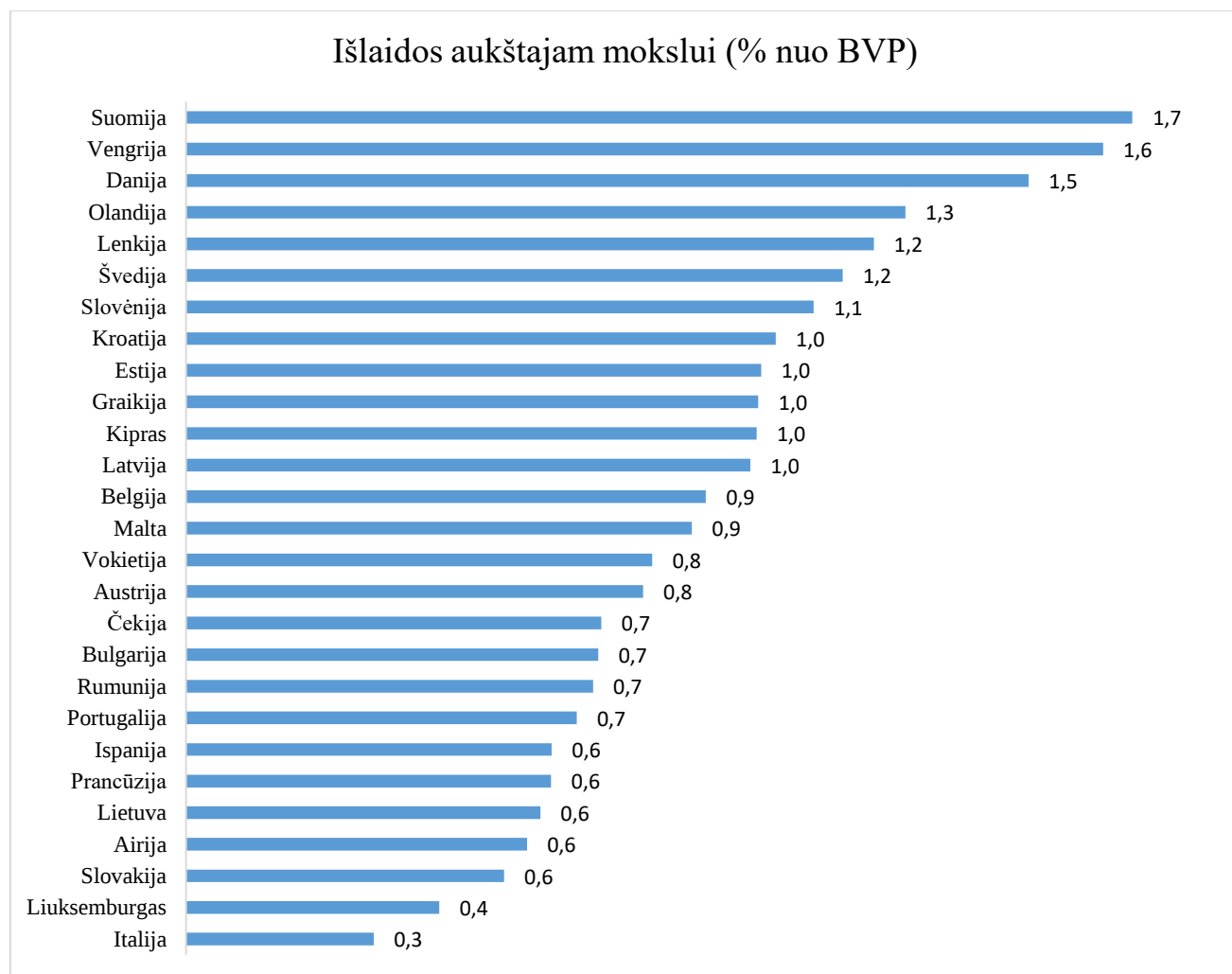
Šaltinis: Eurostat, prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_education [Žiūrėta: 2023-03-19]

„Aukštasis mokslas vaidina gyvybiškai svarbų vaidmenį visuomenėje, o jo kokybė ir prieinamumas labai priklauso nuo finansavimo“ (Europos Komisija/EACEA/Eurydice, 2018, p. 5). Eurostat pateiktuose rodikliuose matome, kad didžiausias finansavimas, skiriamas švietimui yra Švedijoje (6,7 proc. nuo BVP), Belgijoje (6,3 proc. nuo BVP) ir Danijoje (6 proc. nuo BVP). Baltijos šalių išlaidos švietimui pasiskirsto taip: daugiausiai nuo BVP skiria Estija – 5,9 proc., šiek tiek mažiau

Latvija – 5,6 proc. ir mažiausiai Lietuva – 4,8 proc. Europos Sąjungos valstybių narių atžvilgiu mažiausią procentą švietimui skiria Bulgarija – 4,3 proc., Rumunija -3,2 proc. ir Airija – 3 proc.

Pateiktame grafike galime matyti daugumos valstybių tendenciją didžiausią finansavimo procentinę dalį skiriant pradiniam ir viduriniam ugdymui. 2021 metais trys valstybės išsiskyrė iš kitų didesniu finansavimu aukštajam mokslui, nei viduriniam ugdymui: Lenkija, Vengrija ir Švedija.

Lietuvoje 2021 metais valstybės išlaidos švietimui sudarė 4,8 proc. nuo BVP ir tai yra 0,3 proc. mažiau, nei 2020 metais. Finansinį paketą skaidant dalimis, matome, kad aukštajam mokslui buvo skirta 0,6 proc. ir čia turime sumažėjusį procentą lyginant su 2020 m. (0,8 proc.) 2021 metais Lietuva buvo lygi su ES vidurkiu.

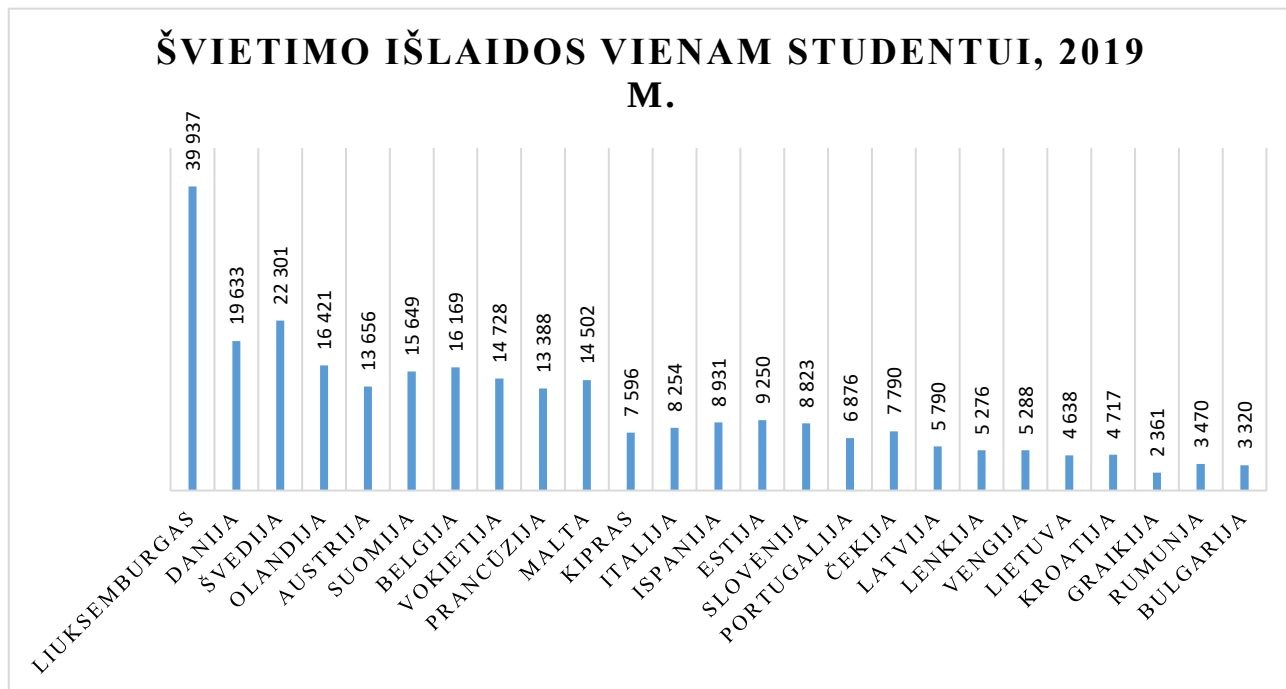

14 pav. ES valstybių išlaidos aukštajam mokslui (% nuo BVP)

Šaltinis: Eurostat, prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_education [Žiūrėta: 2023-03-19]

Aukščiau pateiktame grafike matome ES valstybių aukštajam mokslui skirtas išlaidas, procentu nuo BVP. Didžiausią procentą 2021 metais skyrė Suomija, Vengrija, Danija, Olandija,

Švedija ir Lenkija. Baltijos šalyse Estija ir Latvija skyrė vienodą procentą – 1 proc. nuo BVP., Lietuva – 0,6 proc. nuo BVP. Mažiausią dalį tarp ES valstybių skiria Liuksemburgas – 0,4 proc. ir Italija – 0,3 proc.

15 pav. Švietimo išlaidos vienam studentui, 2019 m.

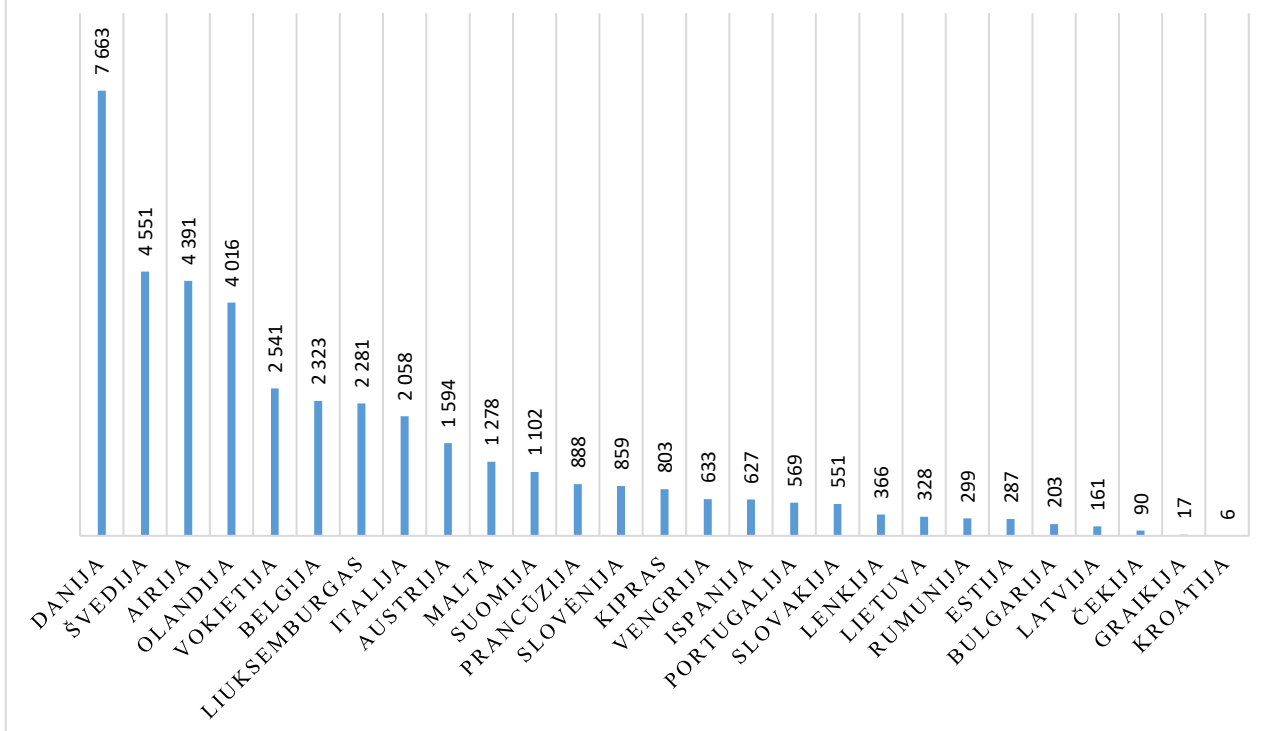
Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_expenditure_statistics#Financial_aid_to_households_and_students [Žiūrėta: 2023-03-19]

Remiantis Eurostat pateiktais 2019 m. duomenis, matome gan didelį skirtumą tarp mažiausiai skiriamų išlaidų vienam studentui ES valstybėse ir didžiausios sumos. Taigi ženklus atotrūkis matomas Liuksemburge, kur vienam studentui metinis finansavimas yra beveik 40 tūkst. Eur. Antra pagal išlaidas studentui yra Švedija, kurios išlaidos studentui yra beveik dvigubai mažesnės, negu pirmos – virš 22 tūkst. Eur. Trečioje vietoje 2019 metais buvo Danija, kur išlaidos studentui siekė daugiau nei 19 tūkst. Eur.

Baltijos šalyse didžiausią dalį skiria Estija – šiek tiek virš 9 tūkst. Eur. Latvija skiria 5 790 Eur, Lietuva mažiausiai – 4 638 Eur. Mažiausiai išlaidų vienam studentui skiria Rumunija – 3 470 Eur, Bulgarija - 3 320 Eur ir Graikija – 2 361 Eur.

Naujausiais duomenimis Lietuvoje 2022 m. švietimo lėšų vienam studentui tenkanti suma, lyginant su 2021 m., auga 16 proc. (7346 Eur), tai yra preliminariai 1015 Eur daugiau, nei 2021 metais ir tai sudarys 31,5 proc. BVP vienam gyventojui (ŠMSM, žiūrėta: 2023-03-20).

VALSTYBIŲ FINANSINĖ PARAMA STUDENTAMS, 2019 M. (EUR VIENAM STUDENTUI)

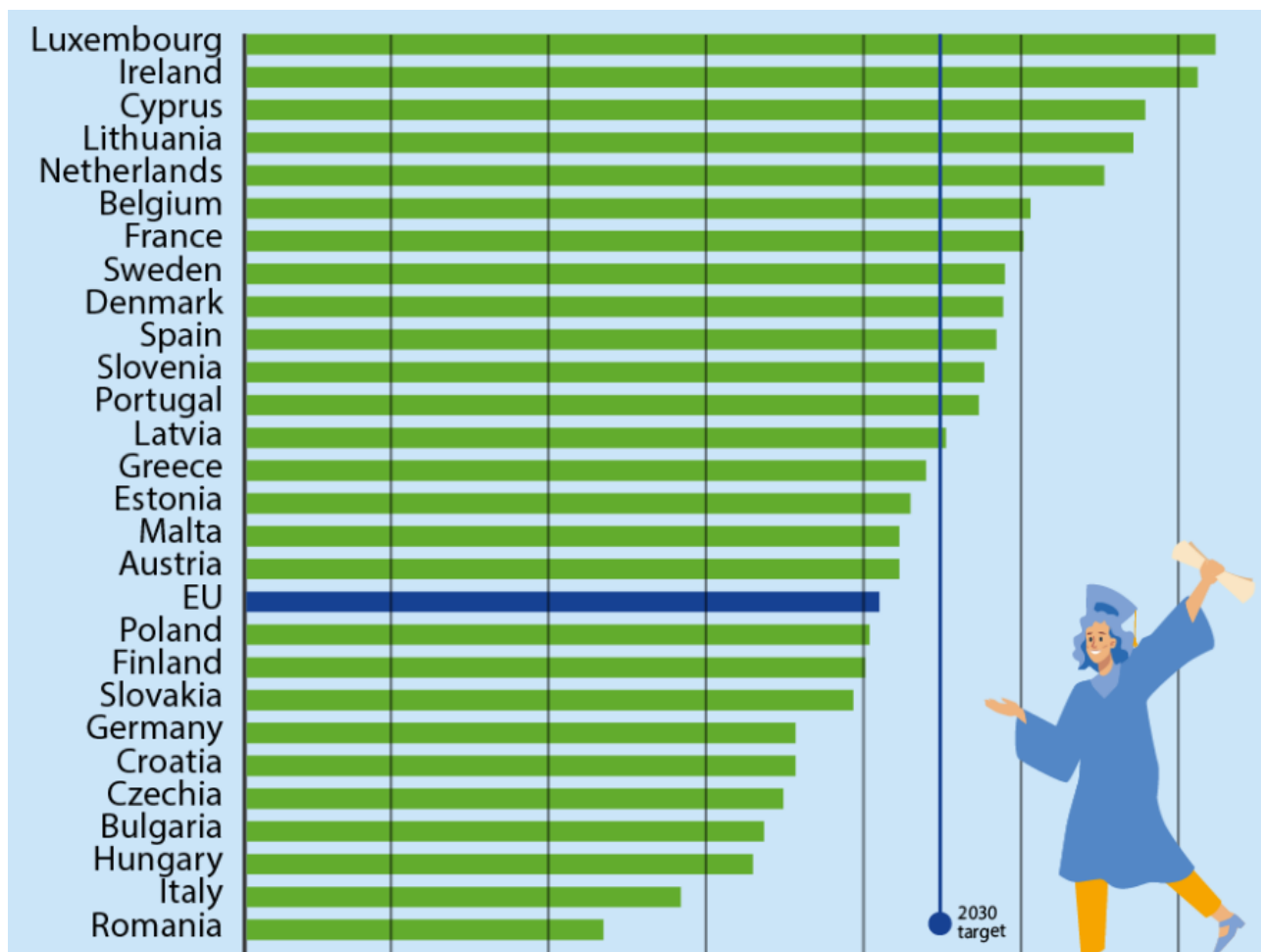

16 pav. Valstybių teikiama finansinė parama studentams

Šaltinis: Eurostat, prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_education [Žiūrėta: 2023-03-20]

2019 metais Europos Sąjungos valstybių teikiamos finansinės paramos studentui vidurkis buvo 1611 Eur. Aukščiau pateiktame grafike galima matyti didelį atotrūkį tarp valstybių. Šalis, teikianti didžiausią finansinę paramą yra atitrūkusi beveik dvigubai nuo antros pagal teikiamos paramos dydį šalies. Danijos Karalystėje studentui per metus teikiama finansinė parama siekia 7663 Eur. Antroje vietoje Švedija – 4551 Eur, dar dvi valstybės, išsiskiriančios finansinės paramos dydžiu yra Airija (4391 Eur) ir Olandija (4016 Eur). Kitose valstybėse parama mažėja beveik dvigubai: Vokietija (2541 Eur), Belgija (2323 Eur), Baltijos šalys pasiskirsto ženkliai žemesnėse vietose lyginant su Europos Sąjungos vidurkiu: Lietuva – 328 Eur, Estija 287 Eur ir Latvija – 161 Eur. Tarp mažiausiai skiriančių finansinę paramą valstybių atsidūrė Bulgarija – 203 Eur, Čekija – 90 Eur, Graikija – 17 Eur, Kroatija – 6 Eur.

Procentinė dalis 25–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą 2021 m.

17 pav. Procentinė dalis 25–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą 2021 m.

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics [Žiūrėta: 2023-03-20]

Eurostato duomenimis, Lietuva, pagal aukštojo išsilavinimo įgijimo rodiklius, užima ketvirtą vietą tarp ES narių ir yra pirmaujančiose pozicijose. Aukščiau pateiktame paveiksle matome mėlyna juosta pažymėtą Europą 2030 aukštojo išsilavinimo rodiklių tikslą. Lietuva, kartu su dar 12 ES valstybių, yra pasiekusi ir viršijusi visus nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose numatytus tikslus iki 2030 m. Strategijos Europa 2030 tikslas - 25–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis bent 45 proc., o iki 2022 m. 30–34 metų asmenų įgijusių aukštąjį išsilavinimą būtų ne mažiau kaip 48,7 proc. Lietuva pirmuoju tikslu yra pasiekusi 57,5 proc. ribą, antruoju - 60,2 proc., taigi abiejose pozicijose užima 4-tą vietą ir yra viršijusi Lietuvą 2030 tikslus.

Svarbu pažymėti, kad teigiami išsilavinimo rodikliai dar nereiškia prieinamumo visiems gebantiems studijuoti asmenims. „Nors Lietuva daug pasiekusi aukštojo mokslo prieinamumo didinimo srityje, tačiau duomenys ir tyrimai rodo, kad aukštasis mokslas menkai prieinamas mažas pajamas turinčių šeimų atžaloms, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims, taip pat

asmenims su negalia. Todėl Nacionalinės pažangos programos keliamas uždavinys – pasiekti, kad kuo daugiau asmenų iš žemiausias pajamas turinčių namų ūkių įgytų aukštąjį išsilavinimą“ (ŠMSM, 2022, p. 29).

Apibendrinimas. Siekiant įvertinti aukštojo mokslo padėtį Europos Sąjungos valstybėse narėse buvo apžvelgti valstybių BVP rodikliai, švietimo sektoriui skiriamos viešosios išlaidos, aukštajam mokslui skiriamos lėšos, studentui skiriamos lėšos, taip pat finansinė parama, skiriama vienam studentui ir ES šalių aukštojo išsilavinimo kreivė. Pateikti BVP rodikliai leidžia padalinti valstybes į dvi grupes: ekonomiškai stipresnes ir ekonomiškai silpnėjančias valstybes. Taip pat rodikliai leidžia daryti išvadą dėl šalių ekonominio pajėgumo – daugelis ES šalių yra ekonomiškai silpnėjančioje grandyje. Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui pasiskirsto netolygiai, taip pat matoma tendencija didesnę dalį finansavimo skirti bendrajam ugdymui. Aukštojo mokslo lėšų paskirstyme (% nuo BVP) vyrauja didžiausias atotrūkis tarp Suomijos (1,7 proc.) ir Italijos (0,3 proc.). Lietuva nuo Baltijos šalių atsilieka 0,4 proc. (skiria 0,6 proc. nuo BVP), Estija ir Latvija po 1 proc.

Taip pat labai svarbus šios dalies rodiklis – studentam skiriama finansinė parama. Išanalizavus pateiktus duomenis matomas didelis atotrūkis tarp didžiausią sumą skiriančios finansinės paramos valstybės – Danijos 7 663 Eur ir Graikijos (17 Eur) arba Kroatijos (6 Eur). Nedidelė finansinė parama atlieka pagrindinį vaidmenį studijų prieinamumo klausimu. Taip pat svarbu pažymėti, kad 13 iš 27 valstybių yra pasiekusios strategijos Europa 2030 tikslą „25–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis bent 45 proc.“ ir ją viršijusios, tačiau tai nėra prieinamumo rodiklis. Valstybėse, kuriose mokesčiai už studijas yra dideli, o finansinė parama studentams maža, labiausiai kryptama į prieinamumo problemą.

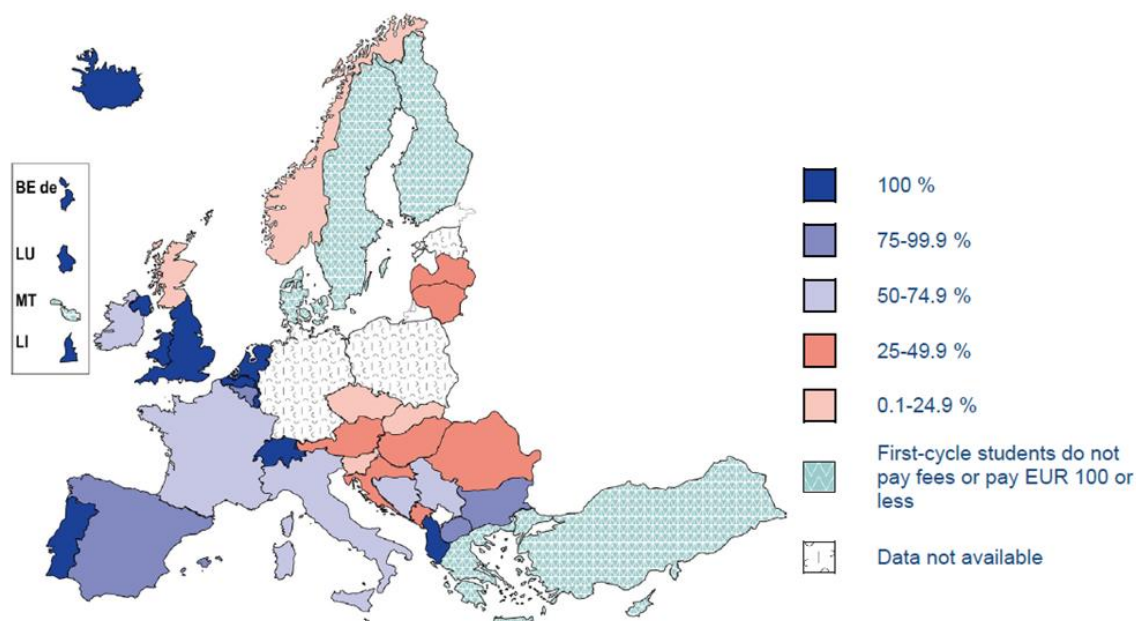
Prieinamumo klausimas buvo keliamas ir diskutuojamas Europos Taryboje, taip pat ir Lietuvoje, 2022 m. švietimo ataskaitoje, kurioje pažymima prieinamumo problema ir keliama tikslai didinti socialiai pažeidžiamų asmenų prieinamumą prie aukštojo mokslo: „kiekviena valstybė turi sukurti prielaidas visiems pasirengusiems asmenims (nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos ir šeimos finansinės padėties, turimų negalių) įgyti aukštąjį išsilavinimą“ (ŠMSM, 2022, p. 29).

3.2. Aukštojo mokslo studijų paskolos ir jų paplitimas ES valstybėse

Baigiamojo darbo keliamą problemą yra išsiaiškinti kokios yra aukštojo mokslo studijų paskolos ir kaip jos veikia aukštojo mokslo studijų prieinamumą. Studijų prieinamumo didinimo priemonės susideda iš valstybinių finansinių paramos priemonių, taikomų studentams. Studijų paskolos yra viena iš finansinių paramos priemonių dedamųjų dalių, todėl svarbu įvertinti kokia

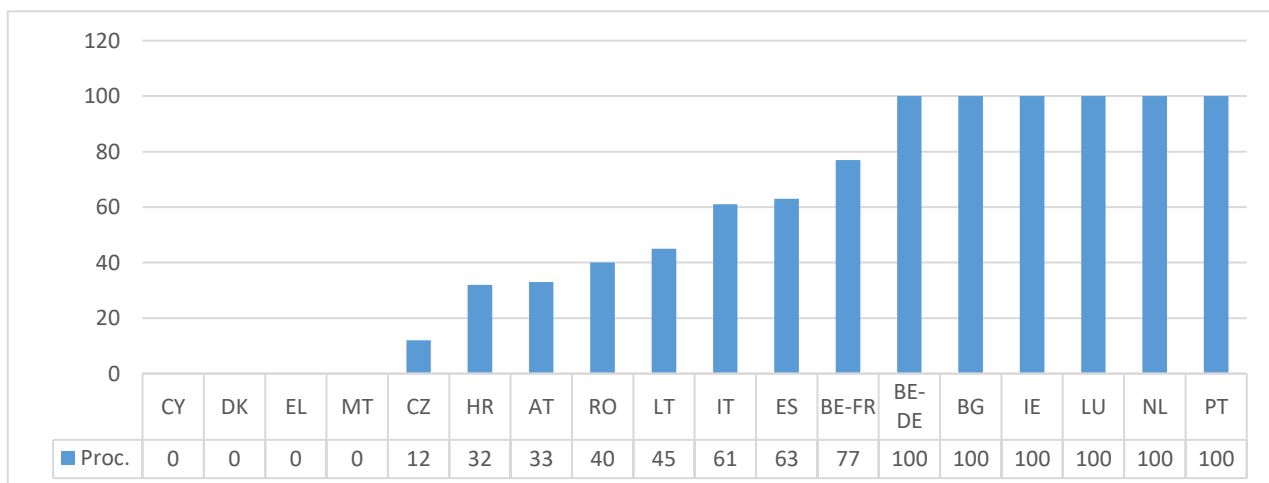
valstybėse vyrauja įmokų už AM politika (t. y. kiek asmenų moka įmokas už studijas), kokios paramos priemonės yra taikomos ir koks jų mastas, taip pat nagrinėsime ES šalyse taikomas studijų paskolas, jų paplitimo mastą, suteikimo ir grąžinimo sąlygas, išanalizuosime ir palyginsime jas, išskirsime šalis, turinčias didžiausią ir mažiausią naudojimosi mastą studijų paskolomis, vertinsime įtaką studijų prieinamumui.

Analizę pradėsime nuo ES valstybėse taikomų įmokų už studijas apžvalgos. Minėtas rodiklis leis sudaryti bendrą vaizdą, kur studijų paskolų poreikis yra didesnis ir aktualesnis. Svarbu pažymėti, kad nagrinėjama grupė – pirmosios pakopos dieninių studijų studentai.

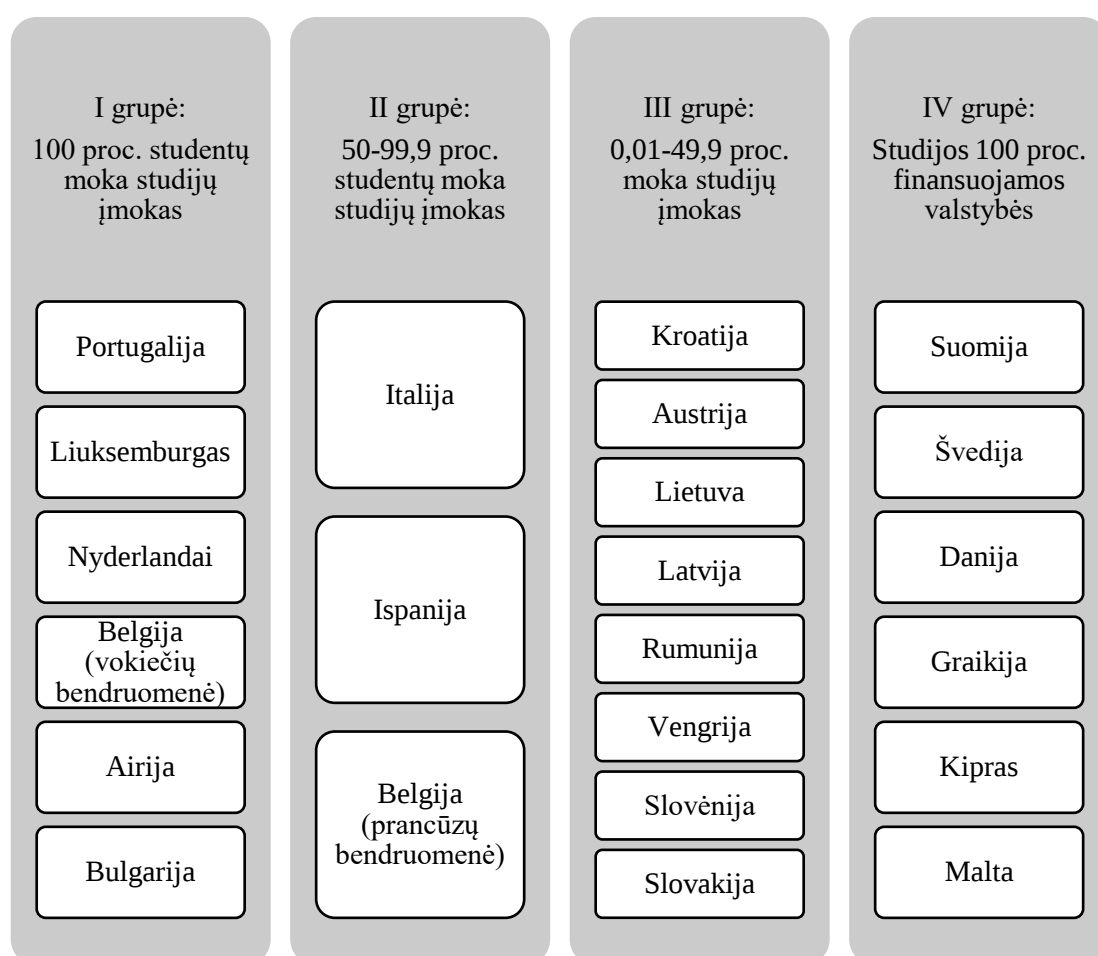
18 pav. Pirmos pakopos studentų, mokančių metinį mokestį, viršijantį 100 eurų, proc. 2019-2020 m.

Šaltinis: Eurydice

19 pav. Pirmosios pakopos studentų, mokančių metinį mokestį, viršijantį 100 eurų, proc. 2022 m.

Aukščiau pavaizduotame žemėlapyje pateiktos valstybės, suskirstytos į procentines grupes pagal studijų įmokas, viršijančias 100 eurų metinio mokesčio už AMS. Žemiau pateikta diagrama vaizduoja naujausius 2022 m. pateikiamus duomenis (žr. 19 pav.). Lyginame ankstesnius ir naujausius duomenis dėl ribotos naujausių duomenų informacijos, kadangi ne visos valstybės yra pateikusios naujausius duomenis. Naujausių duomenų šiam rodikliui turime 17 iš 27 valstybių duomenų.

20 pav. Valstybių pasiskirstymas į grupes, pagal studentus, mokančius studijų įmokas, 2019-2022 m.(proc.)

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Aukščiau pavaizduotame paveiksle paskirstėme valstybes į keturias grupes pagal įmokas už studijas. Pirmojoje grupėje pasiskirstė ES valstybės, kuriose 2022 m. duomenimis visi studentai mokėjo studijų įmokas: Portugalija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Belgija, Airija (2021 m. buvo tarp 50 iki 75 proc.), Belgija (vokiečių bendruomenė). Antroje grupėje turime tris valstybes,

kuriose studentų, mokančių studijų įmokas yra nuo 50 iki 99,9 proc. Belgijoje (prancūzų bendruomenėje) 77 proc. studentų moka studijų įmokas, Ispanijoje – 63 proc. (ženklėnis pokytis lyginant su 2021 m., kur šalis pateko į 75-99,9 proc. intervalą), Prancūzijoje ir Italijoje.

Trečioje grupėje studentų, mokančių studijų įmokas yra nuo 1 proc. iki 49,9 proc. ir į šią grupę patenka didžiausia dalis valstybių: Kroatija (35 proc./2021 m.; 32 proc./2022 m.), Latvija (41,8 proc./2021 m.), Lietuva (34,4 proc./2021 m.; 45 proc./2022 m.), Vengrija (31 proc./2021 m.), Austrija (32 proc./2021m.; 33 proc./2022 m.), Rumunija (35,6 proc./2021 m.; 40 proc./2022 m.), Slovėnija (9 proc.) ir Slovakija (18 proc.).

Likusi grupė valstybių, kuriose nereikia mokėti už pirmosios pakopos studijas 2021 m. – Suomija, Švedija, Danija, Graikija, Kipras, Malta, 2022 m. – Švedija ir Suomija nepateikė duomenų, likusių valstybių situacija nepakito. Nepaminėtos likusios ES bloko valstybės duomenų nepateikė.

Remiantis Eurydice (2021) duomenimis pažymėtina, kad Vokietija netaiko studijų įmokų, tačiau kai kuriuose regionuose studentams taikomi 50–75 eurų administraciniai mokesčiai. Taip pat yra ir kitų sąlygų, pavyzdžiui viršijantiems įprastą studijų laikotarpį, studentams atsiranda prievolė mokėti iki 500 eurų mokestį už semestrą ir kt. Estijoje 13 proc. pirmosios pakopos dieninių studijų studentų mokėjo tam tikrus mokesčius, tačiau platesnės informacijos nepateikiama. Lenkijoje studentams tenkanti prievolė susimokėti administracinius mokesčius, siekiančius iki 100 eurų. Duomenų apie studentus, mokančius pastarąjį mokestį, nepateikta.

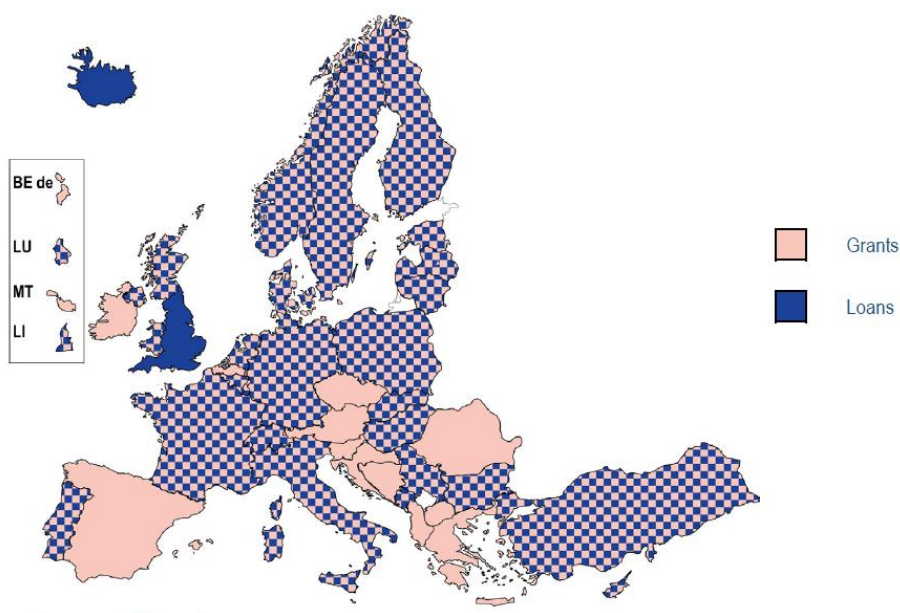
Iš pateiktų duomenų galime daryti išvadą, kad ES šalyse figūruoja keturios grupės: 22 proc. visų ES valstybių (6 šalys) netaiko mokesčių už pirmosios pakopos studijas, arba jie yra mažesni nei 100 Eur per metus; taip pat 22 proc. valstybių visi studentai moka už studijas. Didžiausioje dalyje (30 proc.) ES valstybių studentų, mokančių įmokas už studijas yra nuo 0,1-49,9 proc. Į pastarąją grupę patenka ir Lietuva, bei kaimyninė Latvijos valstybė. Ir mažiausia ES valstybių grupė, kurioje nuo 50-99,9 proc. studentų moka studijų įmokas yra Italija, Ispanija ir Belgija (prancūzų bendruomenė). Valstybės, nepateikusios duomenų, galėtų daryti įtaką bendriems rezultatams.

Čia galime pastebėti, kad lyginant 2021 ir 2022 metų turimus valstybių duomenis, matome kai kuriose valstybėse pakilusių studentų, mokančių už studijas, procentą. Tarp valstybių turime pokytį ir Lietuvoje, kur augimas fiksuojamas 9 proc. Tuo tarpu Ispanijoje studijų įmokas mokančiųjų studentų sumažėjo.

Duomenys leidžia daryti prielaidas, kad valstybių grupėse, kuriose procentas pagal studijų įmokas yra didžiausias (nuo 75-100 proc.), studentai turi žemesnes AM prieinamumo galimybes ir yra labiausiai orientuoti į valstybinę finansinės paramos priemonę studijų dotacijas (stipendijas) ir (arba) studijų paskolas. Taip pat kylantis studentų, mokančių už studijas, procentas

lygiagrečiai gali kelti poreikį priemonėms, kuriomis bus užtikrintas prieinamumas, jeigu to priežastis yra sumažėjęs valstybės finansuojamų vietų skaičius.

Teorinėje darbo dalyje nagrinėjome kokios finansinės paramos priemonės yra taikomos studentams, siekiant didinti AM prieinamumą ir padedant bei motyvuojant studentus įstoti, tęsti ir sėkmingai baigti AMS. Visose ES valstybėse yra taikoma bent vienos rūšies finansinė parama, t. y. studijų dotacijos (angl. *Grants*) ir (arba) studijų paskolos (angl. *Loan*). Dotacijų paramos forma yra priskiriama prie negrąžintinos finansinės paramos grupės, finansuojamos iš valstybės biudžeto, tuo tarpu studijų paskolos yra grąžintinos paramos forma. Pastarąją studentas įsipareigoja grąžinti pabaigęs studijas ir prisijungęs prie darbo rinkos gretų. Žemiau pateiktame žemėlapyje matome kokias paramos priemones 2020-2021 metais taikė ES bloko šalys.

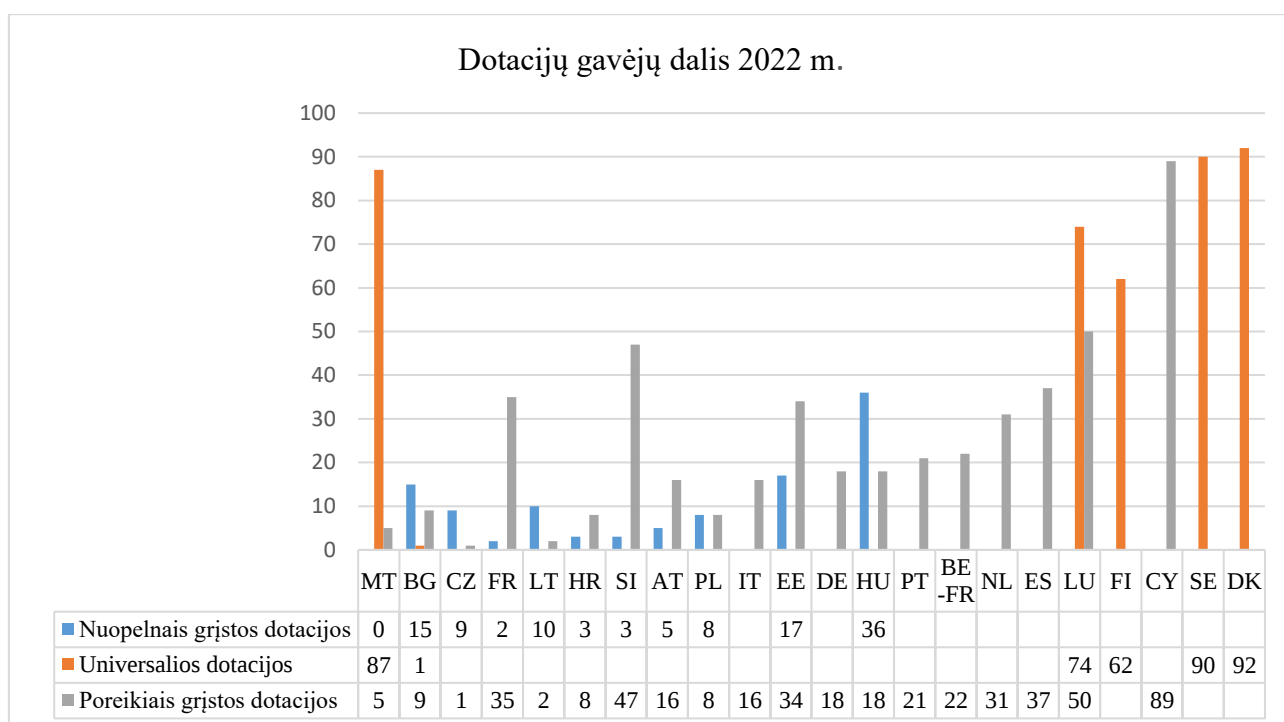
21 pav. AM finansinės paramos priemonės pirmosios pakopos dieninių studijų studentams, - 2020/2021 m.

Šaltinis: EURYDICE

Iš pateikto žemėlapijo matome, kad 2020-2021 metais visose ES valstybėse yra taikoma bent viena finansinės paramos rūšis. Galime pastebėti įdomią tendenciją – tik studijų paskolų modelį taiko dvi šalys: Islandija ir didžiojoje dalyje Jungtinė Karalystė. Abi šalys nepriklauso ES blokui, taigi tarp ES šalių nėra valstybės, taikančios tik studijų paskolų paramos priemones. Pažymėtina, kad darbe analizuojamos paramos priemonės yra tik valstybinio lygmens, t. y. priskiriamos viešajai paramos sistemai. Privačių šaltinių paramos nėra analizuojamos.

Iš pateiktų duomenų matome, kad didžioji dalis valstybių teikia abi finansinės paramos priemones: studijų dotacijas (*grantus*) ir studijų paskolas. Eurydice (2021) pateiktuose duomenyse

skelbiama, kad valstybės, taikančios abi paramos priemones, dažniausiai jas taiko, kaip dvi atskiras paramos priemonės, tačiau yra valstybių, kurios paminėtas paramos priemones taiko kaip vieną paketą, pavyzdžiui: Vokietija (dalį paramos skiria, kaip dotaciją ir dalį, kaip beprocentinę paskolą) ir Liuksemburgas. Pastaroji valstybė studentams teikia finansinę pagalbą trijų rūšių: tik dotaciją, dotaciją ir paskolą arba tik paskolą. Kalbant apie studijų paskolas, matome tendenciją, jog paskolų sistema gali būti vertinama kaip didžiojoje dalyje ES šalių naudojama viešosios finansinės paramos rūšis. Taip pat tarp ES šalių sutinkame kelias valstybes, kuriose taikoma finansinė parama tik dotacijų forma, o studijų paskolų sistema nėra sukurta arba netaikoma. Tik dotacijų formą taikančios šalys: Ispanija, Čekija, Rumunija, Slovėnija, Austrija, Kroatija.

22 pav. Pirmosios pakopos dieninių studentų, gaunančių universaliąsias, poreikiais arba nuopelnais pagrįstas stipendijas, procentas, 2022 m.

Šaltinis: EURYDICE

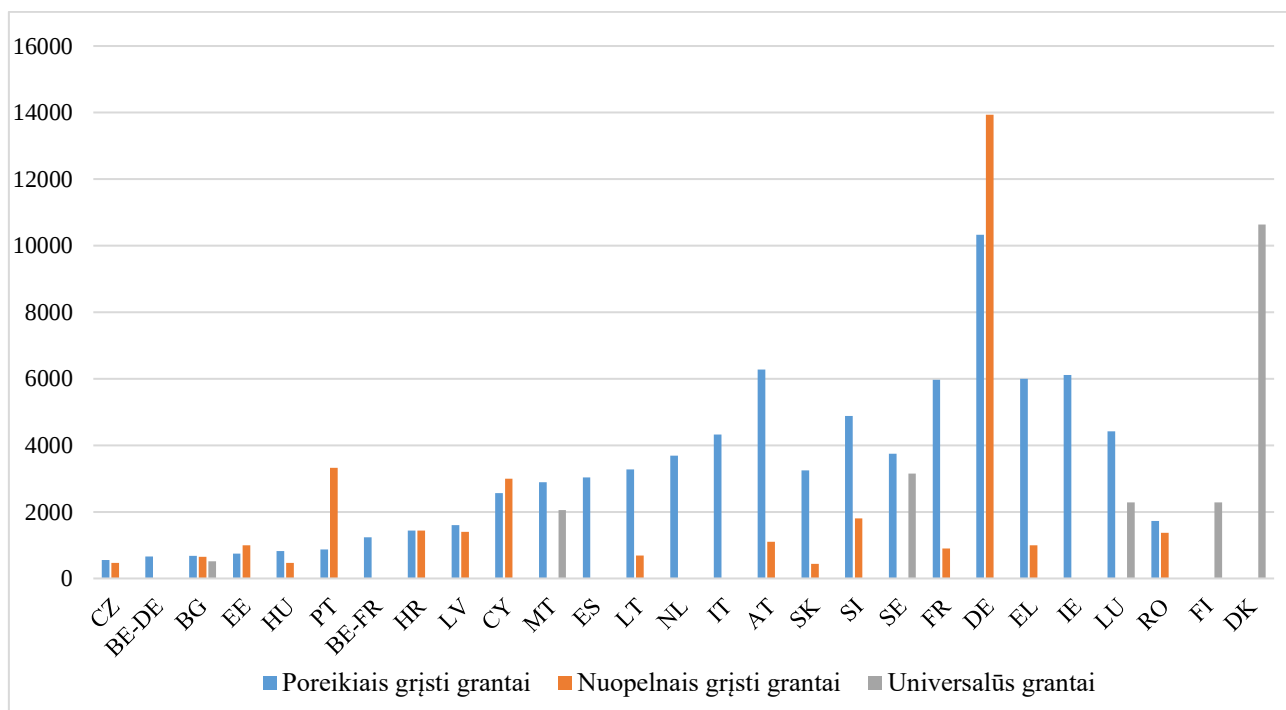
Prieš platesnį studijų paskolų sistemų, taikomų ES valstybėse, nagrinėjimą, tikslinga nustatyti, koks procentas studentų kiekvienoje šalyje gauna studijų dotacijas (stipendijas), siekiant išsiaiškinti studijų paskolų poreikį valstybėse. Universalios dotacijos – finansinė paramos priemonė, nepriklausanti nuo socialinio ir ekonominio statuso ar studijų rezultatų. Jai netaikomi tinkamumo kriterijai, kai kuriais atvejais neturi įtakos ir studento finansinė padėtis. Pagal pateiktus duomenis matome, kad didžiausia dalis universalių dotacijų yra taikoma Maltoje (87 proc.), Danijoje (92 proc.), Švedijoje (90 proc.), Liuksemburge (74 proc.), Suomijoje (62 proc.). Ir vienintelė valstybė (iš turimų

duomenų) – Bulgarija, kurioje tik 1 proc. studentų gauna universalias dotacijas. Kitose šalyse tokio pobūdžio finansinė parama nėra teikiama.

„Nuopelnais pagrįstos dotacijos yra tikslinė paramos rūšis, kuria siekiama apdovanoti akademinę kompetenciją“ (Eurydice, 2022). Kiek matome iš pateikto grafiko, valstybės jas skiria pakankamai nedidelei daliai studentų, lyginant su universaliomis dotacijomis. Pirmos pakopos dieninių studijų studentų, gaunančių dotacijas už gerus akademinis rezultatus, procentas svyruoja nuo 2 proc. iki 36 proc. Didžiojoje dalyje valstybių minėtų dotacijų gavėjų dalis nesiekia 10 proc. Lietuvoje tokių studentų yra 10 proc., Estijoje kiek daugiau – 17 proc., Latvija duomenų nepateikusi. Taip pat galima pastebėti, kad šalys, kurios teikia universalias dotacijas, ir kuriose yra didelis procentas gaunančiųjų dotacijas, nuopelnais grįstų dotacijų parama neteikiama.

Poreikiais grįstos dotacijos yra orientuotos į tam tikrus kriterijus, pavyzdžiui socialinę – ekonominę studento padėtį. „Dotacijos pagal poreikius siūlomos daugumoje švietimo sistemų, tačiau poreikiais pagrįstų dotacijų turėtojų dalis yra mažesnė, palyginti su universaliomis dotacijomis, nes taikomi tinkamumo kriterijai ir dotacijos paskirtis yra konkretesni“ (Eurydice, 2022). Čia turime nemažą dalį valstybių, teikiančių poreikiais grįstą dotaciją, gaunančiųjų intervalas svyruoja nuo 1 iki 89 proc. Didesnėje dalyje valstybių šia dotacija naudojasi iki 25 proc. studentų, ir tik kelios valstybės su dideliu procentu studentų: Kipras – 89 proc., Liuksemburgas – 50 proc., Slovėnija – 47 proc. Galima pastebėti, kad Kipre yra teikiamos tik poreikiais grįstos dotacijos ir jų pasinaudojimo mastas yra didelis, todėl darytina prielaida, kad kiekvienoje šalyje dotacijų teikimo kriterijai gali būti traktuojami skirtingai.

Lietuvoje poreikiais grįstų dotacijų teikiama mažiausiai – tik 2 proc., nuopelnais grįstų – 10 proc., universalių neteikiama. Valstybė patenka į mažiausiai teikiančiųjų dotacijas šalių gretas.

23 pav. Dotacijų sumos pagal paskirtį pirmos pakopos nuolatiniais studentams (pagal dažniausiai skiriamas sumas)

Šaltinis: EURYDICE

Aukščiau pavaizduotame grafike matome, kad dotacijų sumos ES valstybėse ženkliai skiriasi. Paramos svyruoja 500 – 14000 Eur intervalu. Kiekviena valstybė savarankiškai nusistato kokią sumą gali mokėti studentui ir kokius kriterijus studentas turi atitikti. Pavyzdžiui, Kroatijoje studentams suteikiama dotacijų suma yra fiksuoto dydžio, tai reiškia, kad visi atitinkantys reikalavimus studentai gauna vienodo dydžio dotacijas. Kai kuriose ES bloko valstybėse yra nustatyta tvarka, pagal kurią nustatoma proporcija tarp studijų įmokų ir skiriamų dotacijų sumų (Eurydice, 2022).

Siekiant aiškesnio vaizdo negražinamą studijų paramą suskirstome pagal sumas:

12 lentelė. Valstybių pasiskirstymas pagal dotacijų rūšis ir sumas

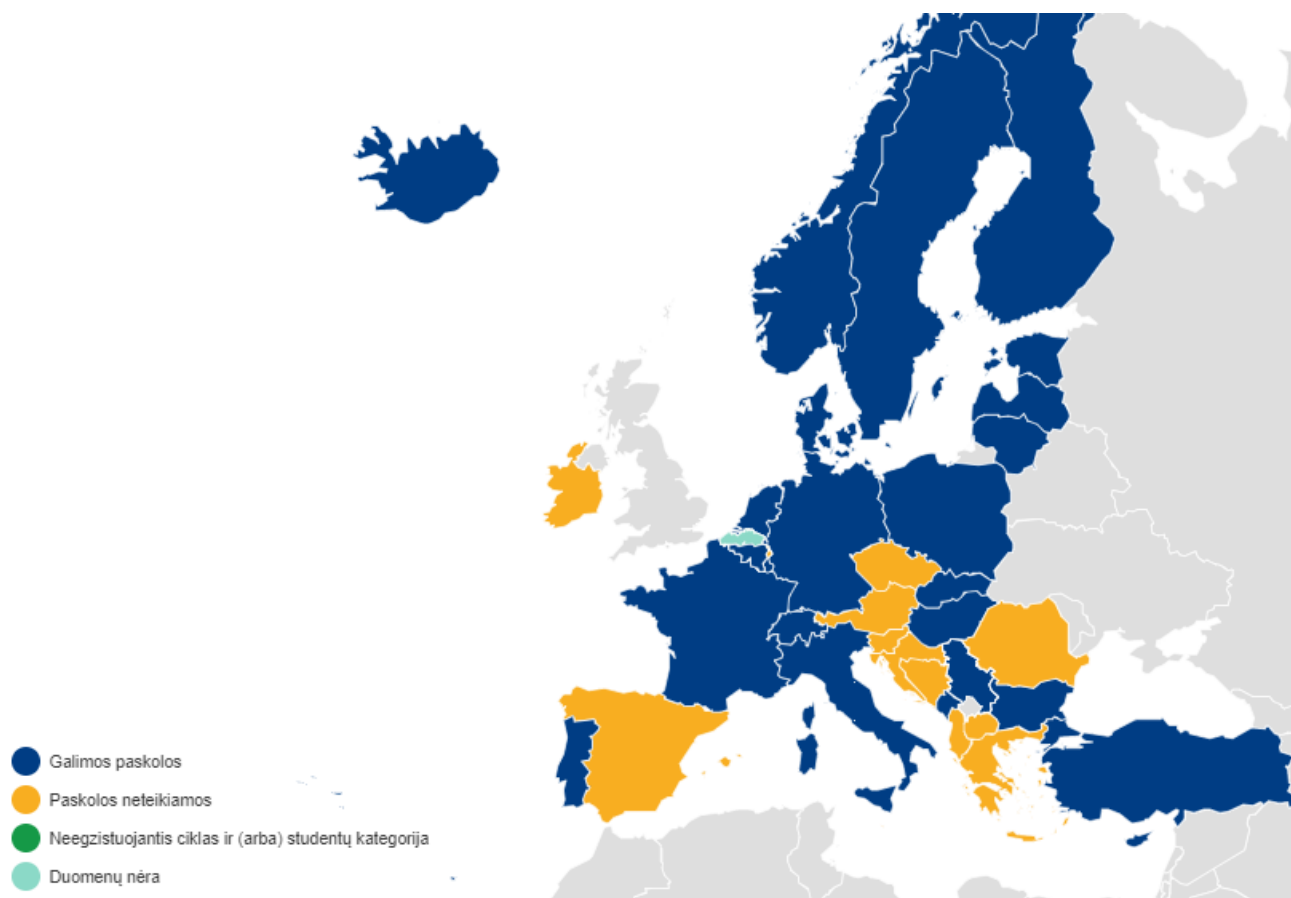
	Poreikiais grįsti grantai	Nuopelnais grįsti grantai	Universalūs grantai
iki 1000 Eur	6	8	1
1001-3000 Eur	6	6	3
3001-5000 Eur	5	1	1
>5000 Eur	4	1	1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Iš lentelės matome, kokias paramas ir kokių sumų intervale dažniausiai teikia valstybės. Poreikiais grįstų dotacijų mažiausios sumos vyrauja Čekijoje, Belgijoje (vokiečių bendruomenėje), Bulgarijoje, Estijoje, Vengrijoje ir Portugalijoje, ir jų sumos nesiekia 1000 Eur. Didžiausias sumas, viršijančias 5 tūkst. Eur. Skiria Prancūzija, Vokietija, Airija ir Graikija. Nuopelnais grįstų ir universalių dotacijų suma, dažniau teikiama valstybėse, yra iki 3000 Eur. Pavyzdžiui, Bulgarijoje teikiamos visos trys dotacijos ir visų jų suma yra labai panaši - apie 600 Eur. Universalias dotacijas teikia nedidelis skaičius ES valstybių. Šių dotacijų dydžiai labai skiriasi. Danijos ir Suomijos valstybėse taikomos tik universalios dotacijos. Kroatijoje tiek poreikiais, tiek nuopelnais grįstoms dotacijoms skiriamos tos pačios sumos. Nuopelnais grįstos dotacijos didesnės už poreikiais grįstas dotacijas yra Estijoje, Portugalijoje, Kipre, Vokietijoje. Visos trys Baltijos šalys teikia dvi paramas – poreikiais grįstas dotacijas ir nuopelnais grįstas dotacijas. Universalijų dotacijų formos šalyse nėra. Didžiausią suma poreikiams grįstoms dotacijoms skiria Lietuva (3276 Eur), per pusę mažiau Latvija (1600 Eur) ir Estija (750 Eur). Tuo tarpu nuopelnais grįstų dotacijų Lietuva skiria mažiausiai (690 Eur), Latvija šią sumą viršija dvigubai – 1600 Eur ir Estijoje – 1000 Eur.

Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje, valstybinė finansinė studijų parama gali būti negrąžintina ir grąžintina. Aukščiau aptarti rodikliai priklauso negrąžintinai finansinei studijų paramos formai. Toliau darbe nagrinėsime grąžintinos finansinės paramos naudojimosi mastą, išanalizuosime studijų paskolų, taikomų ES valstybėse, suteikimo ir grąžinimo sąlygas, atliksime studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimą.

Studijų paskolos yra valstybių remiamos lengvatinės paskolos studentams studijų kainai susimokėti arba pragyvenimo išlaidoms padengti studijų metu. Studijų paskolos yra viena iš studijų prieinamumo didinimo priemonių, siekiant palengvinti studentų naštą ir suteikti galimybę studijuoti AM asmenims, susiduriantiems su sunkumais ir negalintiems susimokėti už AM studijas. Euridyce kasmet išleidžia leidinius, kuriuose analizuoja Europos valstybių aukštojo mokslo padėtį, finansavimą, studentams teikiamas paramas ir jų dydžius, paramų sąlygas ir jų naudojimosi mastą, pokyčius, apžvelgia rodiklius, grupuoja ir pateikia vaizdiniu būdu. Žemiau pateiktame žemėlapyje galime matyti kaip pasiskirsčiusios valstybės pagal studijų paskolų, kaip finansinės paramos priemones, teikimą.

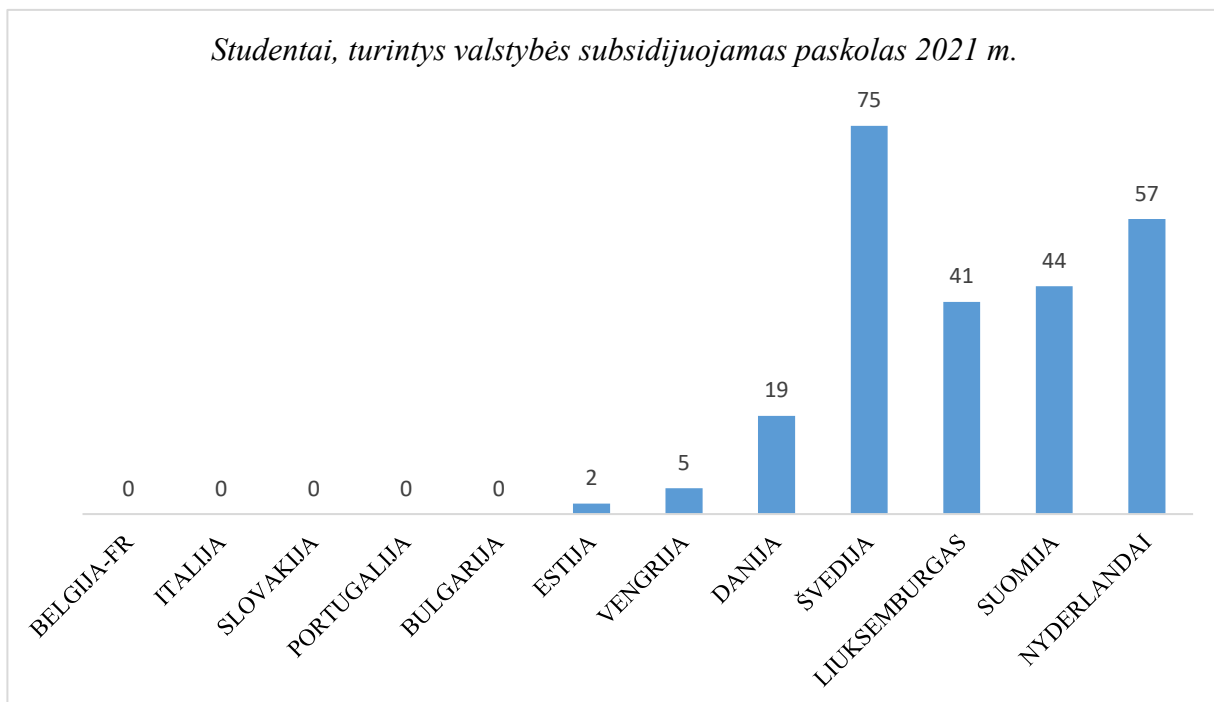

24 pav. Paskolų žemėlapis ES valstybėse 2022 m.

Šaltinis: Eurydice

Žemėlapyje pateikti duomenys rodo, kokiose ES valstybėse yra taikomos studijų paskolos. Duomenų neturima tik vienos šalies atžvilgiu – Belgijos (flamandų bendruomenė). Apie 30 proc. visų ES bloko valstybių 2022 m. neturėjo įdiegtos AM studijų paskolų sistemos – Ispanija, Airija, Čekija, Austrija, Slovėnija, Kroatija, Rumunija ir Graikija. Likusiosios valstybės, t. y. 70 proc. valstybių studijų paskolas, kaip grąžintiną finansinės paramos priemonę, taikė.

Kiek kitokia situacija yra studentams, atvykusiems iš užsienio valstybių. Tik trečdalyje ES valstybių teikiamos paskolos tarptautiniams studentams: visos Baltijos šalys, Vengrija, Slovakija, Italija, Prancūzija, Belgija (prancūzų bendruomenė). Kitose valstybėse siekiant gauti paskolą studentas turi atitikti konkrečius tinkamumo kriterijus, paprastai susijusius su rezidento statusu.

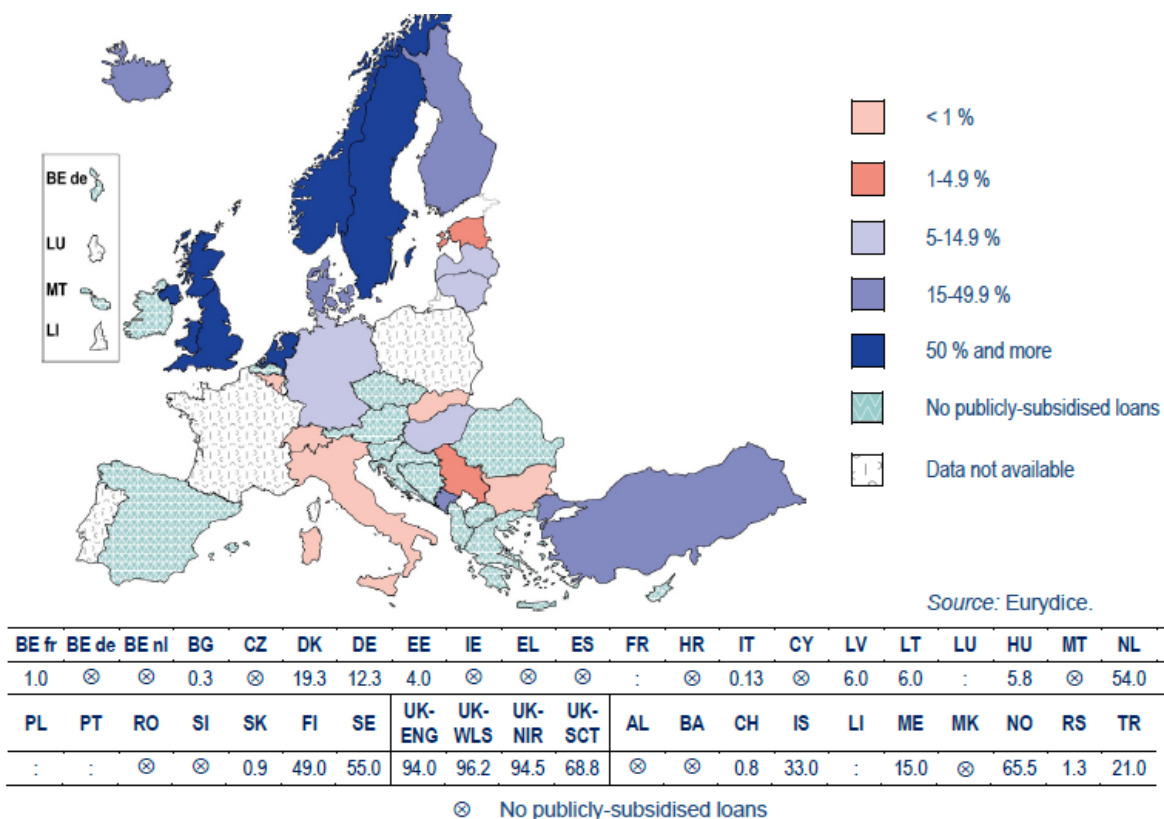

25 pav. Studentai, turintys valstybės subsidijuojamas studijų paskolas, (proc.) 2022 m.

Šaltinis: Eurydice

Eurydice 2022 metų ataskaitoje yra pateikti dvylikos valstybių duomenys apie pirmos pakopos dieninius studentus, pasinaudojusius valstybės subsidijuojamomis studijų paskolomis (proc.). Iš dvylikos valstybių beveik pusėje pasinaudojimo paskolomis procentas lygus 0. Estijoje studijų paskolų turėtojų procentas labai mažas – tik 2 proc. Vengrijoje taip pat fiksuojamas gana nedidelis procentas pasinaudojusiųjų grąžintina finansinės paramos priemone. Kiek ženklesnis skirtumas yra kitose valstybėse. Liuksemburge ir Suomijoje virš 40 proc. studentų yra pasinaudoję studijų paskolomis, Nyderlanduose 57 proc., o Švedijoje net 75 proc.

Kadangi pateiktuose duomenyse turime nedidelį skaičių valstybių, pateikusių naujausius duomenis, žemiau pateiktame žemėlapyje apžvelgsime 2019-2022 metų duomenis.

26 pav. Pirmosios pakopos nuolatinių studijų studentų, turinčių valstybės subsidijuojamas paskolas, procentas (2019–2020 m.)

Šaltinis: EURYDICE

Pateiktame žemėlapyje matome, kad 2019-2020 m. ES valstybių bloke didžiausia studijų paskolų gavėjų dalis, viršijanti 50 proc. ribą, buvo Švedijoje (55 proc.) ir Nyderlanduose (54 proc.), lyginant su 2022 metais studijų paskolų gavėjų Švedijoje padidėjo net 20 proc., Nyderlanduose 3 proc. Sekanti valstybė, kurioje netoli pusės visų studentų pasinaudojusių studijų paskola yra Suomija – 49 proc. Lyginant su 2022 m. duomenimis Suomijoje pasinaudojusiųjų paskola sumažėjo 5 proc. Danijoje situacija nesikeičia, apie 19 proc. studentų turi studijų paskolas. Vokietijoje 12,3 proc., kur taikoma kombinuota dotacijų/paskolų schema BaföG (Eurydice, 2022). Tarp Baltijos šalių vienodą procentą turi Lietuva ir Latvija – 6 proc., tuo tarp Estijoje paskolų gavėjų kiek mažiau – 4 proc. 2022 m. Estijoje fiksuojamas 2 proc. sumažėjimas. Vengrijoje apie 5 proc. per abu laikotarpius.

Taip pat turime valstybių, kuriose studentų, turinčių studijų paskolas, procentas yra labai nedidelis: Belgijoje (flamandų bendruomenė) – 1 proc., Slovakija – 0,9 proc., Bulgarija – 0,3 proc., Italija – 0,13 proc. Naujausiais duomenimis (2022 m.) šiose valstybėse (taip pat ir Portugalijoje) pasinaudojusiųjų procentas lygus 0. Likusioji dalis ES šalių yra nepateikusi duomenų arba neturi įdiegtos studijų paskolų sistemos.

Apibendrinant analizuotus duomenis galime pastebėti tokią tendenciją – valstybėse, kuriose studijų paskolomis pasinaudojusių studentų procentas yra didelis, 2022 m. paėmusių studijų paskolas studentų procentas didėjo, tuo tarpu valstybėse, kuriose studijų paskolų paėmimo procentas buvo žemiausioje grandyje, 2022 m. yra lygus 0.

Žemiau pateikta valstybių išnagrinėtų rodiklių santrauka leis palyginti rodiklius, išskirti valstybes, kuriose studijų paskolų naudojimosi mastas yra didesnis, kurioms valstybėms studijų paskolos galėtų būti aktualios, taip pat įvertinti, kuriose valstybėse AM bendri rodikliai yra aukštesni, o kuriose žemi. Svarbu pažymėti, kad lentelėje pateikti duomenys tik tų ES valstybių, kurios taiko grąžintiną finansinę paramos priemonę – studijų paskolas.

13 lentelė. Valstybių rodiklių santrauka

<i>Valstybių grupės (tik teikiančios studijų paskolas)</i>	<i>ES valstybė</i>	<i>Ekonominė padėtis (pagal ES vidurkį) (M-žemesnis rodiklis; S-didesnis)</i>	<i>Mokančiu už studijas (proc.)</i>	<i>Gaunančių grantus (proc.) (U-universalūs; P-poreikiais grįsti; N-nuopelnais grįsti)</i>	<i>Grantų dydis (s,m,l,xl)*</i>	<i>Turinčių paskolas (proc.)</i>
I grupė: Ekonomiškai stipresnių valstybių grupė	BE fr	S	77	P-22	M	1
	DK	S	0	U-92	XL	19,3
	DE	S	-	P-18	XL	12,3
	FR	S	66	P-35; N-2	L	-
	LU	S	100	P-50; U-74	L	41
	NL	S	100	P-31	L	57
	FI	S	0	U-62	M	44
	SE	S	0	U-90	L	75
II grupė: Ekonomiškai silpnesnių valstybių grupė	BG	M	100	U-1; P-9; N-15	S	0,3
	EE	M	-	P-34; N-17	S	4
	IT	M	61	P-16	M	0,13
	LV	M	41,8	n/a	M	6
	LT	M	45	P-2; N-10	M	6
	HU	M	31	P-18; N-36	S	5,8
	PL	M	-	P-8; N-8	M	1
	PT	M	100	P-21	S	-
	SK	M	18,1	P-9,3	M	0,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurostat ir Euridyce duomenis

* S – 100-1000 Eur; M – 1001-3000 Eur; L – 3001-5000 Eur; XL - >5000 Eur.

Atlikus ES valstybių ekonominių rodiklių, studentų, mokančiųjų už studijas, gaunančiųjų dotacijas ir jų dydžius, taip pat studijų paskolų naudojimosi masto analizę galime daryti išvadas ir prielaidas:

- Apie 22 proc. ES valstybių AM pirmosios pakopos dienosinės studijos yra nemokamos, toks pats procentas valstybių, kurių studentų, mokančių už studijas, dalis sudaro nuo 75 proc. iki 100 proc. nuo visų studentų. Nuo 50 proc. iki 75 proc. studentų moka apie 11 proc. ES valstybių ir iki 50 proc. studentų, mokančių už studijas, yra apie 30 proc. ES valstybių ir šis rodiklis yra aukščiausias tarp ES bloko.
- AM finansinės paramos priemonės studijų paskolos ir studijų dotacijos yra teikiamos kartu daugelyje ES šalių. Kai kurios šalys abi paramos formas teikia kaip vieną „paketą“, kitos – kaip atskiras paramos priemones. Ir tik nedidelė dalis ES valstybių yra pasirinkusi teikti finansinę paramą studentams tik studijų dotacijomis: Ispanija, Čekija, Rumunija, Slovėnija, Austrija, Kroatija. Šalių, taikančių tik studijų paskolas, kaip finansinės paramos priemonę, tarp ES valstybių nėra.
- Studentų, gaunančių finansinę paramą – dotacijas – procentas ES valstybėse skiriasi. Didžiausias procentas studentų (nuo 50 iki 100 proc.) gaunančių paramą yra 5 valstybėse – Maltoje, Švedijoje, Danijoje, Liuksemburge ir Suomijoje. Iki 10 proc. studentų - taip pat 5 valstybėse. Nepakeitė duomenų 2 šalys ir likusiose 56 proc. valstybių studentų, gaunančių negrąžintiną finansinės paramos priemonę – dotacijas yra nuo 10 iki 50 proc.
- Valstybių pasiskirstymas pagal dotacijų dydžius vienam studentui per metus: nuo 100 iki 1000 Eur taikoma 19 proc. valstybių, tiek pat valstybių studentams teikia nuo 3001 iki 5000 Eur, didžiausia dalis valstybių – 48 proc. - teikia nuo 1001-3000 Eur dotacijų, likusios 11 proc. ES valstybių teikia studentams nuo 5000 Eur negrąžintinos finansinės paramos. Čia galime įžvelgti įdomią tendenciją, kad šalyse, kuriose studentai nemoka studijų įmokų, didelis procentas studentų gauna dotacijas, pavyzdžiui Danija, Švedija, Suomija ir Malta. Ir turime atvirkštinę tendenciją, pavyzdžiui Bulgarija arba Portugalija, kur itin didelis skaičius mokančių už studijas ir mažas skaičius gaunančių dotacijas, o kartu ir dotacijų dydžiai yra mažiausi ES valstybėse.
- Studijų paskolų, kaip grąžintinos finansinės paramos priemonės neturi apie 44 proc. ES bloko valstybių. 15 proc. valstybių studentų, turinčių paskolą, yra iki 1 proc. ir tik trijose ES valstybėse paskolų paėmimo procentas yra ženkliai didesnis – nuo 49-55 proc. Svarbu pabrėžti, kad 2 valstybėse, kuriose yra didelis procentas studentų, paėmusių paskolas, AM yra nemokamas ir didelė dalis studentų gauna universaliąsias dotacijas. Čia taip pat ryškus

matomas atotrūkis ir ryškus skirtumas lyginant su valstybėmis, kuriose yra didelis procentas mokančiųjų už studijas, studijų paskolų, kaip finansinės paramos formos, nėra arba studijų paskolomis pasinaudojusiųjų procentas yra labai mažas.

- 12 iš 27 ES bloko valstybių yra ekonomiškai stipresnės. Tik ketvirtadalyje jų studentai nemoka įmokų už AM. Trečdalyje valstybių studijų įmokas moka 100 proc. studentų. Taip pat galime matyti gana nemažą procentą studentų, gaunančių studijų dotacijas (grantus), nors studijos valstybėse yra nemokamos (Švedijoje, Suomijoje, Danijoje). Studijų paskolų netaiko ketvirtadalis valstybių. Didžiausias studijų paskolų pasinaudojimo procentas fiksuojamas būtent tose valstybėse (Suomijoje ir Švedijoje), kuriose studijų įmokų studentai nemoka. Žemiausius rodiklius turi Belgija (prancūzų bendruomenė), kur 77 proc. moka įmokas už studijas, poreikiu grįstas dotacijas gauna tik 22 proc. studentų, o paskolų sistema pasinaudojo iki 1 proc., Portugalija, kur 100 proc. mokančiųjų už studijas, 21 proc. gaunančių dotacijas iki 1000 Eur per metus ir Bulgarija, kur taip pat 100 proc. mokančiųjų už studijas, 25 proc. gaunančiųjų dotacijas iki 1000 Eur per metus ir tik 0,3 proc., pasinaudojusiųjų studijų paskola.
- Didesnė dauguma valstybių – 15 – yra ekonomiškai silpnėsnių valstybių grupėje. Teikiančių studijų paskolas tik 9. Šioje grupėje studentų, pasinaudojusių studijų paskolomis maksimalus procentas nesiekia net 10 proc. visų studentų. Nemokančiųjų už studijas nėra, taip pat studentų, gaunančių dotacijas, procentas yra nedidelis, lyginant su kitoje grupėje esančiomis šalimis. Dotacijų sumos neviršija 3000 eurų per metus vienam studentui, 4 valstybėse neviršija 1000 eurų.
- Atliekant grupinę analizę galime matyti ryškesnius skirtumus, pritaikomus visai valstybių grupei. Pavyzdžiui studentų, mokančių studijų įmokas pasiskirstymas nevienodas, tačiau matome, kad pirmoje grupėje turime trečdalį valstybių, kuriose studentai (pirmosios pakopos, nuolatiniai studijai) nemoka studijų įmoku. Antroje grupėje studentų procentai skiriasi, tačiau visose valstybėse yra dalis studentų, mokančiųjų studijų įmokas. Taip pat ryškesnis skirtumas tarp studijų dotacijų gavėjų procento: pirmojoje grupėje vyrauja nuo 18 iki 92 proc. studentų, gaunančių valstybės dotacijas, antrojoje – 8-36 proc. Teikiamų dotacijų sumos taip pat grupėse skiriasi. Pirmoji grupė teikia dotacijas intervalu nuo 1001 eur (dvi valstybės), likusios nuo 3001 Eur iki virš 5000 Eur., o antrojoje grupėje dotacijų sumos vyrauja nuo 100 Eur iki 3000 Eur per metus. Ir įdomiausia tendencija, kad pirmojoje grupėje studijų paskolomis pasinaudojusiųjų studentų yra daug didesni procentai (iki 75 proc.), lyginant su ekonomiškai silpnėsnių valstybių grupe, kur didesnis procentas mokančiųjų studijų įmokas ir mažas procentas studentų, gaunančių dotacijas procentas. Antros grupės valstybėse studijų paskolas turi nuo 0 iki 6 proc. visų studentų.

Apibendrinant išanalizuotus rezultatus galima teigti, kad kiekvienos ES valstybės AM finansavimo sistema yra unikali ir skirtinga. Analizuojant rodiklius paaiškėjo, kodėl kai kuriose valstybėse ne tik valstybių 100 proc. finansuojamos AMS įmokos, bet ir teikiama finansinė parama studentams ir ją gauna didelis procentas studentų. Tuo tarpu kitose valstybėse AMS finansuojamos pačių studentų lėšomis (studentų, mokančių studijų įmokas procentais skiriasi), o valstybinė finansinė parama - dotacijos - teikiama tik mažam procentui studentų, kartu įdiegta grąžintina finansinė paramos forma yra nepaklausė, kadangi pasinaudojusiųjų procentas yra nedidelis. Pateiktų duomenų analizė leidžia daryti išvadą, kad valstybės dažniau taiko negrąžintiną paramos formą – studijų dotacijas. Jų dydžiai ir gaunančiųjų procentas pasiskirsto skirtingai. Studijų paskolų sistema, kaip grąžintinos finansinės paramos rūšis, yra nepopuliari tarp daugumos ES valstybių, didžioji dalis valstybių neturi įsidiegtą studijų paskolų sistemos, kita dalis valstybių paskolas teikia, bet pasinaudojusiųjų procentas yra labai mažas ir tik nedidelėje dalyje ES valstybių, studijų paskolų pasinaudojimo mastas yra ryškesnis. Pažymėtina, kad tai valstybės, priklausančios stipresnei ekonominei grupei su dideliu procentu studentų, gaunančių ir kitą negrąžintiną finansinę paramą – studijų dotacijas.

Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje, studijų paskolos yra grąžintina finansinė parama studentams, kurios paskirtis padėti studentams apmokant studijų kainą ir pragyvenimo išlaidas, tačiau paskolintos lėšos po studijų turi būti grąžinamos. Asmenų, norinčių pasinaudoti valstybės teikiama parama – studijų paskola, apsisprendimą gali įtakoti paskolų suteikimo ir grąžinimo sąlygos, palūkanų normos, palūkanų kompensavimas, galimybės atleisti nuo paskolos grąžinimo ir kt. Kiekviena valstybė renka jai tinkamas ir priimtinas studijų paskolų sąlygas ir kiekvienoje valstybėje studijų paskolų sąlygos yra skirtingos.

Studijų paskolų suteikimo ir grąžinimo sąlygų vertinimas. 1 priede yra pateikti visų ES valstybių, taikančių grąžintiną finansinės paramos priemonę – studijų paskolas, duomenys apie studijų paskolų rūšis, jų suteikimo ir grąžinimo sąlygas, papildomas sąlygas, naudojimosi mastą. Duomenys surinkti remiantis Eurydice analitine medžiaga Nacionalinės studentų mokesčių ir paramos sistemos Europos aukštajame moksle (angl. k. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education*).

Iš pateiktos lentelės (žr. 1 Priedas) matome, kad šešios ES valstybės taiko dvi grąžintinos finansinės paramos rūšis – studijų kainai susimokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti. Vokietijoje taikoma bendra studentų parama (BaföG): skiriama pusė dotacijos ir pusė studijų paskolos be palūkanų. Kitų valstybių informacijos apie taikomas paskolų rūšis nėra.

Pagal turimus duomenis apie studijų paskolų suteikimo sąlygas, galime teigti, kad valstybėse paskolų sąlygos yra gana skirtingos. Pavyzdžiui, Suomijoje paskolomis gali pasinaudoti studentai sulaukę 17 metų amžiaus, kitose valstybėse paskolomis gali pasinaudoti pilnametystės sulaukę asmenys. Yra nemažai valstybių, kuriose paskolomis pasinaudoti gali studentai neviršijantys nustatyto amžiaus cenzo: Prancūzijoje iki 28 m., Vokietijoje, Nyderlanduose ir Lenkijoje iki 30 m., Bulgarijoje iki 35 m., Vengrijoje iki 45 m., Švedijoje iki 60 m. amžiaus. Amžiaus cenzo, iki kada studentas gali pasinaudoti studijų paskola, nėra Estijoje, Italijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Portugalijoje. Taip pat turime tris šalis, kurios pabrėžia, kad studijų paskolos teikiamos tik tiems studentams, kurie turi teisę į valstybės dotaciją – Danija, Liuksemburgas ir Nyderlandai. Dvejuose valstybėse prieš suteikiant paskolą yra įvertinamos studento ir jo šeimos pajamos – Lenkijoje ir Vokietijoje.

Nagrinėjant studijų paskolų grąžinimo sąlygas galime išskirti trečdalį valstybių, kuriose paskolų grąžinimas pradedamas po 12 mėn. po studijų baigimo. Beveik tokioje pačioje dalyje valstybių grąžinti paskolas studentai pradeda po 24 mėn. po studijų baigimo. Likusiose šalyse grąžinimo pradžios terminai skiriasi. Pavyzdžiui, Švedijoje po 6 mėn., Vengrijoje po 4 mėn., o Vokietijoje praėjus 4 metams nuo studijų paskolos išdavimo. Ilgiausias grąžinimo terminas su lengvatomis fiksuojamas Nyderlanduose, kur studentas turi studijų paskolai grąžinti net 35 metų laikotarpį, o įmoka priklauso nuo paskolos dydžio, asmeninių pajamų ir palūkanų normų. Kai pajamos yra mažesnės už minimalų atlyginimą, paskolos grąžinti nereikia. Po 35 metų negrąžintos skolos atsisakoma. Taip pat galima sumažinti išmokas, kai pajamos sumažėja bent 15 proc. Antroji pagal ilgiausią terminą yra Švedija, kurioje studentai turi 25 metus grąžinti paskolą, bet ne ilgiau nei skolininkui sueis 60 metų. Dažniau sutinkamas 10 metų grąžinimo terminas, jis fiksuojamas trečdalyje valstybių, teikiančių studijų paskolas (Bulgarija, Prancūzija, Latvija, Liuksemburgas, Portugalija, Slovakija). 15 metų grąžinimo terminą taiko Lietuva ir Danija. Trys valstybės taiko grąžinimo terminą du kartus didesnį nei studijų laikotarpis – Suomija, Estija, Lenkija. Kipre taikomas 20 metų laikotarpis, o Vengrijoje iki asmeniui, pasinaudojusiam grąžintina finansine parama, sueis 45 metai. Taip pat svarbu pažymėti, kad kai kurios valstybės taiko išimtis, pavyzdžiui Latvijoje įteisintas atleidimas nuo paskolos: jeigu gavėjas yra miręs arba nustatyta I ar II invalidumo grupė. Susilaukus ar įsivaikinus vaiką nurašoma 30 proc. likusios paskolos sumos.

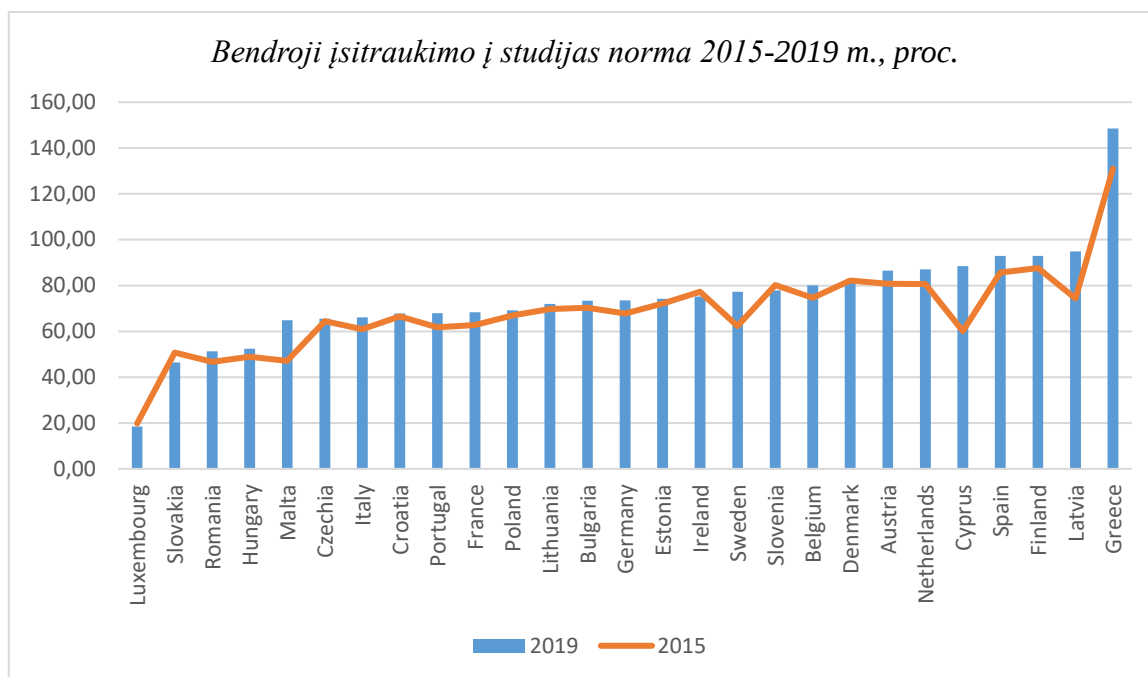
Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienoje šalyje studijų paskolų sąlygos yra unikalios ir skirtingos. Vienos valstybės taiko studentui palankesnes studijų paskolų sąlygas, kitose jos yra mažiau palankios dėl įvestų apribojimų, pavyzdžiui, amžiaus apribojimo arba trumpesnių grąžinimo terminų. Galime pastebėti, kad valstybėse, kuriose paskolų grąžinimo trukmė yra 10 metų

arba du kartus didesnė nei studijų trukmė, studentų, pasinaudojusių taikoma paramos forma procentas yra mažas. Prie mažo naudojimosi procento gali prisidėti ir amžiaus apribojimas. Nagrinėjant paskolų grąžinimo sąlygas taip pat pastebima, kad ilgiausius terminus taikančios valstybės turi didžiausią dalį studentų, pasinaudojusių studijų paskolomis. Suprantama, kad valstybės, teikdamos finansavimo paramą studijų paskolomis, nusistato joms priimtinas studijų paskolų teikimo sąlygas, tačiau lyginant valstybes matome, kad valstybėse, kuriose yra didelis pasinaudojusiųjų studijų paskolomis procentas, yra taikomos palankesnės studijų paskolų sąlygos, lyginant su kitomis valstybėmis, todėl galime daryti išvadą, kad studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos yra pagrindinė priežastis studento apsisprendimui pasinaudoti šia finansine paramos priemone.

Prisidėti prie studijų paskolų patrauklumo gali valstybės teikiamos išimčių ar galimų atleidimų nuo studijų paskolos sąlygos, pavyzdžiui kai dėl gerų rezultatų paskolos dalis gali būti sumažinta tam tikru procentu (Lenkijos atvejis), arba paskolų grąžinimo siejimas su studento pajamomis, tokiu atveju studentui mažėja rizika tapti nemokiam, nes aukštasis išsilavinimas negarantuoja darbo ir pajamų. Galime daryti išvadą: palankesnės studijų paskolų suteikimo ir grąžinimo sąlygos mažina skolos naštos riziką studentui ir prisideda prie AM studijų prieinamumo užtikrinimo.

Svarbu pažymėti, kad viena palanki studijų paskolų teikimo ar grąžinimo sąlyga studentui gali neužtikrinti finansinio saugumo, todėl siekiant tobulinti studijų paskolas pravartu analizuoti gerąsias užsienio šalių praktikas. Didžiojoje dalyje valstybių studijų paskolomis pasinaudojusiųjų procentas yra labai mažas, kai kur net nesudarantis vieno procento visų studentų, nors tam tikros sąlygos yra palankios, pavyzdžiui ilgas grąžinimo terminas. Darytina išvada, kad siekiant pritraukti daugiau studentų naudotis grąžintina finansine parama tikslinga peržiūrėti paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, bei koreguoti jas labiau atsižvelgiant į studentų poreikius ir taikant jiems priimtinas ir palankias sąlygas.

Aukštojo mokslo prieinamumo vertinimas. Studentų įsitraukimo į studijas ir sėkmingo studijų baigimo rodikliai svarbūs norint atlikti AM ES valstybėse yra prieinamumo vertinimą. Kaip jau aptarta teorinėje darbo dalyje, studijų prieinamumas susideda iš trijų studento fazių – įsitraukimo į studijas, sėkmingo studijavimo ir studijų baigimo. Siekiant įvertinti prieinamumą tikslinga apžvelgti viešai prieinamus bendrojo įsitraukimo į studijas rodiklius ir bendrąją studijų baigimo normą.

27 pav. Bendroji įsitraukimo į studijas norma 2015-2019 m. (proc.)

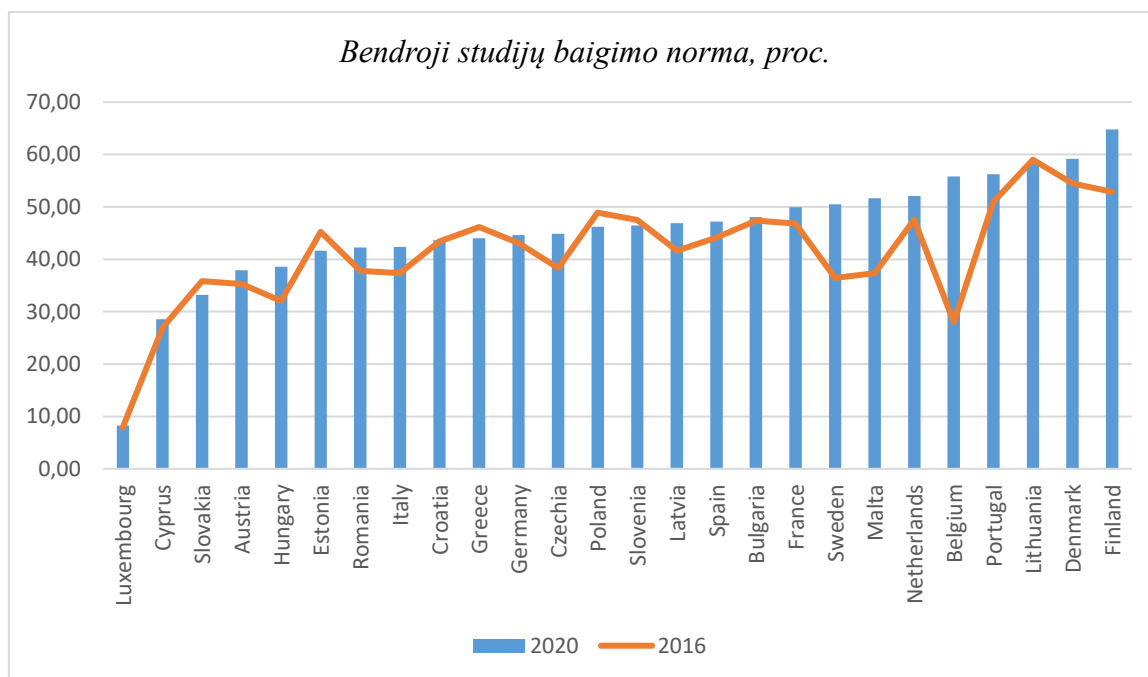
Šaltinis: UNESCO-UIS

Aukščiau pavaizduotame grafike matome šalių pasiskirstymą pagal studentų, stojančiųjų į aukštojo mokslo studijas, procentą. Virš 80 proc. studentų, 2019 m. įstojusių į AM fiksuojama devyniose ES valstybėse: Belgijoje (80 proc.), Danijoje (81 proc.), Austrijoje (86 proc.), Nyderlanduose (87 proc.), Kipre (88 proc.), Ispanijoje (92 proc.), Suomijoje (93 proc.), Latvijoje (95 proc.) ir Graikijoje (148 proc.). UNESCO pažymi, kad „didelė rodiklio reikšmė rodo aukštą visų amžiaus grupių studentų dalyvavimą aukštajame moksle“. Mažiau nei 60 proc. studentų, stojančiųjų į AM fiksuojama keturiose ES valstybėse: Vengrijoje (52 proc.), Rumunijoje (51 proc.), Slovakijoje (46 proc.) ir Liuksemburge (18 proc.). Lietuvoje, kaip ir didžiojoje daugumoje kitų valstybių, stojančiųjų studentų yra apie 70 proc.

Vertinant pokytį su 2015 m. duomenimis matomas ženklesnis skirtumas nedidelėje dalyje valstybių. Pavyzdžiui, Maltoje studentų skaičius paaugo 17 proc., Kipre – 28 proc., Latvijoje – 20 proc., Graikijoje 17 proc., Švedijoje – 15 proc. Didesnėje dalyje valstybių pokytis yra apie 5-7 proc.: Rumunijoje, Vengrijoje, Italijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Belgijoje, Austrijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje, Suomijoje. Kai kurios šalys fiksuoja sumažėjusį stojančiųjų skaičių: Slovakijoje apie -4 proc., Airijoje -2 proc., Slovėnija -3 proc., Danija -1 proc.

Apibendrinant galima teigti, kad stojančiųjų į AM studijas studentų skaičius per penkerius metus didžiojoje dalyje valstybių augo, vienos didesniu procentu (15-28 proc.), didesnėje daugumoje valstybių augo 5-7 proc. ir nedidelėje dalyje sumažėjo nuo 1 iki 4 proc. Įsitraukimo į studijas intervalas yra nuo 18 iki 148,5 proc. Žemiausias fiksuojamas Liuksemburge (18,43 proc.) ir aukščiausias Graikijoje – 148,5 proc. Kaip paaikšina UNESCO, „didelė rodiklio reikšmė rodo aukštą

visų amžiaus grupių studentų dalyvavimą aukštajame moksle“. Penkiolikoje valstybių įstojančiųjų intervalas vyrauja nuo 60 iki 80 proc., šešiose valstybėse viršija 80 proc. Visų valstybių vidurkis – 74,15 proc. Tuo tarpu Baltijos šalyse didžiausias procentas fiksuojamas Latvijoje – 94,8 proc., toliau seka Estija – 74 proc. ir Lietuva – 72 proc.

28 pav. Bendroji studijų baigimo norma (2016-2020 m.), proc.

Šaltinis: UNESCO-UIS

Vertinant valstybes pagal bendrosios studijų baigimo normos rodiklius, matome, kad aštuoniose valstybėse studijas baigusių studentų procentas viršija 50 proc.: Švedijoje 50 proc., Maltoje ir Nyderlanduose 52 proc., Belgijoje ir Portugalijoje 56 proc., Lietuvoje 58,6 proc., Danijoje 59 proc. ir Suomijoje 64,8 proc. Mažiausias procentas studentų, baigusių studijas, nesiekiantis 40 proc. fiksuojamas Vengrijoje – 38,5 proc., Austrijoje – 37,9 proc., Slovakijoje – 33 proc., Kipre – 28,5 proc. ir Liuksemburge 8,3 proc. Likusioje dalyje valstybių fiksuojamas 40-49,95 proc. studentų, baigusių studijas, skaičius.

Lyginant skirtumą su 2016 m. duomenimis matome, kad išsilavinimą įgijusių studentų augimas fiksuojamas Švedijoje ir Maltoje (+14 proc.), Belgijoje (+27 proc.), Suomijoje (+12 proc.). Taip pat fiksuojamas ir išsilavinimą įgijusių studentų sumažėjimas: Estijoje -4 proc., Graikijoje -3 proc., Slovakijoje -2 proc. Keturiolikoje valstybių matome studijas baigusiųjų studentų 40-50 proc. intervalu. Šešiose nuo 50-60 proc. Keturiose valstybėse rezultatai nesiekia 40 proc. (Austrija, Kipras, Liuksemburgas ir Slovakija). Visų valstybių vidurkis – 49 proc.

Apibendrinant išanalizuotus rodiklius galime matyti, kad bendras įsitraukimo į studijas vidurkis ES valstybėse siekia 74 proc. 2019 m. keturios valstybės nesiekė 60 proc. studentų įsitraukimo – Vengrija, Rumunija, Slovakija, Liuksemburgas, taigi galime daryti išvadą, kad šiose valstybėse įsitraukimo į studijas prieinamumas yra žemas. Virš 80 proc. įsitraukimo į studijas fiksuojama 9 valstybėse - Belgijoje, Danijoje, Austrijoje, Nyderlanduose, Kipre, Ispanijoje, Suomijoje, Latvijoje ir Graikijoje. Iš duomenų darome išvadą, kad šiose valstybėse įsitraukimo į studijas prieinamumas yra didelis, taip pat svarbu pažymėti, kad didžioji dalis šių valstybių priklauso ekonomiškai stipresniųjų valstybių grupei. Likusi dalis ES valstybių patenka į 60-80 proc. įsitraukimo intervalą. Tarp šių valstybių turime ir Lietuvą. Šios grupės valstybių studijų įsitraukimo prieinamumas yra vidutinis. Kalbant apie studijų baigimo rodiklius galime pastebėti, kad 30 proc. valstybių studijų baigimo rodikliai viršija 50 proc.: Švedija, Malta, Nyderlandai, Belgija, Portugalija, Lietuva, Danija, Suomija, todėl daroma išvada, kad studijų prieinamumas pagal studijų baigimo rodiklius šiose valstybėse yra didžiausias. Mažiausią procentą baigusiujų studijas turi penkios valstybės: Vengrija, Austrija, Slovakija, Kipras, Liuksemburgas. Taigi čia daroma išvada, kad studijų prieinamumas yra žemiausias. Likusi dalis valstybių patenka į 40-50 proc. intervalą. Šių šalių studijų prieinamumą galima vertinti vidutiniu.

3.3. Nyderlandų, Lietuvos ir Bulgarijos atvejis

Siekiant platesnės ES valstybėse taikomų grąžintinos finansinės paramos priemonės - studijų paskolų analizės pasirinkome tris ES valstybes. Viena ES valstybė – Nyderlandai - pasirinkta iš ekonomiškai stipresnių valstybių grupės ir joje dominuoja didelis pasinaudojusiųjų studijų paskolomis procentas, kita valstybė – Bulgarija - iš ekonomiškai silpnesnių valstybių grupės su mažu pasinaudojusiųjų studijų paskolomis procentu. Trečiąją valstybę pasirinkta Lietuva, siekiant plačiau apžvelgti studijų paskolų sąlygas ir pateikti rekomendacijas grąžintinos finansinės paramos tobulinimui. Analizei naudosime teisės aktus ir visus kitus prieinamus duomenis, siekiant kuo detaliau pateikti visus galimus duomenis, susijusius su studijų paskolomis.

Nyderlandų Karalystė

Nyderlandai priklauso ekonomiškai stipresnių valstybių grupei. Šalyje skaičiuojamas BVP vienam gyventojui 2021 m. 32 proc. viršijo ES šalių vidurkį. Valstybės išlaidos švietimui sudaro 5,1 proc. nuo BVP. Šalyje 100 proc. studentų moka už aukštojo mokslo studijas. Taip pat pažymėtina, kad valstybėje taikomos abi, grąžintina ir negrąžintina finansinės paramos priemonės. Taikomų

dotacijų rūšis – poreikiais grįstos dotacijos. 2022 m. dotacijų gavėjų procentas siekė 31 proc., skiriamų dotacijų sumos svyruoja nuo 0 iki 5028 Eur per metus, dažniausiai taikoma 3690 Eur per metus suma. Studijų paskolų pasinaudojimo procentas – 57 proc. ir jis yra vienas didžiausių tarp visų ES valstybių (valstybė užima antrą vietą pagal pasinaudojimo mastą). Vertinant studijų prieinamumo rodiklius, Nyderlanduose bendra įsitraukimo į studijas norma 2019 m. siekė 87 proc., bendra studijų baigimo norma – 52 proc. ir tai yra vieni iš aukščiausių studijų prieinamumo rodiklių tarp visų ES rodiklių.

Studijų paskolos Nyderlanduose yra prieinamos ir piliečiams, ir tarptautiniams studentams, tačiau norėdami pasinaudoti studijų paskola, studentai turi būti Nyderlandų piliečiai arba turėti tokias pačias teises: būtina gyventi šalyje, turėti soc. draudimo numerį bei darbo vietą.

Valstybės teikiamos studijų paskolos yra dviejų rūšių – studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.

Studijų kainai apmokėti taikomos sąlygos:

- Amžiaus apribojimas iki 56 metų (įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą programą);
- Paskolos grąžinimas per 15 metų;
- 2023 metais šių paskolų palūkanos - 1,78 proc. per metus (iki 2023 m. palūkanų norma buvo lygi 0 proc.)

Lengvatinė paskola pragyvenimo išlaidoms padengti:

- Gali pasinaudoti asmuo iki 30 metų amžiaus;
- Gali pats nusistatyti jam reikalingą sumą, neviršijant nustatyto limitu (527,60 Eur.);
- Taikomos papildomos sąlygos studijų paskolos sumai: bendra valstybės paramos (lengvatinė paskola ir finansinė parama) suma negali viršyti 957,87 Eur. per mėnesį;
- Paskola pradedama grąžinti po 24 mėn. po studijų baigimo;
- Paskolos grąžinimo terminas - 35 metai;
- Paskolos įmokos priklausys nuo pajamų. Mokestis nebus didesnis nei 4 proc. nuo minimalaus atlyginimo;
- 2023 metais paskolų palūkanos - 0,46 proc. per metus. Pastaraisiais metais palūkanų norma buvo 0 proc.

Papildomos lengvatos - jeigu studento šeimos pajamos neviršija 40 tūkst. eurų per metus, studentas gali pretenduoti į negrąžinamą subsidiją, kuri gali siekti ir 413 eurų per mėnesį. Šią subsidiją studentas privalėtų grąžinti tik tuo atveju, jeigu studijų nebaigtų.

Siekiant išsiaiškinti Nyderlandų pateikiamą informaciją apie studijų paskolas, nagrinėjome internetinėje erdvėje esančią informaciją, kurioje radome studijų paskolų skaičiuokles. Studijų paskolų skaičiuoklių analizė leidžia daryti išvadas:

- Paskolos skaičiuoklė informatyvi, pildymas pradedamas nuo pajamų ir išlaidų sąrašo. Automatiškai sistema pateikia kokia preliminarini suma studentui (per mėn.) yra reikalinga (tačiau studentas pats renkasi, kokią sumą nori pasiskolinti). Studijų paskola yra susieta su kitomis teikiamomis paramomis: „Studentų finansavimą sudaro 4 dalys: paskola su palūkanomis, studentų parama kelionėms, papildoma stipendija ir paskola už mokslą“ (Dienst Uitvoering Onderwijs, 2023). Siekiant, kad studijos būtų baigtos laiku, valstybė skatina studentus: papildomos stipendijos ir paramos kelionėms per 10 metų pabaigus studijas yra negrąžinamos. Toliau seka papildomos pašalpos skaičiuoklė, kurioje vedamos tėvų metinės pajamos. Galutiniame rezultate gauname preliminarinius studijų paskolos paskaičiavimus.
- Žemiau pateiktame paveiksle pateiktas pavyzdys iš Nyderlandų oficialios svetainės: <https://duo.nl/apps/rekenhulp-studiefinanciering/index.html?taal=en#/profiel>
- Pavyzdžiui paėmėme 2400 eurų paskolą. Skaičiuojant paskolą ir visas sąlygas yra aiškiai pateikiama, kokios paramos bus „dovanojamos“, kokias įmokas reikės mokėti, nuo kokių pajamų ji bus pradedama skaičiuoti ir kokia bus galutinė mokėjimų suma. Pastaba: kuo mažesnis paskolos grąžinimo terminas, tuo mažesnę sumą reikės grąžinti. Žemiau pateiktuose skaičiavimuose turime 3 metams paimtą 2449 Eur paskolą. Po trijų metų grąžinama tik 17 Eur daugiau. Jeigu paskola imama 35 metams (skaičiuoklėje galima nustatyti grąžinimo terminą), tai paskolos grąžinama suma sieks 2651 Eur (tai yra tik 202 Eur daugiau).

Student loan with diploma

Calculations are based on an example interest rate of 0.46%

With diploma

Without diploma

Borrowed	€ 2,400.-
If you already have a student interest bearing loan with DUO, please enter the amount of that loan. We'll add the 2 loans together. We'll calculate your repayments on that basis.	
Student loan for previous course	€ 0.-
Supplementary grant	gift
Student travel product	gift
Interest during studies	€ 23.-
Student loan after studies	€ 2,423.-

Student loan repayment

On the basis of your income DUO will calculate how much you can repay each month. If you have a partner, his or her income will also be taken into account.

+ Your income when you start making repayments	€ 3200.-
+ Your repayment phase	3 years € 185.- less interest then in 35 years.

You'll repay	€ 68.- per month
In 3 years you'll pay	€ 2,466.-
Including (notional) interest	€ 17.-

29 pav. Studijų paskolos pragyvenimo išlaidoms skaičiuoklė Nyderlanduose

Šaltinis: Dienst Uitvoering Onderwijs

Apibendrinant galima teigti, kad Nyderlanduose yra gerai išvystyta AM finansinės paramos sistema studentams. Studijų paskolos yra siejamos su kitomis finansinės paramos priemonėmis. Nors studijų paskoloms yra taikomas amžiaus cenzas, tačiau jis yra logiškai pagrįstas. Studijų kainai apmokėti (įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą programą) paskola gali pasinaudoti studentas iki 56 metų amžiaus, pragyvenimo išlaidoms padengti – iki 30 metų amžiaus. Studijų paskolų grąžinimo trukmė ir palūkanos skiriasi nuo paskolos rūšies. Vienas iš išskiriamų teigiamų bruožų – studijų paskolų grąžinimas yra siejamas su asmens būsimomis pajamomis. Tai reiškia, kad studentui ženkliai sumažėja rizika likti nemokiu. Išanalizavus internetinėje erdvėje teikiamą informaciją apie studijų paskolas galima daryti išvadą, kad Nyderlanduose įdiegta aiški, plati ir paprasta informacinė sistema, kurioje yra nurodytos visos studento galimybės gauti valstybės finansuojamas studijų paramas. Taip pat studentui sudaryta galimybė skaičiuoklėje atlikti skaičiavimus studijų paskolai gauti. Skaičiuoklė informatyvi, leidžianti įvertinti studento poreikius, yra galimybė pasirinkti reikiamą paskolos sumą (neviršijant nustatytų ribų), galimybė rinktis grąžinimo laikotarpį ir matyti kokią paskolos sumą ir kokiomis įmokomis reikės grąžinti. Vertinant studijų prieinamumą galima teigti, kad Nyderlanduose yra gerai išvystyta studijų paskolų sistema (57 proc. pasinaudojusių studijų paskola) su geromis studijų paskolų sąlygomis turi didelę ir teigiamą įtaką studijų prieinamumui.

Lietuvos Respublika

Trumpai apžvelkime jau analizuotus duomenis apie Lietuvą: 2021 m. BVP vienam gyventojui siekė 88 proc., atsiliekame 12 proc. nuo ES vidurkio, todėl patenkame į ekonomiškai silpnųjų valstybių grupę. Lietuvoje išlaidos švietimui 2021 m. siekė 4,8 proc. nuo BVP ir tai yra 0,3 proc. mažiau nei Nyderlanduose ir 0,5 proc. daugiau nei Bulgarijoje. Pagal naujausius Eurostat duomenis 2022 m. už aukštąjį mokslą mokėjo 45 proc. studentų (2020 m. 34,4 proc.), taigi matome padidėjusį procentą mokančiųjų įmokas už studijas. Lietuvoje teikiamos dviejų rūšių negrąžintinos paramos formos – poreikiais grįstos dotacijos ir nuopelnais grįstos dotacijos. Nustatytas ir galimų dotacijų intervalas: poreikiais grįstų dotacijų suma svyruoja nuo 3276 - 6851 Eur per metus, Eurydice duomenimis dažniausiai studentams išmokama 3276 Eur per metus. Tuo tarpu nuopelnais grįstų dotacijų suma svyruoja nuo 590-2760 Eur. Dažniausiai išmokama 690 Eur per metus suma. Poreikiais grįstų dotacijų 2022 m. buvo suteikta 2 proc. studentų, nuopelnais – 10 proc. Studijų paskolų sistema yra įdiegta, 2019 m. studijų paskolų pasinaudojimo mastas siekė 6 proc. visų studentų, 2022 metais studentų procentas padidėjo, tačiau neženkliai. Pasak Fondo Paskolų skyriaus vedėjos K. Novickienės, 2022 m. studijų paskolų sutartis sudarė virš 6,5 tūkst. studentų. Ir tai yra keliais šimtais daugiau nei 2021 m. Vertinant studijų prieinamumo rodiklius, Lietuvoje bendra

įsitraukimo į studijas norma 2019 m. siekė 72 proc., bendra studijų baigimo norma – 58 proc. ir tai yra vieni iš aukštesnių studijų prieinamumo rodiklių tarp visų ES rodiklių, ypatingai vertinant studijų baigimo rodiklį.

Valstybėje teikiamos trijų rūšių studijų paskolos: studijų kainai apmokėti, pragyvenimo išlaidoms padengti ir paskola dalinėms studijoms pagal tarptautines (tarpžinybines) sutartis. Nagrinėsime tik magistro darbui aktualias paskolas: studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.

Paskola studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti turi vienodas sąlygas:

- Pasinaudojimui paskola amžiaus cenzu nėra, tačiau paskola studentui gali būti suteikta tik jei jis yra įtrauktas į Valstybinio studijų fondo sąrašą;
- Teikti paskolos paraiškas galima tik tam tikrais valstybės nustatytais terminais;
- Grąžinimas per 15 metų, bet ne vėliau nei iki 65 m.;
- Grąžinimas pradedamas po 12 mėn. po studijų baigimo;
- Palūkanų norma – 2,1 proc. + 3 mėn. Euribor, palūkanas studijų metu gali kompensuoti valstybė;
- Atleidimas nuo paskolos grąžinimo gavėjui mirus arba galimas atleidimas nuo paskolos studijų kainai sumokėti, jeigu skolininkui nustatytas 45 procentų ar mažesnis darbingumo lygis;
- Paskolos atidėjimas: studentas, pasinaudojęs paskola, gali prašyti atidėti paskolos grąžinimo terminą, jeigu jo šeimos pajamos per mėn. vienam šeimos nariui paskutinių 6 mėnesių intervale buvo iki 50 procentų didesnės už valstybės remiamų pajamų dydį (ne daugiau kaip 235,50 Eur., nes valstybės remiamų pajamų dydis nuo 2023 m. - 157 Eur.). Paskolos grąžinimas gali būti atidedamas 5 kartus po 1 metus.

Pavyzdys: Studento paimta paskola studijų kainai apmokėti – 2000 Eur. Po 20 metų (4 metai studijos + 12 mėn. po studijų baigimo ir 15 metų paskola) skolininkas grąžina 3305 Eur. (Pavyzdys pateiktas AB Swedbank banko 2023 m. paskaičiavimais, įkeltas į VSF tinklalapį).

Internetinėje erdvėje pavyko surasti paskolos skaičiuoklę tik banko, teikiančio studijų paskolas, puslapyje. Skaičiuoklė nėra informatyvi. Joje pateikiami tik baziniai duomenys (nuo paskolos sumos gali matyti tik preliminarą mėnesinę įmoką), paskolos trukmė nekeičiama, palūkanas turi pasirinkti pats ir pateikta nuoroda į paraiškos pildymą. Pagrindinė informacija yra pateikiama „Mano vyriausybė“ tinklalapyje. Tinklalapis informatyvus ir aiškus, visi pagrindiniai klausimai

studijų paskolų klausimu yra aptarti. Vietoje paskolos skaičiuoklės yra pateiktas vieno galimo paskolos varianto mokėjimo grafikas ir preliminarai paskolos sutartis.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje studijų paskolos nėra populiari studijų finansinės paramos priemonė. Studentų, sudarančių studijų paskolų sutartis nėra daug, lyginant su Nyderlandais. Studijų paskolos nėra siejamos su dotacijomis, ši paramos sistema veikia, kaip savarankiška paramos priemonė. Nors paskolai gauti amžiaus cenzas nėra, tačiau studentas turi būti įtrauktas į VSF sąrašus, kaip potencialus paskolos gavėjas. Taip pat paskolos yra išduodamos tik tam tikrais nustatytais terminais. Fiksuojamas 2,1 + 3 mėn. Euribor palūkanų normos procentas paskoloms. Paskolos grąžinimo terminas – 15 m. abiem galimoms studijų paskoloms. Išnagrinėjus pateiktą pavyzdinį mokėjimo grafiką matome, kad paskolos grąžinamos sumos palūkanos sudarys net 65 proc. paimtos paskolos sumos (preliminariais skaičiavimais nuo 2000 Eur pasiskolintos sumos, grąžinti reikės 3305 Eur). VSF, kuriojantis studijų paskolas, neturi sistemoje studijų paskolų skaičiuoklės, kuri padėtų studentui įsivertinti galimybes ir matyti bendrą paskolos sumą. Siekiant platesnio studentų susidomėjimo paskolomis, būtina tobulinti informacinę sistemą.

Bulgarijos Respublika

Šalyje BVP vienam gyventojui 2021 m. siekė 55 proc. lyginant su ES vidurkiu (ES-100) ir buvo pats mažiausias tarp visų ES valstybių. Išlaidos švietimui tais pačiais metais siekė 4,3 proc. nuo BVP. Tarp trijų lyginamų šalių yra mažiausios. Už AM moka 100 proc. studentų. Teikiama trijų rūšių negrąžintina finansinė parama: poreikiais (2022 m. 9 proc.) ir nuopelnais (2022 m. 15 proc.) grįstos dotacijos ir universalios (2022 m. 1 proc.) dotacijos. Dotacijų sumos taip pat yra žemiausios visoje ES: visų dotacijų vidurkis siekia apie 600 Eur per metus. Vertinant studijų prieinamumo rodiklius, Bulgarijoje bendra įsitraukimo į studijas norma 2019 m. siekė 73,3 proc., bendra studijų baigimo norma – 48 proc. Pastarasis rodiklis yra vienas iš žemesnių, lyginant visas ES valstybes.

Studijų paskolos Bulgarijoje teikiamos dviejų rūšių: studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti. Sąlygos:

- Asmuo turi būti iki 35 metų amžiaus;
- Pirmas išsilavinimas;
- Palūkanų normos gali siekti iki 7 proc.
- Grąžinimas pradedamas po 12 mėn. po studijų baigimo;

- Grąžinimo terminas iki 10 metų;
- Paskolos nurašymas galimas mirties, neįgalumo (daugiau nei 70 proc.) ir antro ar paskesnio vaiko gimimas arba visiškas įvaikinimas per 5 metus nuo lengvatinio laikotarpio pabaigos.

Išsamios, aiškios, vienoje vietoje pateikiamos informacijos apie Bulgarijos teikiamas studijų paskolas internetinėje erdvėje aptikti nepavyko. Skaičiuoklė taip pat neaptikta. Dalis informacijos yra bankų internetiniuose portaluose. Nemaža dalis Bulgarijos bankų teikia paskolas, tačiau vienos bendros sistemos, kurioje būtų visi duomenys apie paskolas rasti nepavyko. Bankų internetiniuose puslapiuose galima rasti dalį informacijos apie studijų paskolas.

Apibendrinant galime teigti, kad studijų paskolų mažą pasinaudojimo procentą galėjo lemti aukštas palūkanų normų procentas, trumpas paskolos grąžinimo terminas ir amžiaus bei išsilavinimo apribojimai. Taip pat labai silpna studijų paskolų informacinė sistema. Vertinant tai, kad Bulgarijoje 100 proc. studentų moka studijų įmokas ir tik apie 25 proc. (bendras visų suteiktas dotacijų procentas) studentų gauna dotacijas, studijų paskolos yra svarbi studijų prieinamumo priemonė, tačiau vertinant studijų paskolų sąlygas ir pasinaudojimo mastą galima teigti, kad šioje valstybėje studijų paskolos yra neveiksni arba įtakos studijų prieinamumui neturinti finansinė paramos priemonė.

14 lentelė. Studijų paskolų sąlygos Lietuvoje, Nyderlanduose ir Bulgarijoje

	Nyderlandai	Lietuva	Bulgarija
<i>Teikiamų paskolų rūšys</i>	Studijų kainai apmokėti (SKA) ir pragyvenimo išlaidoms padengti (PIP)	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti
<i>Suteikimo sąlygos</i>	Iki 56 m. (SKA) ir iki 30 m. (PIP)	Tik patekus į VSF sąrašus	Iki 35 m. ir neturint AM išsilavinimo
<i>Palūkanos</i>	1,78 proc. (SKA) ir 0,46 proc. (PIP);	2,1 proc. +3 mėn. Euribor	Iki 7 proc.
<i>Grąžinimo pradžia (po studijų baigimo)</i>	Po 24 mėn.	Po 12 mėn.	Po 12 mėn.
<i>Grąžinimo sąlygos</i>	15 m. (SKA) ir 35 m. (PIP)	15 m.	10 m.
<i>Grąžinimas atsižvelgiant į pajamas</i>	Taip, grąžinimas tik uždirbant daugiau nei MMA	Nėra	Nėra

Atleidimas nuo paskolos	Po 35 metų negrąžintos skolos atsisakoma. Taip pat galima sumažinti išmokas, kai pajamos sumažėja bent 15 %.	Mirties atveju arba neįgalumo nuo 55 proc.	Mirties atveju arba neįgalumas 70 proc.
Informacinė svetainė	Yra	Yra	Nėra
Paskolos skaičiuoklė	Yra	Nėra	Nėra
Studentų, turinčių paskolą, proc. (2019 m.)	57 proc.	6 proc.	Iki 1 proc.
Bendroji įsitraukimo į studijas norma 2019 m. (proc.)	87 proc.	72 proc.	73,3 proc.
Bendroji studijų baigimo norma 2020 m. (proc.)	52 proc.	58 proc.	48 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Palyginus visų trijų valstybių studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, taikomas palūkanų normas, įvertinę informacinę sistemą, pasinaudojimo mastą, matome, kad ekonomiškai stipresnėje valstybėje, Nyderlanduose, yra taikomos palankiausios studijų paskolų sąlygos studentams. Nyderlandai taiko mažiausią procentą palūkanų normos (iki 2023 m. jis buvo lygus nuliui), tuo tarpu Bulgarijoje palūkanos gali varijuoti net iki 7 proc. (nustatyta valstybės riba). Taip pat Nyderlandai, tarp lyginamų valstybių, vieninteliai atsižvelgia į studento būsimas pajamas siekiant nustatyti grąžinamos paskolos dydį, taip sumažinant studentui riziką likti nemokiam ir negebėti tvarkytis su po studijų laukiančiais finansiniais įsipareigojimais. Lietuvoje nėra vertinamos studento būsimos pajamos, tačiau yra galimybė atidėti studijų mokėjimą metams laiko iki 5 kartų, kai šeimoje pajamos asmeniui neviršija 235,50 Eur., 2023 m. (MMA Lietuvoje 2023 m. „į rankas“ yra 633 Eur). Lietuvoje ir Bulgarijoje paskola nurašoma tik mirties ir neįgalumo atveju, Nyderlanduose – jeigu asmens pajamos neviršija MMA, po 35 m. paskola nurašoma. Taip pat Nyderlanduose gerai veikia informacinė sistema kartu su paskolos skaičiuokle, kurioje studentas gali numatyti, paskolos dydžio poreikį (pragyvenimo išlaidoms), kokias įmokas reikės atlikti pasirenkant grąžinimo terminą ir kokia galutinė paskolos suma bus sumokėta. Lietuvoje veikia kiek paprastesnė informacinė sistema, be paskolos skaičiuoklės. Informacija pateikta vienoje vietoje, esminė ir aiški. Trūkumas tik paskolos skaičiuoklėje, arba jos nebūvime. Bulgarijoje informacinės sistemos studijų paskolų tema aptikti nepavyko. Kiekvienas bankas, teikiantis paskolą, savo tinklalapyje yra įkėlęs dalį informacijos apie teikiamas studijų paskolas. Skaičiuoklės taip pat aptikti nepavyko.

Vertinant prieinamumo rodiklius, matome, kad Nyderlanduose įsitraukiančiųjų į studijas yra 87 proc. ir tai yra didžiausias įsitraukimo procentas vertinant visas tris valstybes. Studijų baigimo procentas

2020 m. buvo lygus 52 proc. Lietuvoje įsitraukimas į studijas yra žemiausias – 72 proc., tačiau baigimo procentą turime aukščiausią. Bulgarijoje įsitraukimo procentas 1,3 proc. aukštesnis už Lietuvos rodiklį, tačiau fiksuojamas žemiausias baigimo procentas – 48 proc. Apibendrinus rezultatus galime teigti, kad Nyderlanduose ir Lietuvoje bendras studijų prieinamumas yra aukštesnis nei Bulgarijoje.

Atlikus lyginamąją trijų šalių analizę, galima teigti, kad esminės priežastys, kurios lemia studentų potraukį naudotis studijų paskolomis yra studijų paskolų rūšis, teikimo ir grąžinimo sąlygos, taikoma palūkanų norma, aiški informacinė sistema. Išvados kyla iš atliktos analizės lyginant studijų paskolomis pasinaudojusiųjų mastą ir studijų paskolų sąlygas nagrinėtose valstybėse. Geriausias paskolų sąlygas (tai patvirtina ir naudojimosi mastas) studentams siūlo Nyderlandai. Vienas iš didžiausių prioritetų – grąžinimas atsižvelgiant į studento pajamas, puikiai išvystyta informacinė sistema, ilgas grąžinimo laikotarpis (paskolos pragyvenimo išlaidoms net 35 metai), žemos palūkanos.

Kiek kitokia situacija yra Lietuvoje, kur studentas abi paskolas turi grąžinti per 15 metų, palūkanos yra didesnės, paskolos grąžinimas nėra siejamas su studento pajamomis. Studentų, pasinaudojusių šia paramos forma nėra daug – 2019 m. buvo apie 6 proc. Bulgarijos paskolų sistemoje vyrauja amžiaus ir aukštojo išsilavinimo apribojimas, aukšta palūkanų norma, trumpiausias grąžinimo laikas (10 m.). Naudojimosi procentas taip pat nesiekia net 1 proc. visų studentų.

Išanalizavus ir įvertinus visų trijų valstybių rodiklius, studijų paskolų sąlygas ir pasinaudojimo mastą galime teigti, kad Nyderlanduose yra geriausiai išvystyta studijų paskolų sistema ir ji turi didžiausią įtaką studijų prieinamumui. Lietuvoje taikomos studijų paskolų sąlygos ir jomis pasinaudojusiųjų mastas rodo, kad studijų paskolos, kaip finansinė paramos priemonė turi mažą įtaką studijų prieinamumui. Bulgarijos valstybėje taikomos prasčiausios studijų paskolų sąlygos, lyginant su kitomis valstybėmis ir jų taikomomis studijų paskolų sąlygomis bei atsižvelgiant į mažiausią procentą pasinaudojusiųjų parama (nesiekiančiu 1 proc. visų studentų) studijų paskolų sistema turi itin mažą įtaką studijų prieinamumui.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė išryškino aukštojo mokslo svarbą žmogui ir valstybei, studijų finansavimo ir finansinės paramos priemonių svarbą studentui. Didėjantis AM masiškumas lėmė AM finansavimo diversifikavimą, kartu iškeldamas studijų prieinamumo problemą. Sprendžiant prieinamumo klausimą valstybės įsidiegė grąžintiną finansinės paramos priemonę - studijų paskolas. Studijų paskolos valstybėse gali skirtis savo rūšimi, teikimo ir grąžinimo sąlygomis, atleidimo nuo paskolos sąlygomis, palūkanų norma ir studijų paskolų administravimo struktūra. Studijų paskolos suteikia galimybę studentams gauti finansinę paramą studijų įmokoms susimokėti arba pragyvenimo išlaidoms padengti, kartu tai padeda užtikrinti, kad aukštojo mokslo finansavimas būtų tvarus ir subalansuotas, o aukštasis mokslas teisingas ir prieinamas visiems gebantiems studijuoti asmenims.
2. Aukštojo mokslo prieinamumo ir jį ribojančių veiksnių analizė atskleidė, kad prieinamumas yra siejamas su teisingumu, kurio tikslas yra suteikti galimybes asmeniui ne tik įstoti, bet ir sėkmingai studijuoti bei baigti aukštąjį mokyklą. Studijų prieinamumo veiksniai skirstomi į nuo asmens priklausomus ir nepriklausomus. Valstybių tikslas užtikrinti AM prieinamumą studentams ir sudaryti vienodas sąlygas studijuoti, nepriklausomai nuo jų socialinės - ekonominės padėties, lyties, tautybės, religijos ir kitų nuo studento nepriklausomų veiksnių.
3. Išnagrinėjus AM studijų paskolų modelių ir AM prieinamumo vertinimo metodikas, AM studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui tyrimo metodikas, buvo identifikuoti pagrindiniai AM studijų paskolų įtakos AM studijų prieinamumui vertinimo rodikliai. Tyrimui pasirinkti rodikliai: BVP vienam gyventojui; Valstybių išlaidos AM; Valstybių išlaidos studentui; Studentų, mokančių studijų, dalis; Valstybinių finansinių priemonių taikymas valstybėse; Negrąžintinos finansinės paramos – dotacijų gavėjų dalis; Dotacijų dydis; Studentų, turinčių studijų paskolas, dalis; Studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos; Bendra įstojusiųjų į AM norma, Bendra baigusiujų studijas norma.
4. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad AM finansinės paramos priemonės studijų paskolos ir studijų dotacijos yra teikiamos kartu daugelyje ES šalių. Kai kurios šalys abi finansinės paramos formas teikia kaip vieną „paketą“, kitos – kaip atskiras paramos priemones. Ir tik nedidelė dalis ES valstybių yra pasirinkusi teikti finansinę paramą studentams tik studijų dotacijomis: Ispanija, Čekija, Rumunija, Slovėnija, Austrija, Kroatija. Šalių, taikančių tik studijų paskolas, kaip finansinės paramos priemonę, tarp ES valstybių nėra.

5. Studijų paskolų, kaip grąžintinos finansinės paramos priemonės netaiko 44 proc. ES bloko valstybių. 15 proc. valstybių studentų, turinčių paskolą, yra iki 1 proc. ir tik trijose ES valstybėse paskolų paėmimo procentas yra ženkliai didesnis – nuo 49-55 proc. Analitinėje dalyje išanalizuotas BVP rodiklis atskleidė ekonominį skirtumą tarp valstybių ir leido jas sugrupuoti į ekonomiškai stipresnes ir silpnesnes valstybių grupes. Tyrimo metu grupavimas atskleidė, kad ekonomiškai stipresnėse valstybėse pasinaudojusiųjų studijų paskolomis procentas yra ženkliai didesnis lyginant su ekonomiškai silpnesnių valstybių grupe ir studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygos studentui yra palankesnės. Išryškėję studijų paskolų privalumai: studijų paskolų siejimas su būsimomis studento pajamomis, žemas palūkanų procentas ir ilgesnis studijų paskolos grąžinimo terminas.
6. Atlikus lyginamąją trijų šalių studijų paskolų analizę galima daryti išvadą, kad esminės priežastys, kurios lemia studentų potraukį naudotis studijų paskolomis yra studijų paskolų rūšis, teikimo ir grąžinimo sąlygos, taikoma palūkanų norma, aiški informacinė sistema. Aukščiausias studijų paskolų pasinaudojimo procentas atskleidė palankiausias studijų paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas, siūlomas Nyderlanduose. Išryškėję privalumai – grąžinimas atsižvelgiant į studento pajamas, puikiai išvystyta informacinė sistema, ilgas grąžinimo laikotarpis (paskolos pragyvenimo išlaidoms net 35 metai) ir žemos palūkanos. Lietuvoje taikomos studijų paskolų sąlygos didesnės įtakos studijų prieinamumui neturi. Bulgarijos valstybėje taikomos studijų paskolos turi žemiausią įtaką studijų prieinamumui iš visų trijų valstybių.

REKOMENDACIJOS

ES valstybėms, įgyvendinančioms Europos Komisijos keliamus tikslus ir siekiančioms didinti aukštojo mokslo prieinamumą (galimybę siekti aukštojo mokslo visiems asmenims gebantiems studijuoti, nepriklausomai nuo jų ekonominės ar socialinės padėties ir kitų priežasčių) per studijų paskolas rekomenduojama:

1. *Tobulinti informacinę sistemą*, kurioje būtų galima rasti aiškiai pateikiamą pilną informaciją apie studijų paskolas, taip pat suprogramuoti ir įkelti į tą pačią sistemą studijų paskolos skaičiuoklę, kurioje būtų galima apsiskaičiuoti būsimas mėnesines įmokas, grąžintiną sumą ir kt. (pavyzdį galima imti iš Nyderlandų) Aiški ir paprasta informacinė sistema bei skaičiuoklė įneš aiškumo ir sudarys platesniam studentų (būsimų studentų) ratui įsivertinti savo galimybes.
2. Peržiūrėti biudžetą ir didinti AM finansavimą su tikslu *keisti studijų paskolų grąžinimo sąlygas*, studento naudai: ilginant studijų paskolų grąžinimo terminą, sudarant papildomas sąlygas studijų paskolos nurašymui: daliai aukštus rezultatus pasiekusių studentų nurašyti studijų paskolas; po 35 metų neuždirbant didesnio atlyginimo nei MMA, nurašyti paskolą.
3. Pagal galimybes įdiegti studijų paskolas, susietas su studento būsimomis pajamomis. Taip studentui užtikrinant finansinį saugumą, kadangi aukštojo mokslo studijos negarantuoja studentui darbo ir pajamų.
4. Studijų paskolų sąlygos nepalankioje padėtyje esantiems studentams turėtų būti palankesnės t. y. labiau subsidijuojamos valstybių: studijų paskolų grąžinimas siejamas su pajamomis; sumažintos palūkanų normos; pratęstas lengvatinis laikotarpis prieš grąžinant; ilgesnis grąžinimo laikotarpis; dalinis paskolos atleidimas tam tikrais atvejais (esant aukštiems akademiniais pasiekimams ir kt.).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Altbach, P. G., Reisberg, L., ir Rumbley, L. E. (2019). *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Brill.
2. Ambras, A., ir Švedaitė, E. (2014). Studentų kreditavimo sistema Lietuvoje. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, (13), 83-91.
3. Bartekova, M., ir Šlahor, L. (2018). The Role Of Student Loans Subsidized By The State In The Slovak Banking Sector. *In CBU International Conference Proceedings* (Vol. 6, pp. 40-45).
4. Bikulčiūtė, Rūta, ir Rimantas Želvys. 2015. „Studijų paskolų efektyvumo veiksniai“. *Acta Paedagogica Vilnensia* 34: 117-130. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/288855040_STUDIJU_PASKOLU_EFEKTYVUMO_VEIKSNIAI, (žiūrėta 2022-12-12)
5. Bolonijos procesas ir Europos aukštojo mokslo erdvė. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-educationarea_lt, (žiūrėta 2022-11-10)
6. Callender, C., ir Mason, G. (2017). Does student loan debt deter higher education participation? New evidence from England. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 671(1), 20-48.
7. Chapman, B., ir Doris, A. (2019). Modelling higher education financing reform for Ireland. *Economics of education review*, 71, 109-119.
8. Chapman, B., Dearden, L., ir Doan, D. (2022). How should governments finance student loans? Lessons from around the world 1. *In Critical Perspectives on Economics of Education* (pp. 21-42). Routledge.
9. Clancy, P. (2015). *Irish higher education: a comparative perspective*. Institute of Public Administration.
10. Clancy, P., ir Goastellec, G. (2007). Exploring access and equity in higher education: Policy and performance in a comparative perspective. *Higher Education Quarterly*, 61(2), 136-154.
11. Clausen, T. (2020). From decentralized means-testing to the centralized management of stipends and loans. The administration of student financial aid in Denmark 1950–2000. *Journal of Educational Administration and History*, 52(4), 344-356.
12. Clancy, P., ir Goastellec, G. (2007). Exploring access and equity in higher education: Policy and performance in a comparative perspective. *Higher Education Quarterly*, 61(2), 136-154.

13. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. The European Higher Education Area - Achieving the Goals. Bergen. - 2005, p. 4. internetinė prieiga:
http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/BFUG_Board_meeting/54/4/BFUGB8_5_final_580544.pdf, (žiūrėta 2022-12-10)
14. Curaj, A., Deca, L., ir Pricopie, R. (2018). *European higher education area: The impact of past and future policies* (p. 721). Springer Nature.
15. Curaj, A., Matei, L., Pricopie, R., Salmi, J., ir Scott, P. (2015). *The European higher education area: Between critical reflections and future policies* (p. 898). Springer Nature.
16. Curaj, A., Deca, L., ir Pricopie, R. (2020). *European higher education area: Challenges for a new decade* (p. 596). Springer Nature.
17. Czarnecki, K., Korpi, T., ir Nelson, K. (2021). Student support and tuition fee systems in comparative perspective. *Studies in Higher Education*, 46(11), 2152-2166.
18. Dachi, H. A. (2021). Student Loans Financing in Tanzania. *International Journal of African Higher Education*, 8(1), 91-115.
19. Dary, S. K., ir James, H. S. (2018). Financing higher education through student loans: an examination of student loan take up and the debt burden among Ghanaian tertiary students. *International Journal of African Higher Education*, 5(1).
20. Detourbe, M. A. (2018). Crossing boundaries: Insights into the dynamics of access to higher education, immigration, and languages. In *Inclusion through Access to Higher Education*. Brill.
21. Dilytė-Kotenko, A. (2021). Socialiai pažeidžiamų asmenų kelias link aukštojo mokslo: kai kurių struktūrinių veiksnių bandomoji apžvalga. *Social Education/Socialinis Ugdyimas*, 55(1).
22. Eurydice (2022). National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2022/2023. Prieiga internetu: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/interactive-publication>, (žiūrėta 2023-04-11)
23. Eurydice (2021). National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2020/21. Prieiga internetu: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/01ea3b55-5160-11eb-b59f-01aa75ed71a1>, (žiūrėta 2023-03-15)
24. European Association for Quality Assurance in Higher Education, prieiga per internetą: <https://www.enqa.eu/esgstandards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>, (žiūrėta 2023-03-19)

25. Europos Parlamentas, prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/140/aukstasismokslas>, (žiūrėta: 2023-02-15)
26. „Europa 2020“ strategija. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012IP0323&from=FR>, (žiūrėta 2022-12-12)
27. Europos Komisijos komunikatas dėl Europos švietimo erdvės iki 2025 m., 2020. Briuselis
Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0625&rid=4>, (žiūrėta 2023-02-03)
28. Finnie R. (2002). Student Loans, Student Financial Aid and Post-secondary Education in Canada. *Journal of Higher Education Policy and Management* Vol. 24, No. 2, 155–170.
29. Gižienė, V., ir Markauskienė, A. (2012). Investicijų į aukštąjį išsilavinimą ir valstybės pajamų bei išlaidų priklausomybės tyrimas. *Economics and management*, 17(3), 1141-1148.
30. Glossary of Education. (2014). Access. Prieiga per internetą: <http://edglossary.org/access/>, (žiūrėta 2023-02-12)
31. Harrison, N., ir Waller, R. (2018). Challenging discourses of aspiration: The role of expectations and attainment in access to higher education. *British Educational Research Journal*, 44(5), 914-938.
32. Ilie, S., ir Rose, P. (2016). Is equal access to higher education in South Asia and sub-Saharan Africa achievable by 2030?. *Higher Education*, 72, 435-455.
33. Ilie S., Rose P., Zubairi A. (2018) Redistribution of government financing to promote equity in education. *Handbook on Measuring Equity in Education UNESCO Institute for Statistics*. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367478>, (žiūrėta 2023-03-22)
34. Johnstone, D. B. (2003). Cost sharing in higher education: Tuition, financial assistance, and accessibility in a comparative perspective. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 351-374.
35. Johnstone, D. B. (2016). Income Contingent Loans: Theory, Practice and Prospects. *Economic Record*, Vol. 92 Issue 298, p. 503-505.
36. Johnstone, D. B. (2014). Tuition fees, student loans, and other manifestations of cost sharing: Variations and misconceptions. *The Forefront of International Higher Education: A Festschrift in Honor of Philip G. Altbach*, 235-244.
37. Johnstone, D. B., ir Marcucci, P. N. (2007). Worldwide trends in higher education finance: Cost-sharing, student loans, and the support of academic research. *Commissioned paper V. Lynn Meek and Dianne Davies*, 81, 1-36.

38. Karužaitė, D. (2015). Didžiosios Britanijos aukštojo mokslo kaita XX–XXI a. *Pedagogika*, 117(1), 16-32.
39. Konsulova-Atanasova, E. (2018). Student Loans–Bulgaria and the International Experience. *Ikonomiceski i Sotsialni Alternativi*, (4), 78-84.
40. Kučaidze, Nadežda. 2020. „Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse“. *Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas*. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16478/Disertacija_Kucaidze.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (žiūrėta 2023-02-03)
41. Kučaidze, N. (2016). Higher education service: conception and properties. *Social transformations in contemporary society*, 18-31.
42. Latvijos Respublikos teisės aktai. Nuostatai dėl studijų ir studentų skolinimo studijoms Latvijoje iš kredito įstaigų lėšų, garantuotų iš valstybės biudžeto ir tarptautinių finansinių institucijų lėšų. Nr. 231, 2020 m. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/314184-noteikumi-par-studiju-un-studejoso-kreditesanu-studijam-latvija-no-kreditiestazu-lidzekliem-kas-ir-garanteti-no-valsts-budzeta-lidzekliem>, (žiūrėta 2023-04-11)
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ pakeitimo. TAR, 2020-12-28, Nr. 28735.
44. Lietuvos švietimo taryba (2021). Aukštojo mokslo prieinamumas neturi priklausyti nuo asmens socialinės ar ekonominės padėties. Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2021/05/lietuvos-svietimo-taryba-aukstojo-mokslo-prieinamumas-neturi-priklausyti-nuo-asmens-socialines-ar-ekonomines-padeties/>, (žiūrėta 2023-02-12)
45. Mačerinskienė, I., ir Kučaidze, N. (2016). Diversification of Higher Education Funding: Resources, Funding Forms and Methods. *Whither our Economies*, 53-65.
46. Maldonado-Maldonado, A., ir Bassett, R. M. (2014). The forefront of international higher education. *Dordrecht, Netherlands*: Springer.
47. Marginson, S. (2016). The worldwide trend to high participation higher education: Dynamics of social stratification in inclusive systems. *Higher education*, 72, 413-434.
48. Maria, T. D., ir Bleotu, V. (2014). Modern trends in higher education funding. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2226-2230.
49. McCowan, T. (2016). Three dimensions of equity of access to higher education. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 46(4), 645-665.

50. Morgan, M. (2012). The evolution of student services in the UK. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, 1, p. 1-8.
51. New Zealand Ministry of Education (2019), Student Loan Scheme Annual Report 2019, Ministry of Education. Prieiga internetu: <https://www.educationcounts.govt.nz/publications/series/2555/student-loan-schemeannual-report-2019>, (žiūrėta 2023-03-22)
52. OECD (2020). Student fees and student financial support. *Resourcing Higher Education: Challenges. Choices and Consequences*, OECD Publishing, Paris.
53. Panić, A. A., ir Lozanov-Crvenković, Z. (2019). Analysis of higher education indicators coherency in central and eastern Europe. *Business Systems Research: International journal of the Society for Advancing Innovation and Research in Economy*, 10(2), 6-17.
54. Pusevaitė I., Jėckaitė V., Vitkauskaitė A. 2020. Kaip skirtingo SES moksleiviams sukurti lygias galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą. Aukštojo mokslo prieinamumas. Strata. Nr. 09.3.2-ESFA-V-710-02-0001.
55. Sajienė L. ir Tamulienė R. (2012). Paramos studentams kokybės vertinimo parametrai aukštojo mokslo institucijose. *Vytauto Didžiojo universitetas*, (9), 120-139.
56. Salmi, J. (2003). Student loans in an international perspective: The World Bank experience. *LCSHD paper series*, 44.
57. Samalavičius, A. (2019). Aukštojo mokslo reforma, suklupusi ties neoliberalios politikos slenkščiu. *Kultūros barai*, (5), 2-7.
58. Shen, H., ir Ziderman, A. (2009). Student loans repayment and recovery: international comparisons. *Higher education*, 57, 315-333.
59. Skrbínjek, V. (2020). Student Support System in Selected European Countries. *Management*, 20, 22.
60. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2022). *Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas*, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf> (žiūrėta: 2023-03-26)
61. Taie, A., ir Bedjaoui, I. (2019). Different attitudes towards student loans among students with a foreign and Swedish background.: A qualitative study on the relationship between students with a foreign and Swedish background and CSN's student loans.
62. Tamašauskienė, Z. (2004). Aukštojo mokslo finansavimas ir jo tobulinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (4), 272-278.

63. Tamašauskienė, Z., Šileika, A., ir Smolenskienė, F. (2008). Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemos ir jų sprendimo kryptys. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 175-185.
64. Tamulienė, R. (2014). Dirbančių ir nedirbančių studentų paramos poreikių skirtumai: koleginių studijų atvejis. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(10), 76-82.
65. Thoppan, J. J., Victor, V., Nathan, R. J., ir Fekete-Farkas, M. (2019). The worrying trend of non-performing loans in higher education. In *Forum Scientiae Oeconomia*, Vol. 7, No. 3, pp. 63-76.
66. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. *Lietuvos teisės universitetas*.
67. Tinfavičienė, I. (2007). Istorinė universitetinio aukštojo mokslo sampratos raida. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (19), 186-195.
68. Torotcoi, S., Gologan, D., ir Kurysheva, A. (2020). What Works for Underrepresented Groups? Identifying Effective Measures for Enhancing Access to Higher Education in Europe. In *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade* (pp. 177-196). Springer, Cham.
69. UNESCO (2017). UNESCO paper shows governments not keeping pace with growing demand for higher education. Prieiga per internetą: <https://en.unesco.org/news/unesco-paper-shows-governments-not-keeping-pace-growing-demand-higher-education>, (žiūrėta 2023-02-12)
70. UNESCO (2022). Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Roadmap proposed for the WHEC2022. Prieiga per internetą: <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccd.6282b2a95281d.pdf>, (žiūrėta 2023-02-03)
71. Vaičiulis, D. (2011). Aukštojo mokslo studijų finansavimo teisiniai reguliavimo aspektai. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 171-179. Prieiga per internetą: https://www.slk.lt/sites/default/files/studijos_2011.pdf#page=171, (žiūrėta 2023-02-12)
72. Valstybinis studijų fondas. Prieiga per internetą: <https://vsf.lrv.lt/lt/>, (žiūrėta 2023-03-26)
73. Velykis, M. (2015). Aukštojo mokslo prieinamumo politika: Lietuvos, Estijos ir Danijos atvejų palyginamoji analizė. *Doctoral dissertation, Mykolo Romerio universitetas*.
74. Woodhall, M. (2004). Student Loans: Potential, Problems and Lessons from International Experience. *JHEA/RESA*, Vol. 2, No. 2, p. 37–51.
75. Ziderman, A. (2009). Promoting access of disadvantaged groups through student loans: Prerequisites for success. *Higher Education in Europe*, 34(2), 227-242.

76. Želvys, R. (2018). Aukštojo mokslo politika ir universitetų misija. *Kultūros barai*, (12), 2-9.
77. Želvys, R., Dukynaitė, R., Stumbrienė, D., ir Jakaitienė, A. (2021). Lithuanian Education: Effective, Efficient, High Quality and Equitable? *Acta Paedagogica Vilnensia*, 47, 69-79.
78. Želvys, R. (2013). Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo politika: istorinė raida ir „studento krepšelio“ modelio įdiegimo padarinia. *Acta Paedagogica Vilnensia* 31: 9-18.
79. Консулова-Атанасова Е. (2018). Студентското кредитиране – България и международният опит. *Икономически и социални алтернативи*, брой 4, 78-84.
80. Семеко, Г. В. (2019). Студенческие кредиты как форма помощи студентам: сравнительный анализ мировой практики. Социальные и гуманитарные науки: Отечественная и зарубежная литература. Сер. 2, Экономика: Реферативный журнал, (1), 91-98.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Aukštojo mokslo studijų paskolų ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos sąjungos valstybėse“ teorinėje dalyje analizuojami aukštojo mokslo studijų paskolų modeliai, jų rūšys, savybės, studijų paskolų tikslai. Pateikti aukštojo mokslo studijų prieinamumo teoriniai aspektai ir prieinamumą ribojantys veiksniai.

Magistro darbo tikslas – atlikus aukštojo mokslo studijų paskolų analizę Europos Sąjungos valstybėse, atskleisti kokią įtaką aukštojo mokslo studijų prieinamumui turi valstybių taikomos studijų paskolos. Magistro darbe atliekama mokslinės literatūros analizė, duomenų rinkimui taikomi teoriniai dokumentų analizės, lyginamasis ir empiriniai metodai. Analitinei darbo daliai naudojami lyginamosios ir sisteminės analizės tyrimo metodai.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje analizuojamos aukštojo mokslo studijų paskolos, jų rūšys, paplitimas, savybės ir tikslai, taip pat pristatomas studijų prieinamumas bei pateikiami prieinamumą ribojantys veiksniai. Antroje dalyje parengiama aukštojo mokslo studijų paskolų įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodika, sumodeliuojamas konceptualus tyrimo modelis, remiantis kitų autorių tyrimais ir tyrinėjamais rodikliais. Trečioje darbo dalyje atliekama aukštojo mokslo studijų paskolų ES valstybėse lyginamoji analizė ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, darbo santrauka lietuvių ir anglų kalba, priedai ir patvirtinimas apie darbo savarankiškumą.

Remiantis oficialiais ES statistikos duomenimis ir dokumentais atlikta ES valstybių ekonominė analizė, valstybėse taikoma aukštojo mokslo studijų paskolų lyginamoji analizė, kuria atskleidžiama: 1. ES valstybių ekonominė padėtis ir valstybės yra sugrupuojamos į ekonomiškai stipresnes ir ekonomiškai silpnesnes valstybes. 2. ES valstybėse taikomas aukštojo mokslo finansavimas pagal įmokas už studijas, grąžintinas ir negrąžintinas valstybines finansines paramas 3. ES valstybėse taikomų aukštojo mokslo studijų paskolų modelius pagal studijų paskolų suteikimo ir grąžinimo sąlygas, ir naudojimosi mastą.

Atlikus aukštojo mokslo studijų paskolų, pagal paskolų teikimo ir grąžinimo sąlygas ir naudojimosi mastą, įtakos aukštojo mokslo prieinamumui vertinimą, atskleista, jog ekonomiškai stipresnėse valstybėse studijų paskolų sąlygos yra palankesnės ir patrauklesnės studentui, todėl studijų paskolų įtaka studijų prieinamumui yra didesnė, nei ekonomiškai silpnesnėse valstybėse su ne tokiais palankiomis studijų paskolų sąlygomis ir mažu procentu pasinaudojusiųjų paskola.

Raktiniai žodžiai: aukštasis mokslas, aukštojo mokslo studijų paskolos, aukštojo mokslo studijų prieinamumas.

SUMMARY

The master's thesis "Evaluation of higher education study loans and their impact on the access of studies in the European Union countries" focuses on analysing the higher education study loan models, their types, characteristics, and the purposes of study loans. The theoretical aspects of the accessibility of higher education studies and the factors limiting accessibility are presented.

The aim of the Master's thesis is to reveal the impact of the states on the access of higher education studies after analyzing loans for higher education in the European Union (EU) member states. In the Master's thesis, scientific literature is analysed, the data is collected applying document analysis, comparative and other methods. The analytical part of the thesis is based on the comparative and systematic analysis research methods.

The thesis consists of three main parts. In the first part loans for higher education studies, their types, prevalence, characteristics and goals, as well as the access of studies and the factors limiting their access are analysed. In the second part, a methodology for evaluating the impact of higher education study loans on the access of studies is prepared, and a conceptual research framework is modelled, based on other authors' research and studied indicators. In the third part of the work, a comparative analysis of higher education study loans in the EU countries and an assessment of their influence on the availability of studies is carried out. At the end of the thesis, conclusions, recommendations, bibliography, summaries in Lithuanian and English, appendices, and confirmation of the independence of the work are presented.

Based on the official EU statistical data and documents, the economic analysis of the EU states was carried out. The comparative analysis of higher education study loans in the EU member states reveals the following: 1) the economic situation of the EU member states that may be grouped into economically stronger and economically weaker ones; 2) financing of higher education in the EU countries based on study fees, repayable and non-refundable state financial support; and 3) the models of higher education study loans applied in the EU countries according to the conditions of granting and repayment of study loans as well as the extent of their use. The assessment of the impact of higher education study loans on the availability of higher education according to the terms of granting and repayment of loans and the extent of their use has shown that the conditions of study loans are more favourable and attractive to the student in economically stronger countries. Therefore, the influence of study loans on the availability of studies is greater in such countries rather than in economically weaker ones that provide less favourable conditions for student loans, which results in a small percentage of loan takers.

Keywords: higher education, loans for higher education studies, availability of higher education studies.

PRIEDAI

ES valstybių studijų paskolų sąlygos

	<i>Paskolos tipas</i>	<i>Suteikimo sąlygos</i>	<i>Grąžinimo sąlygos</i>	<i>Paskolų turėtojų procentas 2021 m.</i>
<i>Belgijos Karalystė</i>		Taikoma tik prancūzų bendruomenėje.	Grąžinimas po 6 mėn. po studijų baigimo.	0.001 proc.
<i>Bulgarijos Respublika</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Pirmosios ir antrosios pakopos studentai iki 35 metų; palūkanų norma negali viršyti nustatyto procento .	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 10 metų.	0,31 proc.
<i>Danijos Karalystė</i>		Nuo 18 metų nuolatinių studijų studentams, turintiems teisę gauti valstybės dotaciją. Studijų laikotarpiu taikoma 4 % metinė palūkanų norma.	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 15 metų.	19 proc. (2019 m.)
<i>Vokietijos Federacinė Respublika</i>	Bendra studentų parama (BAföG): skiriama puse dotacijos ir puse studijų paskolos be palūkanų.	Nuolatiniai 1 ir 2 pakopos bei lygiaverčių studijų studentai iki 30 metų (2 pakopos - 35 m.) Dydis nustatomas įvertinus studento poreikį pagal pajamas, šeiminių padėčių, būsto padėčių ir negalią.	Po 4 metų nuo paskolos išdavimo. Grąžinama iki 77 mėn. įmokos, kurių dydis neviršija 130 EUR (10 010 EUR); Suma gali būti sumažinta dėl mažų pajamų.	12,3 proc. (2018 m.)
<i>Estijos Respublika</i>		Amžiaus apribojimo nėra. Palūkanos 3 proc.+ 6 mėn. Euribor.	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Grąžinimo laikotarpis yra 2x didesnis už nominalų studijų laikotarpį. Jei studijos baigiamos neturint kvalifikacijos, grąžinimas turi būti baigtas per pusantro studijų trukmės.	4 proc. (2020 m.)
<i>Prancūzijos Respublika</i>		Iki 28 metų. 5 m. gyventi šalyje. Palūkanas nustato bankai.	Grąžinimas po 24 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 10 m.	
<i>Italijos Respublika</i>		Amžiaus ribos nėra. Studentai gali gauti „garbės paskolas“, kad galėtų pradėti studijas universitete. Universitetai	Grąžinimas tik pabaigus studijas.	0.04 proc.

		turi sutartis su bankais ir garantuoja paskolas.		
<i>Kipro Respublika</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Amžiaus ribos nėra. Paskolos studijoms teikiamos tik nekilnojamojo turto šiaurinėje Kipro dalyje savininkams. Paskolos palūkanų norma yra 1,75 %.	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 20 m.	1,5 proc. (2020 m.)
<i>Latvijos Respublika</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Dieniniai studentai, amžiaus ribos nėra.	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 10 m. Atleidimas nuo paskolos: jeigu gavėjas yra miręs arba nustatyta I ar II invalidumo grupė. Susilaukus ar įsivaikinus vaiką nurašoma 30 proc. likusios paskolos sumos.	6 proc. (2019 m.)
<i>Lietuvos Respublika</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Amžiaus apribojimo nėra, turi būti VSF suformuotame sąraše.	Grąžinimas po 12 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 15 m.	5,72 proc.
<i>Liuksemburgo Didžioji Hercogystė</i>		Teikiama asmeniui, turinčiam teisę gauti finansinę paramą, amžiaus cenzo nėra. Suma priklauso nuo soc. paramos dydžio.	Grąžinimas po 24 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 10 m.	41,4 proc.
<i>Vengrijos Respublika</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Iki 45 metų. Studijų kainai apmokėti beprocentė paskola; pragyvenimo išlaidoms su 2 proc. palūkanų norma.	Grąžinimas po 4 mėn. po studijų baigimo. Terminas – iki 45 m., grąžinimas susietas su asmeninėmis skolininko pajamomis.	Apie 7 proc.
<i>Nyderlandų Karalystė</i>	Studijų kainai apmokėti ir pragyvenimo išlaidoms padengti.	Nuolatinių studijų studentai iki 30 metų (pragyvenimo išlaidoms) ir iki 55 metų studijų kainai apmokėti. Paskola susieta su dotacijomis.	Paskolos grąžinimo terminas – 35 metai. Įmoka priklauso nuo paskolos dydžio, asmeninių pajamų ir palūkanų normų (2018 m. – 0,0 proc.). Kai pajamos yra mažesnės už minimalų atlyginimą, paskolos grąžinti nereikia. Po 35 metų negrąžintos skolos atsisakoma. Taip pat galima sumažinti išmokas, kai pajamos sumažėja bent 15 %.	57 proc.

<i>Lenkijos Respublika</i>		Iki 30 m., ir kurių asmeninės pajamos nesiekia 3 000 PLN per mėnesį. Valstybė garantuoja 90-100 % paskolos, priklausomai nuo studento šeiminių padėties/pajamų. Palūkanų norma yra 1,05 % (2020 m.).	Grąžinimas po 24 mėn. po studijų baigimo. Grąžinimo metų skaičius gali būti du kartus didesnis už sumokėtų įmokų skaičių. Geriausiai besimokantiems 10 % absolventų gali būti nurašyta 20–50 % paskolos.	Iki 1 proc. (2019 m.)
<i>Portugalijos Respublika</i>		Nuo 18 m.	Baigę kursą (ne ilgiau kaip 6 metus), studentai gali pasirinkti papildomą iki dvejų metų lengvatinį laikotarpį, per kurį moka tik palūkanas. Terminas iki 10 metų.	
<i>Slovakijos Respublika</i>		Palūkanos studijų laikotarpiu lygios 0 proc.	Grąžinimas po 3-7 mėn. po studijų baigimo. Terminas – iki 10 m. Teisė į mokėjimo atidėjimą įgyjama studijų laikotarpiu iki pirmosios magistrantūros studijų baigimo ir motinystės bei vaiko priežiūros atostogų metu, jeigu dėl to studijos sustabdomos.	0,0068
<i>Suomijos Respublika</i>		Nuo 17 m. Palūkanų normos ir sąlygos derinamos su studentu ir banku.	Studentams, baigusiems studijas numatytu laiku, gali būti taikoma kompensacija 40 proc. Grąžinimas po 1,5–2 metams po studijų baigimo. Terminas – 2 kart ilgesnis nei įprastas studijų laikas.	49 proc. (2020 m.)
<i>Švedijos Karalystė</i>		Tik piliečiams, iki 60 m. Studentai, studijuojantys ne mažiau kaip 50 %, gali gauti paskolas proporcingai jų studijų tempui. 2020 metų palūkanų norma yra 0,16 proc.	Grąžinimas po 6 mėn. po studijų baigimo. Terminas - 25 metai arba iki 60 metų.	75 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Eurydice